

T.C.

Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

**İSLÂM HUKUKUNDA
YATSI NAMAZININ VAKTİ HUSUSUNDAKİ
İHTİLAFLAR VE BU İHTİLAFLARIN
PRATİK NETİCELERİ**

Şevket DİLMAÇ

Iğdır 2018

T.C.
İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**İSLÂM HUKUKUNDA
YATSI NAMAZININ VAKTİ HUSUSUNDAKİ
İHTİLAFLAR VE BU İHTİLAFLARIN PRATİK NETİCELERİ**

Şevket DİLMAÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK

İğdır 2018

TAAHHÜTNAME

(Bilimsel Etiğe Uygunluk Metni)

Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “İslâm Hukukunda Yatsı Namazının Vakti Hususundaki İhtilaflar ve Bu İhtilafların Pratik Neticeleri” adlı çalışmanın kendi çalışma ve gayretim sonucunda meydana geldiğini, alıntılara kaynak gösterdiğimi ve yürürlükteki tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, bu çalışmamın kağıt ve elektronik kopyalarının Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirtilen koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri doğrultusunda gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin tamamının veya uygun görülen kısımlarının erişime açılması tamamen Sosyal Bilimler Enstitüsünün takdirindedir.

Tezim sadece Iğdır Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

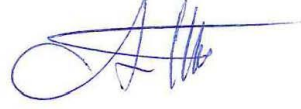
Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

04/12/2018
Şevket DİLMAÇ

KABUL VE ONAY

Şevket DİLMAÇ tarafından hazırlanan **İslam Hukukunda Yatsı Namazının Vakti Hususundaki İhtilaflar ve Bu İhtilafların Pratik Neticeleri** adlı çalışma 09/11/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bayram DEMİR

Üye (Danışman): Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK

ÖZET

İslâm'ın ilk yıllarında, buldukları bölgelerin ekvatora yakın olması sebebi ile beş vakit namazın alametlerini kolaylıkla tespit edebilen Müslümanlar, zamanla İslâm'ın vakit alametlerinin geç veya eksik olduğu ya da hiç tespit edilemediği kuzey kutbuna doğru yayılması ile birlikte özellikle yatsı vakti tayini problemi ile karşılaştı. Bu arada hadislerde zikri geçen yatsı namazının vakti için giriş alameti sayılan şafağın kırmızı mı veya beyaz mı olduğu hususunda fakihler arasında yaşanan ihtilaf Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da pratik hayata farklı bir şekilde yansımıştır. Örneğin yıl boyu Güneşin batışından 1 saat 10 dakika gibi sabit bir süreden sonra kırmızı şafağın battığı şeklindeki coğrafi gerçeklerden uzak pratik bir uygulamanın dini temeli bulunmamaktadır. Yine namazın vücubunda vaktin girişinin mi yoksa Allah'ın "Namaz kılın" buyruğunun mu esas alınacağı hususu bir diğer ihtilafı teşkil etmektedir. Bunun neticesinde namazın vücub sebebi sayılan vaktin oluşmadığı yer ve zamanlarda yatsı namazının kılınamayacağı şeklinde pratik hayata yansımıştır. Ancak bir şeyin alametinin olmaması o şeyin olmadığı anlamına gelmez. Şafağın batmadığı yerlerde dahi yatsı namazın farz olduğuna dair mevcut deliller içerisinde en önemlisi Allah'ın (c.c.) beş vakit namazı kullarına farz kılması ve bu namazların edasını emretmiş olmasıdır. Bu sebeple bu tür yer ve zamanlarda namazın takdirle kılınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yatsı, Coğrafi Konum, Kırmızı Şafak, Beyaz Şafak

ABSTRACT

Muslims in the early years of Islam, because they are close to the equator of the region that Muslims who can easily identify the portents of the five times prayers a day, can easily detect, over time, the time of Islam, the late or incomplete occurrence of the north pole, or where it was never identified with the spread to the north pole, especially encountered the problem of the appointment time . In the meantime, the dispute between the scribes about the dawn as the sign of entry for the time of the prayer in the hadiths is red or white is reflected in the practical life in Eastern and Southeastern Anatolia. For example, there is no religious basis for a practical application away from the geographical realities that the red dawn sinks after a fixed period of 1 hour and 10 minutes after sunset. Again, it is another dispute that the time of the entrance of the prayer or the command of the prayer of Allah(c.c) will be taken as basis. As a result, the prayer is not reflected in the practical life in the form of the prayer of the prayer at the time and place in the time and place where the body counts. But the fact that there is no sign of something does not mean that there is nothing. Even in the places where the Dawn did not sink, the most important evidence is that Allah (c.c) has ordered the prayers of the five times prayers a day and ordered the prayer of these prayers. For this reason, prayer should be appreciated in such places and times.

Key Words:

Yacht, Geographical Location, Red Dawn, White Dawn

ÖNSÖZ

İslâm Dini, ibadet hayatını günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak belli bir programa göre düzenlemiş ve tüm müntesiplerinden bu ilahî programı, dinen mükellef olma yaşından itibaren ömür boyu takip etmelerini istemiştir. Tarih boyunca bu ilahî program, mü'minde zaman şuurunun oluşmasını sağlamış, onu disipline etmiş ve akıp giden zamanı değerlendirmeye sevk etmiştir.

Bilindiği üzere İslâm Dini'nin beş temel esasından biri olan namazın belli bir vakti vardır. Ayrıca vakit, namazın geçerli olması için gerekli şartlardan bir tanesidir. Hangi vakit girmişse o vaktin namazını kılmak gereklidir. Bir namaz, vaktinden önce kılınmayacağı gibi vakti geçtikten sonra da artık o namazın edâ olarak kılınması mümkün değildir. Yani olağan ve normal durumlarda beş vakit namazın vakitlerine titizlikle uyulması temel kuraldır. Fakat bazı özel durumlarda, ihtiyaç ve zaruret sahipleri namazlarını cem' ile kılabilirler. Cem ise birbirini takip eden muayyen namazlardan ilkinin sonraki vakte ertelenerek veya vakit olarak sonra gelen namazın önceki vakte alınarak birlikte ve peşi peşine kılınmasıdır. Eğer bu birlikte kılma, birinci namazın vaktinde ise buna cem'-i takdîm, ikinci namazın vaktinde ise buna da cem'-i te'hîr denilir. Hem bilinmelidir ki cem'-i takdîm veya cem'-i te'hîr yapmak, namazın amacının gerçekleşmesi bakımından, namazın kazâyâ kalmasından daha uygun bir çözüm olarak görünmektedir. Ancak vakti geçmiş namazın da kılınması gereklidir ki buna kaza denir. Ne var ki kaza edilen namazlar, vaktinde kılınan edâ namazları gibi değildir. Dolayısıyla namazı imkân olduğu müddetçe kazaya bırakmadan vakti içinde kılmak gereklidir. Bu yüzden vakitleri doğru tespit etmek çok önemli bir husustur. Hatta bazı fakihlere göre bir namazın vaktinin girdiğinden emin olmadan namaza başlayan biri namazdan sonra vakti içinde kıldığını kesinlikle öğrense bile yine de kıldığı namazı iade etmesi gerekir. Bu görüşe göre namazın vakti araştırılıp emin olunduktan sonra namaza başlanmalıdır.

Bir günlük ibadet programını oluşturan beş vakit namaz, günün farklı vakitlerinde kılındığı için mü'min, daha gün doğmadan erken vakitte sabah namazına kalkarak güne erken başlayacak, yatma saatini sabah namazına göre ayarlayacaktır. Dolayısı ile mü'min geç vakitlere kadar gereksiz ve anlamsız işlerle vakit

öldürmeyecektir. Ayrıca gündüz çalışma saatlerini namaz vakitlerine göre ayarladığı için mü'min daha düzenli, programlı ve disiplinli bir hayata sahip olacaktır.

Yatsı namazı vaktinin girişinde kimi İslâm Hukuk Ekolleri kırmızı şafağın batışını esas alırken, kimi ekoller de beyaz şafağın batışını esas almışlardır. Ayrıca namazın vücûbu için vaktin girişini esas alan hukukçuların yanı sıra "*Namaz kılın.*" (Ankebût, 29/45) ayetini esas alan hukukçulara göre de yatsı vaktinin girişinde bir farklılık görülmektedir. Dolayısı ile yatsı namazı vaktinin girişi hususundaki bu ihtilaflar pratiğe de farklı bir şekilde yansımıştır. Çalışmanın ilk bölümünde vakit ve namaz kavramları tahlil edilmiş, bu iki kavramın birbiri ile olan ilişkisi metodolojik olarak irdelendikten sonra, namaz vakitlerinin tarihi süreci ele alınmıştır. İkinci bölümde ise çalışmanın asıl konusu olan yatsı namazının vaktinin girişi ile ilgili olarak "İslâm Hukuk Ekollerinin Yaklaşımının Pratiğe Yansıması, Coğrafi Konumun Vakitler Üzerindeki Etkisi Ve Vaktinden Önce Kılınan Yatsı Namazının Hükümü" incelenmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında rehberliğini ve desteklerini esirgemeyen danışmanım, saygı değer hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK'a teşekkürlerimi arz ederken, bu çalışmanın yararlı olmasını Yüce Mevlam'dan niyaz ederim.

15/09/2018

Şevket DİLMAÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	XI

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR ...	5

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKİT VE NAMAZ KAVRAMLARININ TANIMLARI, BU KAVRAMLARIN BİRBİRLERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ VE NAMAZIN ŞARTLARINDAN BİRİ OLAN VAKTİN TAYİNİ.....	9
1.1. Vakit Kavramı.....	9
1.1.1. Vaktin Sözlük Anlamı.....	9
1.1.2. Vaktin Terim Anlamı	10
1.2. Salât / Namaz Kavramı	10
1.2.1. Namazın Sözlük Anlamı	10
1.2.2. Salât / Namaz Kavramının Terim Anlamı	11
1.3. İslâm Hukuk Metodolojisinde Vakit-Namaz İlişkisi	11
1.3.1. Teklîfi Hükümler Açısından Vakit-Namaz İlişkisi	14
1.3.1.1. Mutlak Vacib.....	14
1.3.1.2. Mukayyed Vacib	15
1.3.2. Vad'î Hükümler Açısından Vakit ve Namaz İlişkisi	15
1.3.3. Vakit ve Namaz İlişkisinin Tarihi Süreci.....	17
1.3.3.1. Mekke Dönemindeki İlk Namaz Vakitleri.....	17
1.3.3.2. Beş Vakit Namazın Meşru Kılınması	18
1.4. Namazın Genel Olarak Sıhhat Şartları.....	19
1.4.1. Namazın Sıhhat Şartlarından Vakit ve Önemi.....	20
1.4.2. Namazın Şartlarından Biri Olan Vaktin Tayini	21

1.4.2.1. Nasslara Göre Vakitlerin Tayin Edilmesi	21
1.4.2.2. Astronomik Alamelere Göre Vakitlerin Tayini	25
1.4.3. Farz Namaz Vakitlerinin Başlangıcı ve Sonu	26
1.4.3.1. Öğle Namazı Vakti.....	27
1.4.3.2. İkinci Namazı Vakti.....	28
1.4.3.3. Akşam Namazı Vakti	29
1.4.3.4. Yatsı Namazı Vakti	30
1.4.3.5. Sabah Namazı Vakti.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA YATSI NAMAZININ VAKTİ HUSUSUNDAKİ İHTİLAFLAR VE BU İHTİLAFLARIN PRATİK NETİCELERİ..... 39

2.1. Yatsı Vaktinin Girişi Konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin Yaklaşımı.....	39
2.1.1. Beyaz Şafağın Batımını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi.....	39
2.1.2. Kırmızı Şafağın Batımını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi.....	40
2.1.3. Namazın Vücûbu İçin Vaktin Oluşmasını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi	41
2.1.4. Namazın Vücûbu İçin “Namazı kılın” Ayetini Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi	42
2.2. Yatsı Vaktinin Girişi Konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin Yaklaşımının Pratik Hayata Yansıması	44
2.2.1. Kırmızı Şafağın Sabit Bir Süreden Sonra Battığı İddiası İle Akşam Vakti ile Yatsı Vakti Arasındaki Sürenin Yıl Boyu Sabit Olduğu Yöndeki Görüş. 45	
2.2.2. Kırmızı Şafağın Batmadığı Yerlerde Yatsı Vakti Girmediği İçin Yatsı Namazının Kılınmayacağına Dair Görüş	48
2.3. Yatsı Vaktinin Girişini Belirleyen Tabî Faktörlerin Tespit Edilmesi	49
2.3.1. Dünyanın Şekli ve Hareketleri	50
2.3.1.1. Dünyanın Şekli ve Vakitler Üzerindeki Etkisi.....	50
2.3.1.2. Dünyanın Kendi Ekseni Etrafındaki Hareketi ve Vakitler Açısından Sonuçları	51
2.3.1.3. Dünyanın Güneş Etrafındaki Hareketi ve Vakitler Açısından Sonuçları	52
2.3.2. Yatsı Vaktinin Astronomik Alamelere Biri Olan Tan Hadisesi ve Yatsı Vakti Açısından Önemi	55

2.3.3. Vakitlerin Girişinde Etkili Olan Coğrafi Konum ve Coğrafi Konumu Belirleyen Faktörler	57
2.3.3.1. Ekvator ve Vakitler Üzerindeki Etkisi	59
2.3.3.2. Paralel (Enlem) ve Vakitler Üzerindeki Etkisi.....	59
2.3.3.3. Meridyen (Boylam) ve Vakitler Üzerindeki Etkisi.....	61
2.3.4. Coğrafi Konumun Mahalli Vakitlere Tesiri (Yerel Saat)	63
2.3.5. Mekke Boylamı Üzerinde Muhtelif Coğrafi Konumlarda Bulunan Şehirlerde Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkları	65
2.3.5.1. Mekele’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	72
2.3.5.2. Mekke’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	73
2.3.5.3. Rabiğ’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	75
2.3.5.4. Erzincan’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	76
2.3.5.5. Trabzon’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	77
2.3.5.6. Sochi’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	78
2.3.5.7. Luhansk’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	78
2.3.5.8. Rostov’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	79
2.3.5.9. Severodvinsk’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı.....	80
2.3.6. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki Bazı İllerde Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkları.....	82
2.3.6.1. Diyarbakır’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı.....	83
2.3.6.2. Ağrı’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	86
2.3.6.3. Van’da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	89
2.3.6.4. Kars’ta Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	92
2.3.6.5. Mardin’de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	95

2.3.6.6. Şanlıurfa'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı	98
2.3.7. Namaz Vakitlerinin Oluşumuna Göre Dünya Üzerindeki Kuşaklar	100
2.3.7.1. 0-45° Enlem Arasında Olan Kuşak	101
2.3.7.2. 45°-66° Enlem Arasında Olan Kuşak.....	102
2.3.7.3. 66°-90° Enlem Arasında Olan Kuşak.....	102
2.4. Yatsı Vaktinin Oluşmadığı Bölgelerde Yatsı Namazı Meselesi ve Yatsı Namazını Kılmanın Hükümü	103
2.4.1. Yatsı Vaktinin Çok Kısa Sürdüğü Bölgeler	103
2.4.2. Uzun Süre Sadece Gecenin Veya Gündüzün Yaşandığı Bölgeler	105
2.4.3. Bu Bölgelerde Yaşayanlardan Namaz Sorumluluğunun Düşeceğine Dair Görüş	106
2.4.4. Bu Bölgelerde Yaşayanların Takdir İle Namazlarını Kılacaklarına Dair Görüş	108
2.5. Yatsı Vaktinin Normal Olarak Oluştığı Bölgelerde Coğrafi Konumu ve Astronomik Alametleri Dikkate Alarak Dinî Nasslar Işığında Yatsı Vakti Girişinin Değerlendirilmesi	110
2.5.1. Akşam Vaktinin Sonu ve Yatsı Vaktinin Girişi	111
2.5.2. İmam Şâfiî'nin Kavî-i Kadîm ile Kavî-i Cedîd Görüşlerinin Analizi	114
2.6. Vaktinden Önce Kılınan Yatsı Namazının Hükümü ve Yatsı Namazını Geç Kılmanın Fazileti	119
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	126
EKLER	135

KISALTMALAR

<i>Bil.</i>	:	Bilimler
<i>Bkz.</i>	:	Bakınız
<i>(c.c.)</i>	:	Celle Celaluhu
<i>çev.</i>	:	Çeviren
<i>DİA</i>	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>Ens.</i>	:	Enstitü
<i>md.</i>	:	Madde
<i>mk.</i>	:	Makale
<i>MÜİF</i>	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
<i>mtb</i>	:	Matbaa
<i>r.a.</i>	:	Radiyallahu Anhu/Anha
<i>s.</i>	:	Sayfa
<i>sy.</i>	:	Sayı
<i>sos.</i>	:	Sosyal
<i>(s.a.v.)</i>	:	Sallallahu Aleyhi Vesellem
<i>tahk.</i>	:	Tahkik Eden
<i>ts.</i>	:	Tarihsiz
<i>Ünv.</i>	:	Üniversite
<i>yay.</i>	:	Yayımları
<i>yy.</i>	:	Basım Yeri Yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İslâm tarihi boyunca dini ve sosyal hayata yön veren İslâm Hukuku hemen her sahada çözümler üretmiş ve zamanla oluşan İslâm Hukuk ekolleri de farklı bakış açıları ile dini ve sosyal hayatı kolaylaştırmak için ellerinden gelen tüm çabaları ortaya koymuşlardır. Ancak İslâm hukukçularının dini ve sosyal hayat adına getirdikleri bazı teorik çözümlerin pratik hayata yansımaları zamanla farklı olabilmektedir. Nitekim İslâm hukukçularının yatsı namazı vaktinin girişi hususundaki yaklaşımları ve bu doğrultuda sunmuş oldukları bazı teorik çözümlerin pratik hayata yansımaları farklılık arz etmiştir. Bu çalışma söz konusu mevzuda taayyün etmiş iki farklı hususu ele alacaktır:

1. Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde görev yapan bazı fahri İmamlar¹ ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan kimi İmam-Hatipler akşam vaktinin girişinden yaklaşık bir saat on dakika sonra yatsı ezanını okuyup yatsı namazını kıldırmaktadırlar. Coğrafi konumu sebebiyle ülkemizde güneşin doğuşu, zevale, batışı ve güneşin devamı olan kırmızı şafağın batışı yıl boyunca durmadan değiştiği halde, söz konusu din görevlileri bu uygulamayı yıl boyu sürekli ve sabit bir süre ile devam ettirmektedirler. Coğrafi konumu sebebiyle ülkemizde kırmızı şafağın batış saati hemen her gün değiştiği halde kırmızı şafağın batışını yıl boyunca bir saat on dakika ile sabitleyen bu kişiler, yatsı ezanını erken okumalarına dair yapılan itirazlara da delil olarak İmam Şâfiî'nin Bağdat'tan Mısır'a gittikten sonra akşam namazının vakti ile ilgili fetvasını, yani "Kavl-i Cedîd"² i örnek vermektedirler. İmam Şâfiî'nin söz konusu görüşüne göre de akşam namazının tek bir vakti vardır.² Bu vakit de güneş battıktan sonra mu'tedil olarak hareket eden bir insanın abdest alması,

¹ Bu tabir ile devletin kadrolu imam atamadığı dönemlerde halkın, dini vecibelerini yerine getirmek üzere ücretle istihdam ettikleri imamlar kastedilmektedir. Fahri imamlar genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görev yapmaktadırlar.

² Şâfiî, Ebû Abdillâh b. İdrîs el-Kureşî el-Mekkî, *el-Ümm*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990, I, s. 92; Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, ty, III, s. 28.

ezan okuyup kâmet getirmesi ve beş rek'ât namaz kılması kadar geçen süre ile akşam namazı vakti sona ermektedir.³ Bahsi geçen imamlara göre bu süre de yaklaşık bir saat on dakika kadar sürmektedir.⁴ Ayrıca bu sürenin geçmesi ile yatsı vakti de girmiş olmaktadır. Bu durumda bahsi geçen imamlar, ezanı Diyanet İşleri Başkanlığı takvimine göre mevsimden mevsime 20 veya 30 dakika erken okumakta ve yatsı namazını erken kıldırılmaktadırlar. Gerekçe olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu takvimin Hanefi Mezhebini esas aldığını, Hanefi Mezhebine göre yatsı vaktinin beyaz şafağın batımı ile girdiğini, oysa Şâfiî Mezhebinin kırmızı şafağı temel aldığını ve kırmızı şafağın da beyaz şafağa göre yaklaşık yarım saat önce battığını ileri sürerek yatsı ezanlarını Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu takvime göre 20 veya 30 dakika erken okumakta ve yatsı namazını erken kıldırılmaktadırlar.

Yukarıda bahsi geçen uygulama, yatsı ezanını Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı takvime göre okuyup yatsı namazını vaktinde kıldırın Cami İmam-Hatiplerini olumsuz etkilemekte, kendi cami cemaatlerinin tenkidine maruz bırakmakta ve cami cemaatleri arasında zaman zaman tartışmalara sebebiyet vermektedir. Özellikle tarlada işlerin yoğunlaştığı, buna mukabil gündüzlerin uzayıp gecelerin kısaldığı yaz mevsiminde bu problem daha da belirginleşmektedir.

Bölgede görev yapan bazı Müftüler zaman zaman müdahale etse de bahsi geçen bir kısım fahri İmamlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan kimi İmam-Hatipler bu uygulamaya uzun zamandan beri alıştığından ve kendi mezheplerinin fetvasına uygun olduğuna inandığından dolayı söz konusu fiili durumu devam ettirmektedir.

Tez çalışmamızın amacı Diyanet İşleri Başkanlığının uygulamasından farklı olan söz konusu uygulamanın gerçekten Şâfiî mezhebinin kaynaklarıyla uyumluluğunu tespit etmektir.

³ Gazzalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vesît*, tahk. Ahmed Mahmud İbrahim ve Muhammed Tamir, Kahire: Dâru's-Selam, I. Baskı, 1417, II, s. 15; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28; Şirbînî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, I. Baskı, yy., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994, I, s. 300; Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtac*, Mısır: Mektebetü'l-Ticariyyeti'l-Kübra, 1357/1983, I, s. 422-423.

⁴ Kuğî, Ahmed Hilmî Diyarbekrî, *Hediyetü'l-Habîb*, İstanbul: Elif Ofset, 1995, s. 27.

2. Namazın beş vaktinin tam oluşmadığı ya da eksik olduğu 45. Enlemin ötesinde özellikle bugün Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasındaki bazı dini gruplar⁵ yatsı namazının girişine alamet olan kırmızı şafağın batmaması, dolayısı ile yatsı namazı vaktinin girmemesi sebebiyle yatsı namazının kılınamayacağı yönünde fetvalar vermekte, adeta yatsı namazı konusunda menfi bir propagandaya girişmektedirler. Vaktin girişini namazın sıhhat ve geçerlilik şartı sayan bazı Hanefî fakihlerden İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî (V. 956/1849) ve İmam Zeylâî (V. 743/1342) gibi âlimlerin görüşlerine⁶ dayanarak 45. Enlemin yukarısında yaşayan bazı Avrupalı dini gruplar, yatsı vaktinin astronomik alameti olan kırmızı şafağın batmayışını örnek göstererek buralarda mükelleflerden yatsı namazını kılma sorumluluğunun düşeceği hususunu ileri sürmüş ve kendilerine yapılan itiraza da namaz vaktinin bulunmaması halini, herhangi bir abdest azası bulunmayan kişinin alacağı abdeste benzetmiş ve herhangi bir abdest azası bulunmayan kişi açısından abdestin farzının dörtten üçe düşmesi gibi, namaz vakitlerinin oluşmadığı yerlerde yaşayanlar için de vakti oluşmayan namazların düşeceği hususunu iddia etmişlerdir. Onlara göre namaz vakti, namazla sorumlu olmanın asıl sebebidir. Bu münasebetle eğer bir şeyin sebebi yoksa o şeyin sorumluluğu da yoktur, şeklinde bir görüş ileri sürmüşlerdir.⁷

Bahsi geçen grupların yaşadığı söz konusu bölgelerde güneş battıktan sonra yeteri kadar ufuk çizgisinin altına inemediği için akşam namazının alameti olan ufuktaki kıızıllık bitmeden sabah olmaktadır. Bu durumda bahsi geçen grup ve şahıslara göre yatsı namazının sorumluluğu kesinlikle yoktur. Çünkü Hanefî mezhebine göre bir namazın vakti, o namazın şartı olduğu gibi aynı zamanda

⁵ 1981 yılında Hollanda'ya giden Halil Güneç, Avrupa'da yaşayan bu dini gruplardan şöyle bahsetmektedir: “Bazı kimseler adeta namaz ve ibadet düşmanlığı yaparak söz konusu olan bu yerlerde yatsı ve vitir namazının kılınmaması için büyük gayret gösteriyorlar. Halbuki ihtilaflı meselelerde ihtiyate göre hareket etmek daha efdaldır. Hatta bazıları daha ileriye giderek, o yerlerde orucun da farz olmadığını söylüyorlar. 1981 yılında Ramazan-ı şerifte Hollanda'da bulunduğum sırada yatsı namazı ve orucun farzîyetleri ile ilgili dedikodu yapıp kazan gibi kaynıyordu.” (Halil Güneç, *Günümüz Mes'elerine Fetvalar*, İlim Yanları, İlaveli Yeni Baskı, İstanbul, I, 173.)

⁶Halebî, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim, *Mülteka'l-Ebhur*, tahk. Halil Umran Mansûr, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1419/1998, I, s. 106-107; Zeylâî, Fahrüddin Osman İbn Alî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, Birlikte: Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Nesefî, *Kenzi'd-Dekâik*, Kahire: Bulak, I. Baskı, 1313, I, s. 81.

⁷Güneç, *Günümüz Mes'elerine Fetvalar*, I, s. 175.

vücûbunun da sebebidir.⁸ Bu itibarla bir yerde namaz vakitlerinden herhangi biri veya birkaçı oluşmazsa o vakitlere ait söz konusu namazlar o yerin sakinlerine farz olmamış olur. Bu şekilde pratiğe yansımış olan bu görüş genellikle Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasında yer edinmiştir.⁹

Yukarıdaki nedenlerden dolayı bu çalışma ile aşağıdaki amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir:

1. Tezin asıl amacı, akşam vaktinin sonu ile yatsı vaktinin başlangıcını doğru tespit etmektir. Bunun için yatsı namazının başlangıcı olarak kırmızı şafağın batışını haber veren dini nassların ışığında bu şafağın batımını gösteren astronomik alametlere ve birçok astronomik alametin oluşumuna etki eden coğrafi konuma dikkat çekip kırmızı şafağın batımını doğru tespit ederek Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımızı yatsı namazlarını vaktinden önce kılma tehlikesinden korumaktır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de vakitlerin net belirtilmeyip *الي غسق الليل* denilmesinin bir hikmeti coğrafi konuma göre oradaki vakitlerin değişkenliği olabilir.

2. Çalışmanın diğer bir amacı akşam namazının son vakti konusunda insanları rahatlatmaktır. Şüphesiz namazları ilk vaktinde kılmak faziletli bir iştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmaktadır: "*Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası vardır. Son vaktinde de affı vardır.*"¹⁰ Namazlar konusunda arzulanan da budur. Ancak akşam namazını dar bir vakitle sınırlandırmak namaz kılacak zaman ve ortamını bulamayan insanları da zora sokmaktadır. Bu yüzden yukarıdaki hadis-i şerife dayanarak namazları son vaktine kadar geciktirmenin caiz olduğu hususu İslâm hukukçuları tarafından kabul görmüştür. Arzulanamamış olsa bile sırf insanlara kolaylık olsun ve insanlar zorluk çekmesindiye bu görüşe cevaz verilmiştir.¹¹

⁸Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. EbîSehlŞemsü'l-Eimme, *Usûlü's-Serahsî*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts. s. 30.

⁹Güvenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 175.

¹⁰Tirmizî, *Mevâkit*, 13.

¹¹Şîrazî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîruzâbâdî, *Mühezzeb*, Beyrût: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabî, I. Baskı, 1414/1994, I, s. 79.

3. Tezin başka bir amacı da Hanefîlerden İmameyn¹² ile Şâfîilerin¹³ de içinde olduğu Cumhurun görüşünü temel alarak kırmızı şafağın batımına göre hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı takvimine¹⁴ yönelik ön yargıları bertaraf etmektir. Böylece yerel saatleri aynı olduğu halde yatsı ezanını iki ayrı zamanda okudukları için aynı şehir veya beldede oluşan ikilem ortadan kalkacak ve bu şehir veya beldelerde ibadet birliği sağlanacaktır. Neticede iki ayrı cami cemaati arasındaki tartışma veya cemaatle imam arasındaki erken veya geç okuma polemigi ortadan kalkacaktır.

4. Beş vaktin tam olarak oluşmadığı ya da eksik olduğu 45. Enlemin ötesinde yaşayan Müslümanlar yatsı namazının girişine alamet olan kırmızı şafağın kaybolmaması, dolayısı ile yatsı namazı vaktinin girmemesi sebebiyle yatsı namazının kılınmayacağı yönünde verilen fetvalar neticesinde bölgede yaşayan Müslümanlar açısından hassas bir durum oluşmuştur. Bu tezin bir amacı da bahsi geçen hassas duruma açıklık getirmek suretiyle yatsı namazını kılma konusunda onları teşvik etmek ve ibadet hayatlarını rahatlatmaktır.

B. ARAŞTIRMANIN METODU VE KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

İki bölümden oluşan bu araştırmanın birinci bölümünde vakit ve namaz kavramlarının sözlük ve terim manaları ele alınacak. Daha sonra İslâm Hukukunda vakit kavramı ile namaz kavramının metodolojik ilişkisi ve tarihi süreci incelendikten sonra, namazın sıhhat şartları izah edilecektir. Zira namazın ancak kendisi ile sahih olduğu çok önemli şartlar bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu itibariyle de namazın en önemli sıhhat şartlarından biri olan “vakit” üzerinde durulacaktır. Daha sonra beş farz namaz vaktinin başlangıç ve sonu incelenecektir.

İkinci bölümde ise yatsı vaktinin girişi konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin yaklaşımı ve bu yaklaşımın pratik hayata yansımaları ele alınacaktır. Daha sonra pratik hayata yansımaları ilgili problemler ve bu problemlerin çözümleri üzerinde

¹²Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, II. Baskı, yy., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986, I, s. 124.

¹³Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 35.

¹⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı takviminin kırmızı şafağa göre hazırlandığına dair resmi belgeler tezin sonundaki ekler bölümünde Ek: 1, Ek: 2, Ek: 3 ve Ek: 4'te sunulmuştur.

durulacaktır. Bunun için yatsı vaktinin girişini belirleyen tabii faktörlerin tespit edilmesi için dünyanın şekli, hareketleri, coğrafi konum ve bunların mahalli vakitler üzerindeki etkisi incelenecektir. Mekke boylamı üzerindeki muhtelif şehirlerde akşam ve yatsı vakitleri arasındaki süre farkları örnek verilerek konu somutlaştırılacaktır. Böylece namaz vakitlerinin oluşumuna göre dünya üzerinde tabii olarak ortaya çıkan vakit kuşakları ele alınacak ve bu kuşaklarda yatsı vaktinin kılınıp kılınmayacağı hususu tartışılacaktır. Yatsı vaktinin oluşmadığı bölgelerde yatsı namazı problemi, yatsı namazını kılmanın hükmü, yatsı vaktinin normal olarak oluştuğu bölgelerde coğrafi konumu ve astronomik alametleri dikkate alarak dinî nasslar ışığında yatsı vaktinin girişi değerlendirilerek akşam vaktinin sonu ile yatsı vaktinin girişi tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu hususta İmam Şâfiî'nin "Kavl-i Kadîm" ile "Kavlî Cedîd" görüşlerinin analizi yapıldıktan sonra vaktinden önce kılınan yatsı namazının hükmü ve yatsı namazını geç kılmanın fazileti araştırılacaktır.

Tezin hazırlanmasında imkan nispetinde klasik ve günümüz kaynaklarına müracaat edilecektir.

Tez hazırlanırken namaz vakitleri ve astronomik alametlerden bahseden bazı eserler araştırıldı. Yapılan araştırmada namaz vakitleri ilgili ulaşılan bazı çalışmalar şunlardır:

1. *Fezâilü'l-Evkât*, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, (nşr. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî), Mekke 1410/1990.

2. *Risâle fî Beyâni Hikemi's-Salavâti'l-Hams fî Evkâti'l-Hamse*, Kemalpaşazâde (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3632, vr. 228a-230b).

3. *Ref'u'l-Ğişâ 'an Vakteyi'l-'Asr ve'l-'İşâ'*, Zeynüddin İbn Nüceym (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 420, vr. 112a-117b).

4. *Risâle fî Ma'rifeti İstihrâci Evkâti's-Salavât ve Şey'in Mine't-Tevârîh ve'l-A'mâli'l-Fikhiyye min Ğayri Âletin Mine'l-Âlât*, Muhammed b. Muhammed el-Hattâb el-Mâlikî, (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1184, vr. 98a-143a; Brockelmann, II, 334, 537).

5. *Şevârikü'l-A'lâm fî Evkâti's-Salavât Ve's-Siyâm*, Müneccimbaşı Ahmed Tâhir, İstanbul 1294/1877.

6. *en-Nâzûretü'l-Hak fî Farziyyeti'l-İşâ' ve in Lem Yeğibi's-Şafak*, Mercânî, Kazan 1287/1870.

7. *er-Risâletü'l-Fethiyye fî Ma'rifeti'l-Evkât Ve Fey'i'z-Zevâl Ve Semti'l-Kible li'l-Müteharrîn ve'l-Müctehidîn fi't-Tâ'ât ve's-Sâ'ât*, Ali Kuşçu, (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2733, müellif hattı; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2950, vr. 104b-120a).

8. *el-Hidâye Mine'z-Zelzele fî Ma'rifeti'l-Vakti ve'l-Kible*, Şeyh Ahmed Filibeî, (Süleymaniye Ktp., Âtif Efendi, nr. 1723, vr. 1b-19a).

9. “*Ramazan Hilâli ve Kutuplara Yakın Yerlerde Namaz Vakti Meseleleri Üzerine Bir Araştırma*”, Ali Şafak, İslâm Medeniyeti, V/4, İstanbul 1982.

10. *Ma'rifetü Evkâti'l-İbâdât*, Hâlid b. Ali el-Müşeykih, Riyad 1418/1998.

11. “*Ramazan Hilâli ve Kutuplara Yakın Yerlerde Namaz Vakti Meseleleri Üzerine Bir Araştırma*” Ali Şafak, İslâm Medeniyeti Mecmuası, Cilt: V, sy. 4, İstanbul 1982.

12. “*Namaz Vakti ve Vakti Girmeyen Bölgelerde Namaz Meselesi*”, M. AliOrhan, DergiPark, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 19, sy. 11, Kayseri 2001.

13. “*Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*”, Osman Memiş, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ün., Bursa 2005.

14. “*Yaklaşık 45. Enlemin Ötesinde Yatsı ve İmsak Vakitleri Problemi*”, Ekrem Keleş, III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara 2005.

15. “*Hanefî Ve Şâfîilerin Namaz Konusundaki İhtilafları ve Dayandıkları Deliller*”, Ramazan Korkut, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ün., Erzurum 2009.

16. “*Bölge Âlimlerine Göre İdil-Ural Bölgesindeki Yatsı Namazı Vakti Sorunu*”, Ruslan Kariev, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ün. Bursa 2013.

17. “*Yatsı Namazının Vakti Ne Zaman Sona Erer?*” Fatih Orum, <http://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/yatsi-namazinin-vakti-ne-zaman-sona-erer.html>, 2015. (Erişim Tarihi:26.03.2018).

18. *Ahkâmu’s-Salât ve Mevâkîtiha*, Ahmed Muhammed Semîr, Küliyyetü’l-Ulûmi’l-İslâmiyyeti, Câmîatü’l-Medîneti’l-Âlemiyyeti. Medine ty.

19. “*Yatsı Namazı Son Vaktine Dair Tartışmalara Bir Katkı*”, Taha Nas, Diyanet İlmî Dergi, sy. 9-30, 2014 50/3.

20. “*Naslar ve İctihatlar Çerçevesinde Sabah Namazı Vaktinin Tespiti Hakkında Bir İnceleme*” Nihat Tosun, Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, sy. 38, 2017/1.

21. *İmsak ve Tan Vakitlerinin Gözlemsel Yolla Tespiti*, Sacit Özdemir, Afyonkarahisar, 2012.¹⁵

22. *Evkâtu Salâvâti’l-Hams*, Semîr Ahmed, Mecelletü Câmîati’l-Medîneti’l-Alemiyyeti’l-Fıkhîyyeti, Mısır, ts.

¹⁵ Bu makale, Diyanet İşleri Başkanlığının “Güncel Dini Meseleler Toplantısı – V, İbadetler ve Aile Hayatı ile İlgili Bazı Meseleler, 30.11.2012-02.12.2012, Afyonkarahisar” toplantısında sunulan “Astronomi Gözlemleri (Bilimi) Açısından Fecrin Tespiti” başlıklı sözlü bildirinin güncel verilere göre revize edilmiş halidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKİT VE NAMAZ KAVRAMLARININ TANIMLARI, BU KAVRAMLARIN BİRBİRLERİ İLE OLAN İLİŞKİSİ VE NAMAZIN ŞARTLARINDAN BİRİ OLAN VAKTİN TAYİNİ

Mevzuya girmeden önce İslâm dininin beş temel esasından biri olan namaz¹⁶ kavramının ve namazın sıhhat şartlarının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü namazın kendisine bağlı olduğu bazı şartlar vardır ki, ancak bu şartların oluşması ile namaz sahih hale gelebilmektedir.¹⁷ Tez konusu açısından bu şartlardan birisi olan "vakit" kavramının üzerinde biraz durmak gerekecektir. Bu sebeple öncelikle "vakit" kavramı ve bu kavramın namazla ilişkisi çeşitli yönlerden ele alınacak, daha sonra namaz vakitlerinin başlangıcı ve bitişi işlendikten sonra asıl mevzu ele alınacaktır.

1.1. Vakit Kavramı

1.1.1. Vaktin Sözlük Anlamı

Arapça bir kelime olan " الوقت " vakit “zamanın belirli bir parçası”¹⁸ anlamına gelir. Çoğulu " مواقيت " mevâkit olan " ميقات " mîkat da yine vakit kelimesinden türemiş olup herhangi bir iş için tayin edilen mekânı veya zamanı ifade eder.¹⁹ İslâm Hukukuna göre “ibadet vakti” ile ibadet için takdir edilmiş vakit kast edilir.²⁰

¹⁶ Buhârî, İmân, 1; Müslim, İmân, 1.

¹⁷ Râzî, Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir, *Tuhfetu'l-Mülûk*, tahk. Abdullah Nezîr Ahmed, Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, I. Baskı, 1417, s. 53; Şîrbînî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, yy., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1415/1994, I, s. 395-396.

¹⁸ İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed İbn Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût: Dâru Sadr, I. Baskı, 1414, II, s. 107; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, tahk. Ahmed Zavî, Beyrût: Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979, V, s. 212; M. Kâmil Yaşaroğlu, “Vakit”, *DİA*, Ankara: 2012, XLII, s. 488.

¹⁹ Ebû Habîb, Sa'dî, *el-Kâmûsu'l-Fıkhîyye Lugaten ve Istulâhan*, Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, II. Baskı, 1408/1988, s. 384; Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Alî, *el-Misbâhu'l-Münîr Fî Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr*, Beyrût: Mektebetü'l-İlmiyye, ts., I, s. 384, II, s. 667; Konevî, Kâsım b. Abdullah b. Emîr Ali er-Rûmî el-Hanefî, *Enîsu'l Fukaha' Fi Elfâzi'l-Mütedavileti Beyne'l-Fukaha'*, Muhakkik, Yahya Hasan Murad, yy., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004, s.16.

²⁰ Kal'acî, Muhammed Revas, Kunevbî, Hamid Sadık, *Mu'cemu Lugati'l-Fukaha*, yy., Daru'n-Nefais Li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', II. Baskı, 1408/1988, I, s. 507.

Kur'ân-ı Kerîm'de vakit ile vakit kökünden gelen kelimeler (mîkat, mevkût, mevâkit) on üç ayrı âyette yer alır.²¹ Yine vakit kelimesi türevler ile birlikte hadislerde de kullanılır.²²

“Mevâkit” " مواقيت " kelimesi “mîkat” " ميقات " kelimesinin çoğuludur. Aslı “vakit”ten türetilmiş olan “mivkat” kelimesidir. Lügat olarak “zamanın mutlak bir parçası” anlamına gelmektedir. Terim olarak “Başı ve sonu belli olan zamanın bir parçası” anlamında gelmektedir.²³

1.1.2. Vaktin Terim Anlamı

Terim olarak “başı ve sonu belli olan zamanın bir parçası” anlamına gelmektedir. Konumuz açısından manası ise “Allah Teâla'nın namaz ibadetini eda etmek için tayin ettiği vakittir.”²⁴ Bu vakit de namaz filini yerine getirmek için zamandan tayin edilmiş belli bir süredir.

1.2. Salât / Namaz Kavramı

1.2.1. Namazın Sözlük Anlamı

Namaz Farsça'dan Türkçe'ye geçmiştir.²⁵ Namazın Arapça karşılığı olan “salât” " الصلاة " kelimesi sözlükte dua etmek, rahmet, başış dilemek ve bereket manalarına gelmektedir.²⁶ Nitekim “salât” ayette “Onlar için dua et (ve salli aleyhim)”²⁷ şeklinde sözlük anlamında kullanılmıştır.²⁸ Salât kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de doksandokuz yerde kullanılmaktadır.²⁹

²¹ Bakara, 2/189; Nisâ, 4/103; A'raf, 7/142, 143-155, 187; Hicr, 15/38; Sâd, 38/81; Şuarâ, 26/38; Vakıa, 56/50; Nebe', 78/17; Duhân, 44/40.

²² Müslim, Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât, 31; Tirmizî, Salât, 152; Yaşaroğlu, “Vakit”, XLII, s. 488.

²³ Büceyremî, *Tuhfetu'l-Habîb*, Beyrût: Daru'l-Fikr, 1995, I, s. 384.

²⁴ Büceyremî, *Tuhfetu'l-Habîb*, I, s. 384.

²⁵ İbrahim Kafi Dönmez, “Namaz” *İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: MÜİF yay. 2006, III, s. 1506; Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Namaz”, *DİA*, Ankara 2012, XXXII. s. 350.

²⁶ Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhîyye Lugaten ve Istilâhan*, s. 216; Emir Abdülazîz, *Fıkhul-Kitâb ve's-Sünne*, Beyrût: 1419/1999, I, s. 492.

²⁷ Tevbe, 9/103.

²⁸ Ramazan Korkut, *Hanefî ve Şâfiîlerin Namaz Konusundaki İhtilafları ve Dayandıkları Deliller*, Erzurum: Atatürk Üniv., Sos. Bil. Ens., 2009, s. 1.

²⁹ Bkz. Muhammed Fuad Abdülbakî, *el-Mu'cem'ül-Müfehres li el-Fâzi'l-Kur'ân'il-Kerîm (Kur'an-ı Kerim Lugatı)*, çev. Mahmut Çanga, İstanbul: Timaş Yay., 1994, s. 287 ; Osman Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, Bursa: Uludağ Üniv. Sos. Bil. Ens., 2005, s. 2.

1.2.2. Salât / Namaz Kavramının Terim Anlamı

Terim olarak salât, belirlenmiş vakitlerde belirli şartlardan, bilinen zikirlerden ve özel bazı rükünlerden,³⁰ başka bir ifade ile niyet ve tekbirle başlayarak selamla sona eren belirli söz ve fiillerden ibaret olan bir ibadettir.³¹

1.3. İslâm Hukuk Metodolojisinde Vakit-Namaz İlişkisi

Kur'ân-ı Kerîm namazın, vakitleri belli bir ibadet olarak mü'minlere farz kılındığını haber verdiği gibi³² özlü bir şekilde bu vakitlere de işaret etmiştir.³³ Sünnet ise Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilen söz konusu vakitleri tafsili bir şekilde beyan etmiştir.³⁴ Namaz vakitli olarak farz kılındığı³⁵ için farzıyeti vaktin tekrarı ile tekrarlanmakta olup vaktinde kılındığı zaman eda edilmiş sayılmaktadır.³⁶ Beş vakit namaz Cebrail (a.s.) tarafından Hz. Muhammed (s.a.v.)'e gösterilmiş ve Müslümanlar herhangi bir problemle karşılaşmadan namazlarını eda etmişlerdir.³⁷ Çünkü İslâm'ın doğduğu topraklar ekvatora yakın olması sebebiyle gece ve gündüzün yılın çoğu zamanında birbirine yakın olduğu ve güneşin doğuş ve batışının, gecenin ve gündüzün tam anlamıyla görülebildiği ve hissedilebildiği bir bölgedir.³⁸ Ancak zamanla İslâm'ın namaz vakitlerinin geç girdiği ya da namaz vaktinin girdiğini gösteren astronomik alametlerinin tam olarak tespit edilemediği bölgelere yayılması neticesinde Müslümanlar vakit problemi ile karşı karşıya kalmışlardır.³⁹ Çünkü kutup bölgesine yaklaşıldıkça güneşin batışı ile doğuşu arasındaki zaman aralığı kısalmakta bazen yatsı ile sabah namazı arasında sadece

³⁰ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li Ta'lili'l-Muhtar*, Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937, I, s. 37.

³¹ Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 415; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, I, 297; Yaşaroğlu, "Namaz", XXXII, s. 350.

³² Nisâ, 4/103. فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوفًا

³³ İsrâ, 17/78. أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنِ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا

³⁴ Ebû Davut, *Mevâkit*, 2.

³⁵ Nisâ, 4 /103.

³⁶ Serahsî, Muhammed İbn Ahmed İbn Ebî Selh, *el-Mebsût*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993, I, s. 141.

³⁷ M. Ali Orhan, "Namaz Vakti ve Vakti Girmeyen Bölgelerde Namaz Meselesi", *DergiPark*, Erciyes Ünv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri: cilt 19, sy. 11, 2001, s. 123.

³⁸ Remzi Kurtde, *Musa Carullah Bigiyef ve İslâm Hukuku ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ank. Ünv. Sos. Bil. Enst., 2011, s. 98.

³⁹ Orhan, "Namaz Vakti ve Vakti Girmeyen Bölgelerde Namaz Meselesi", s. 123.

namaz kılınabilecek bir boşluk kalmakta ve hatta özel günlerde yatsı ve sabah aynı vakitte olmaktadır.⁴⁰ Böylece Müslümanların karşılaştığı bu tür problemler sebebiyle daha önce hiç tartışılmayan namaz vakitleri ve namaz vakit sayıları hususunda ihtilaflar çıkmıştır. Ayrıca namaz-vakit ilişkisi üzerinde İslâm hukukçuları birçok içtihatla bulunmuşlardır.

Vakit kavramı, fıkıh usulü ilminde bazı şer'î hükümlere illet veya sebep yapılması, vâcibin eda edilmesinin şartı kılınması⁴¹; fûrû-u fıkihta ise ibadetlerin, akid ile çeşitli tasarrufların şartı olup olmaması cihetiyle incelenir. Fıkıh usulü kaynaklarında vaz'î hüküm ya da me'mûr bih bölümlerinde, hususen vâcibin edâ ve kazâ yönündeki alt kısımlarında vakit kavramı önemli bir ölçüttür.⁴² Ancak fûrû-u fıkihta bazı ibadetler için vakit şart değildir. Kanun koyucunun eda edilebilmesi için herhangi bir vakit şart koşmadığı ibadetler mutlak yani serbest zamanlı ibadet çeşitleridir. Mesela nâfile olarak kılınan namaz, umre, herhangi bir süre ile sınırlı olmayan adak kurbanlar, kefâretler ve belli miktarda zekât bu şekildedir. Beş vakit farz namaz, Ramazan ayının orucu, hac gibi belli bir zaman bölümünde eda edilmesi istenmiş olan ibadetler mukayyed ibadetlerdir. Bu tür ibadetlerin ifası için vakit önemli bir faktördür. Mukayyed olan ibadetlerin de "muvassa" "موسع" geniş vakitli ve "mudayyak" "مضيق" dar vakitli diye iki kısma ayrıldığı bilinmektedir. Teravîh, kuşluk, evvâbîn ve teheccüd namazı ile Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) belli gün ve zamanlarda tutulmasını tavsiye ettiği oruç çeşitleri de belli vakitlere bağlı olarak eda edilen mukayyed nâfile ibadet çeşitleridir.⁴³

Fıkıhî hükümler hususunda genellikle vakitler kamerî aya göre tayin edilmesine karşın namaz vakitleri, oruçta imsak ve iftar vb ibadetlerin yerine getirilmesinde de vakitler yer kürenin kendi ekseni ve güneş etrafındaki dönüşüne göre belirlenir.⁴⁴

Vakit, bazı ibadetlerin vücûb sebebi veya sıhhat şartıdır. Mukayyed nâfile ibadetlerde olduğu gibi bazı ibadetlerin tayin edilmiş vakitlerde eda edilmesi daha

⁴⁰ Kurtdede, *Musa Carullah Bigiyef ve İslâm Hukuku ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, s. 98.

⁴¹ Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkihi'l-İslâmî*, Dimeşk: Dâru'l-Hayri li'Tebaati ve'n-Neşri, II. Baskı, 1427/2006, I, s. 392; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, s. 67.

⁴² Yaşaroğlu, "Vakit" md., DİA, XLII, s. 488.

⁴³ Yaşaroğlu, "Vakit" md., DİA, XLII, s. 488.

⁴⁴ Yaşaroğlu, "Vakit" md., DİA, XLII, s. 488.

faziletlidir. Yine İslâm Hukukunda daha çok namaz bahislerinde ele alınan vaktin hac ve umre, oruç ve itikâf, zekât ve fitır sadakası, kurban ve akika gibi diğer ibadetler ile bedenî temizlik, mest üzerine mesh, hayız ve loğusalık müddetleri gibi temizlik konularında da mühim bir yeri vardır.⁴⁵

Vaktin girmesi namazın şartı olduğu için vakit girmeden namaz kılmak, yükümlüye vâcib olmaz. Ancak Hanefilere göre vaktin girmesi namazın ne vüçûb ne de sıhhat şartıdır. Onlara göre vaktin girmesi, namazın edasının şartıdır. Bu durumda vakit girmeden herhangi bir namazın edâ edilmesi sahîh olmaz.⁴⁶ Bu konuda Hanefiler diğer mezheplerle görüş birliği ederek namazın, vakit girmeden mükellefe vâcib olmayacağını dile getirmişlerdir. Bu sebeple vakit girdiği andan itibaren yükümlü, namazı edâ etme konusunda daimi bir sorumluluk altına girer. Kişi, vakit girdiği ilk anda namazı kılıp borçtan kurtulacağı gibi vaktin biraz gecikmesi sebebi ile günahkar da olmaz. Ancak bu te'hir etme hususunda, abdest alıp namaz kılacak ya da eğer cünüp ise gusledip namaz kılacak kadar bir zaman kalmış olmalıdır. Dolayısıyla namazın tamamını vakit içinde edâ edip şeriat koyucunun emrine uygun bir şekilde namazını eda etmişse borçtan da beri olmuş olur. Şayet kişi vaktin çıkması akabinde namazını kılacak olursa kıldığı bu namaz sahîh olur. Ancak bu namazın vaktini geçirdiği için büyük günâh işlemiş olur. Namazın bir kısmını vakit içerisinde, diğer kısmını da vaktin çıkmasından sonra kılsa, bir kısım mezheb imamlarına göre bunu yapan şahıs günahkâr olur. Bazılarına göre de günahkâr olmaz. Şu hususu da belirtmek lazım ki, mezheb imamları, namazın bir bölümüne vakit içerisinde ulaşan şahsın, söz konusu namazını. edâ olarak kılmış olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak bu şekildeki eda bile bazı mezheb imamlarına göre kişinin günahkar olmasına engel olamaz.⁴⁷

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, I, 84, 116; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 402; Takiyüddîn, Ebû Bekr Muhammed b. Abdi'l-Mü'min b. Harîzî b. Ma'li el-Hüseynî el-Hısnî, *Kıfayetü'l-Ahyâr*, Tahk. Ali Abdulhamîd Baltacı ve Muhammed Vehbî Süleyman, Dimeşk: Dâru'l-Hayr, I. Baskı, 1994, s. 55; Yaşaroğlu, "Vakit" md., *DİA*, XLII, s. 488.

⁴⁶ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi'*, I, s. 121.

⁴⁷ Cezîrî, Abdurrahman İbn Muhammed, *el-Fıkhu alel-Mezâhibi'l-Erbaa*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1410/1990, I, s. 164-165.

1.3.1. Teklîfî Hükümler Açısından Vakit-Namaz İlişkisi

Usulcüler, teklîfî hükümlerin bir çeşidi olan vacibi, çeşitli açılardan dört kısma ayırmaktadır:

1. Edasının vakti itibariyle vacib
2. Takdîr edilmesi ve takdir edilmemesi yönüyle vacib
3. Tayin edilmesi ve tayin edilmemesi yönüyle vacib
4. Edasının talep edilmesi yönüyle vacib.⁴⁸

Vakitle ilgili olduğu için vacibin birinci kısmı konumuz açısından incelendiğinde söz konusu vacibin de vakte bağlı olarak yerine getirilmesi veya vakte bağlı olmadan yerine getirilmesi durumuna göre ikiye ayrıldığı görülmektedir. Buna göre edasının vakti itibariyle vâcib, mutlak ve mukayyed olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.3.1.1. Mutlak Vacib

Mutlak vâcib, Şâri'in belirli bir vakit ile kayıtlamaksızın mükelleften edasını talep ettiği şeydir. Bu sebeple mükellef bu vacibi dilediği vakitte yapabilir. İşlediği andan itibaren de mükellef bu vacibin yüklemiş olduğu sorumluluktan da kurtulmuş olur. Bu tür bir vacibin edasını geciktirmesinden dolayı mükellef günah işlemiş olmaz. Ancak vakti girince bu vacibi hemen yapması yerinde bir iş olur. Çünkü insanın ne zaman öleceği bilinmez. Hanefilere göre meşru bir özür sebebiyle tutamadığı Ramazan orucunu fırsat doğunca hemen kaza etmesi bu tür vacibe örnek verilebilir. Hanefilerin içinde olduğu bir grup fukaha diğer fukahanın aksine her hangi bir sebeple Ramazan orucunu tutamayan kişinin kaza orucunu muayyen bir sene ile kayıtlamadan istediği zaman tutabileceği görüşündedir. Yeminini bozan insana vâcib olan yemin keffâreti de böyledir. Yeminini bozduktan hemen sonra veya daha sonraki zamanlarda keffâretinin îcâbını yerine getirebilir. Yine hac da böyledir. Nitekim hacca gücü ve kudreti yeten kişi, ömrünün herhangi bir yılında haccını edâ

⁴⁸ Zeydan, Abdulkarîm, *el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale, I. Baskı, 1436/2015, s. 32.

edebilir.⁴⁹

1.3.1.2. Mukayyed Vacib

Mukayyed vâcib, beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi edası için Şâri'in belirli bir vakit tayin ederek yapılmasını talep ettiği şeydir. Böyle bir vacib vaktinden önce edâ edilemediği gibi meşru bir mazeret yokken vaktinden sonraya bırakılması günaha sebebiyet vermektedir. Mükellef, bu vacibi vaktinde yerine getirirse *eda*; vaktinden sonra yerine getirirse *kazâ* olur. Bu tür vacibi işlerken yapılan bir noksan sebebiyle yeniden vakti çıkmadan eksiksiz olarak yerine getirilirse *iâde* olur.⁵⁰

Konumuz açısından bakıldığında zaman namaz, vakitli olarak farz kılınan bir ibadet olduğu için mukayyed vacibe örnek olarak verilebilir. Bu durumda cem-i takdîm⁵¹ hariç namaz vaktinden önce kılınmaz.

1.3.2. Vad'î Hükümler Açısından Vakıt ve Namaz İlişkisi

Vakit ve namazı vad'î hükümler açısından da incelemek mümkündür. Çünkü vakitle namaz arasında bir illet veya sebep ilişkisinin bulunduğu bilinmektedir. Bu ilişkiyi anlayabilmek için önce illete ve sonra vad'î hükümlerden olan sebebe kısaca bakmak gerekmektedir.

Asl'da bulunup hükmün üzerine bina edildiği bir vasıf olan "İllet" "العلقة" ile fer'de bu hükmün varlığı bilinir. Mesela "sarhoş edicilik" şarapta bir vasıf olup şarabın haramlığı bu vasfın üzerine bina edilmiştir. Dolayısı ile "sarhoş edicilik" vasfı bir içecekte az veya çok bulunursa o içecek de şarap gibi haram olur.⁵² Burada şarap "asl" ve sarhoş edicilik özellik olan "iskar" da bulunduğu diğer içecek de "fer" olarak isimlendirilmektedir.

İllet ile sebep arasındaki farka gelince vasıf ile hüküm arasında aklen anlaşılabilir bir münasebet varsa illet, fakat aklen anlaşılabilir bir münasebet

⁴⁹ Zeydan, *el-Vecîz*, s. 32; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, İstanbul: Erkam Yay., 2004, s. 197; Yaşaroğlu, "Vakit" md., DİA, XLII, s. 488.

⁵⁰ Zeydan, *el-Vecîz*, s. 32-33.

⁵¹ Cem-i Takdim: Bir özre mebni öğle veya ikindiye ya da akşam veya yatsıyı birleştirerek önce alarak öğle ya da akşam vaktinde kılmaktır. (Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yy. I. Baskı, 1998, s. 52-53.

⁵² Hallaf, Abdulvahhab, *İlmu Usulî'l-Fıkıh*, Dimeşk: Daru'l-Müttehede, 1963, s. 63.

yoksa sebep olarak isimlendirilir. Öte yandan illet hükme ait bir vasıf olup onda bir tür tesir meydana getirirken, sebep iki şey arasında sadece bir vasıta ya da bağlantı olup sebep varsa hüküm var, hüküm sebebin yanında var olur. Sebep bir takım vasıtalarla netice verebildiği halde illet herhangi bir vasıta veya şart olmaksızın netice verebilmektedir.⁵³

Vad’î hükümlerden olan “*sebeb*” “السبب” kelime olarak “*kendisiyle her hangi bir maksada ulaşılan şey*” anlamına gelmektedir. Terim olarak “*sebeb*”, “*Bulunduğu yerde hükmün bulunduğu, olmadığı yerde hükmün de bulunmadığı, Şâri’in şer’î hüküm için bir alâmet kaldığı şeydir.*”⁵⁴ diye tarif edildiği gibi “*Şâri’in, varlığını hükmün varlığı, yokluğunu da hükmün yokluğu için alâmet kaldığı durum*”⁵⁵ şeklinde de tarif edilmiştir.

Sebebi, mükellefin fiili olup olmaması itibariyle ikiye ayırmak mümkündür. Çünkü bazı sebepler ne mükellefin fiilidir ne de mükellefin herhangi bir fiilinin sonucudur. Ancak Şâri’ Teâla bazı şer’î hükümleri bu sebeplerin varlığına bağlamıştır. Bazı sebepler de mükellefin fiilinin sonucu olarak ortaya çıktığı halde yine Şâri’ Teâlâ şer’î hükümlerin bir kısmını bu sebeplerin varlığına bağlamıştır. Buna göre; İslâm Hukukunda vaktin girmesi namazın vucûb sebebi olduğu gibi geçerli olmasının da şartıdır.⁵⁶ Vakit girmedikçe namaz farz olmaz. Vaktin girmesi namazın vacip olması için bir sebeptir. Aynı zamanda vakit namazın geçerli olması için de bir sebeptir. Bu anlamda vakit, namazın sebebi yani illetidir. Çünkü her illet aynı zamanda bir sebeptir. Ancak her sebep bir illet değildir. Söz gelimi yolculuk hali için hem sebep hem de illet kavramı kullanılabilirse de güneşin batı tarafına meyletmesi ve Ramazan ayı hilalinin görülmesi hususu için sadece sebep kavramı kullanılabilir.⁵⁷

⁵³Kefevî, Ebu’l-Beka Eyyub b. Musa Hüseyinî, *el-Külliyât*, Mısır, ts, s.504; Abdurrahman Candan, *İslam Hukukunda İlet Tespit Yöntemleri (Ta’lil)* (Doktora Tezi), Konya: Selçuk. Üniv. Sos. Bil. Enst., 2005, s. 56-57.

⁵⁴Zeydan, *el-Vecîz*, s. 51.

⁵⁵Şa’ban, Zekiyyüddin, *Usulü’l-Fıkh*, çev., İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: TDV yay., 1999, s. 261.

⁵⁶Serahsî, Ebûbekir b. Muhammed b. Ebû Sehl, *el-Muharrer fî Usuli’l-Fıkh*, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1996, I, s. 73; Âmidî, Seyfuddin Ebu’l-Hasan Ali b. Ebi’l-Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fî Usuli’l-Ahkâm*, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts., I, s. 110.

⁵⁷Hallaf, *İlmu Usuli’l-Fıkh*, s. 68; Şa’ban, *Usulü’l-Fıkh*, s. 263.

1.3.3. Vakit ve Namaz İlişkisinin Tarihi Süreci

1.3.3.1. Mekke Dönemindeki İlk Namaz Vakitleri

Kaynaklarda, İslâm'dan önce olduğu gibi İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren namaz ibadetinin var olduğu ve beş vakit namaz meşru kılınmadan önce de namazın belli vakitlerde⁵⁸ kılındığı belirtilmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıldığı ilk namazın öğle namazı olduğu yönündeki rivayetlerin yanı sıra ikindi namazı olduğu hususu da nakledilmektedir.⁵⁹ Dolayısıyla İslâm tarihinde namazın kılındığı ilk vaktin birinci rivayete göre öğle vakti, ikinci rivayete göre ise ikindi vakti olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ileride açıklanacağı üzere namazın iki vakit olarak meşru kılındığına dair rivayetler dikkate alınırca, her iki vakit de namazın meşru kılındığı ilk vakitler olarak düşünülebilir.

Rivayetlere göre iki rek'ât olarak teşrî kılınan ilk namazın⁶⁰ başlangıçta kaç vakitte kılındığına dair iki ayrı görüş ileri sürülmektedir. Önceleri bir vakit kılındığı daha sonra iki vakit kılındığını bildiren rivayetlerin yanında, en başta da iki vakit olduğu rivayet edilmektedir. Tek vakit şeklinde başladığını bildiren rivayetlere göre söz konusu namaz, güneşin batmadan önce iki rek'ât şeklinde kılınıyordu. Bir müddet sonra bu namaza, güneş doğmadan önce kılınan iki rek'ât sabah namazı daha eklendi.⁶¹ Kur'ân-ı Kerim'deki bazı ayetlerin⁶² bu iki vakit namaz ibadetine işaret ettiği görüşünde olanlar da vardır.⁶³

İslâm dinin ilk yıllarında namaz, sabah ve akşamleyin eda edilen ikişer rek'ât iken, yaygın şekilde kabul edilen görüşe göre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mi'rac'tan dönmesinden sonra beş vakit olarak farz kılınmıştır. "*Kendi nefsinde bir yakarış ve ürperiş içinde ve pek yüksek olmayan bir sözle sabah ve akşam Rabbini an; gafillerden olma*"⁶⁴ âyet-i kerimesi namazın başlangıçtaki durumuyla alakalı

⁵⁸ Buharî, Salât, 1; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 1; Yaşaroğlu, "Namaz" md., DİA, XXXII, s. 351.

⁵⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, tahk. Sehl Zekerîya, Beyrût: Dâru'l-Fikr, I. Baskı, 1389/1978, s. 136.

⁶⁰ Buharî, Salât, 1.

⁶¹ Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci" *Cami ve Namazla Diriliş*, Ankara: DİB yay., 2015, s. 150.

⁶² Taha, 20/30; Mü'min, 40/55.

⁶³ Yaşaroğlu, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci", s. 150-151.

⁶⁴ A'râf, 7/205.

görülmektedir. Yine yaygın görüşe göre, Hz. Cebrail'in (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Kâbe'nin yanında, namazın ilk ve son vakitlerini göstermek için imamlık yapması Mi'rac olayından bir gün sonra olmuştur.⁶⁵

1.3.3.2. Beş Vakit Namazın Meşru Kılınması

Mekke döneminin ilk yıllarından itibaren her gün iki vakit ve ikişer rek'ât olarak kılınmaya başlanmış olan namaz,⁶⁶ bugün bildiğimiz şekliyle beş vakit olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicretinden yaklaşık bir buçuk yıl önce "Miraç" hadisesinde farz kılınmıştır.⁶⁷ O günden bugüne Müslümanların namaz ve namaz vakitleri konusunda herhangi bir değişikliğe gitmeden Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kıldığı ve ashabına öğrettiği şekilde kıldığı hususu da bilinmektedir.⁶⁸

İslâm Dini'nde Miraç olayında Allah (c.c.) tarafından ilk anda elli vakit namazın farz kılındığı, Miraç dönüşünde Hz. Musa'nın (a.s.) Hz. Muhammed'e (s.a.v.) söz konusu namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyerek bunu hafifletmesi için Allah'tan talepte bulunmasını tavsiye ettiği, beş vakte indirilinceye kadar Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'a yalvardığı ve Hz. Musa (a.s.) ile bu şekildeki diyalogunun sürdüğü nakledilmektedir.⁶⁹ İsrâ ve Miraç hadiselerinin aynı gecede gerçekleştiği hususu ve bu konuda yapılan bütün rivayetler göz önüne alındığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mescid-i Aksa'ya o gece geldiği ve bu mescitte Hz. İbrahim (a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Hz. İsa'nın (a.s.) da içinde bulunduğu bir grup peygambere namaz kıldırıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁰ Akşam namazı hariç beş vakit namazın ilk önce ikişer rek'ât halinde farz kılındığı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicretinden bir müddet sonra ise mukimler için öğle, ikindi ve yatsı namazlarının dört rek'âta çıkarıldığı şeklinde birçok rivayet bulunmaktadır. Bu konuda Hz. Aişe'nin (r.a.) "*Allah, namazı farz kıldığında iki rek'ât olarak farz kıldı. Sonra bunu hazarda dört rek'âta çıkardı. Seferde ise ilk farz kılındığı gibi iki rek'âta bıraktı.*"⁷¹ dediği rivayet edilmektedir. Nitekim İslâm Hukukçularının çoğunluğu da bu görüşü tercih

⁶⁵ TDV *İslâm İlmihali*, c. 1, s. 219-220.

⁶⁶ Yaşaroğlu, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci", s. 143.

⁶⁷ Buhârî, *Bed'ü'l-Halk*, 50; Yaşaroğlu, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci", s. 153.

⁶⁸ Abdülhamit Birışık, *İslâm'a Giriş*, Ankara: DİB Yay., 2006, s. 244.

⁶⁹ Buhârî, *Salât*, 1.

⁷⁰ Müslim, *İmân*, 259.

⁷¹ Buhârî, *Salât*, 1; Müslim, *Salâtü'l- Müsâfirîn*, 1.

etmiştir.⁷² Fakat, İslâm'ın ilk yıllarında sabah namazının iki, akşam namazının üç, diğer farz namazların ise dörder rek'ât şeklinde farz kılındığını, daha sonra da sabah ve akşam namazlarını aynı bırakmak suretiyle kalan farz namazların ise seferiler için iki rek'âta indirildiğini haber veren; aynı zamanda söz konusu namazların ilk baştan itibaren mukimler için dört, seferiler için iki rek'ât olarak farz kılındığını haber veren rivayetler de bulunmaktadır.⁷³

Kur'ân-ı Kerîm'de namazın müminler için vakitleri belirlenmiş bir farz ibadet olduğu ifade edilmiş,⁷⁴ söz konusu vakitlere ya açık bir şekilde ya da işaret yoluyla değinilmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte namazın beş vakti daha çok Hz. Muhammed'in (s.a.v.) fiil ve sözleriyle netlik kazanmıştır. Beş vakit namazın meşru kılınmasının akabinde Hz. Cebrâil (a.s.), Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek imamlık yapmış ve namazları birinci gün ilk vakitlerinde, ikinci gün son vakitlerinde kıldırmak suretiyle vakitlerin başlangıç ve bitiş zamanlarını göstermiştir.⁷⁶ Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) de sonraki günlerde ashabını toplayarak namaz vakitlerini, bahsi geçen vakitlerin ne kadar süre devam ettiğini öğretmiş ve kendisi imam olarak sahabeye namazı bilinen bugünkü şekli ile beş vakit olarak kıldırmıştır.⁷⁷

1.4. Namazın Genel Olarak Sıhhat Şartları

Namazın bağlı olduğu bazı şartlar vardır ki namaz ancak bunların gerçekleşmesi durumunda sahih hale gelmektedir. Fıkıh kitaplarında bu şartlar genellikle abdest, gusül veya teyemmüm ile büyük ve küçük abdestsizliği gidermek, elbisenin, bedeninin ve namaz kılınacak yerin necasetten temiz olması, avret mahallini örtmek, kıbleye dönmek⁷⁸ şeklinde zikredilirken namazın vucubu için de sayılan şartlar arasında en önemlilerinden birisi de namaz vaktinin girdiğini bilmek diye zikredilmektedir.⁷⁹

⁷² Yaşaroğlu, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci", 154.

⁷³ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 1.

⁷⁴ Nisâ, 4/103.

⁷⁵ Bakara, 2/238; Hûd, 11/114; İsrâ, 17/78; Tâhâ, 20/130; Nûr, 24/36; Rûm, 30/17-18; İnsân, 76/25.

⁷⁶ Buhârî, Mevâkît, 1; Tirmizî, Salât, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 2.

⁷⁷ Yaşaroğlu, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci", s. 154-155.

⁷⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 45.

⁷⁹ Takiyüddîn, *Kifayetü'l-Ahyâr*, s. 83.

Bundan önceki başlıklar altında vaktin tekrarı ile namazın edasının farzı da tekrarlandığına⁸⁰ dayanarak vaktin, aynı zamanda namazın edasının farz olmasının da sebebi olduğu⁸¹ ifade edilmişti. Burada da görüldüğü gibi vaktin girdiğini bilmek de namazın önemli şartlarından birisidir. Eğer bir kişi vaktinden önce namazını kılsa iade etmesi gerekir. Bu sebeple namaz vakitlerinin girdiğine kesin kanaat getirdikten sonra namaz kılmak gerekir. Aksi halde vaktinden önce kılındığı sabit olan namazın iade edilmesi vacip olmaktadır. Bu konuda İmam Şâfiî (r.a.) şöyle demektedir: “...Kırmızı şafak batıp herhangi bir eseri kalmadığı zaman yatsı vakti girer. Eğer biri kırmızı şafaktan hala bir eser varken yatsı namazını kılmaya başlarsa, iade etmesi gerekir.”⁸² Görüldüğü gibi namazın en önemli sıhhat şartlarından birisi de vakittir.

1.4.1. Namazın Sıhhat Şartlarından Vakit ve Önemi

Bütün Müslümanlar, Allah’ın (c.c.) bir günde beş vakit namazı kulları üzerine farz kıldığı konusunda kesin bir şekilde birleşmişlerdir. Bu konuda Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz namaz, mü’minlere belli vakitlerde eda edilmek üzere farz kılındı.”⁸³ Müslümanların bu konuda kesin bir karara varmaları dini bir zarurettir. Namaz vakitlerinin dayanağı ise şu ayettir: “Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O’nu tesbih et.”⁸⁴ Allah Resulü (s.a.v.) de Allah’ın emrettiği şekilde ve Hz. Cebrail’in kendisine gösterdiği vakitlerde⁸⁵ namazı kılarak şöyle buyurmuştur: “Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öylece namaz kılınız.”⁸⁶

Namazın önemli sıhhat şartlarından birisi de vakittir. Bu sebeple namaz mükellefin üzerine vaktin girişi ile farz olur.⁸⁷ Vaktinde kılınacak bir namaz için vakit, sonu itibari ile aşılamayan ve öne de alınamayan bir sınırdır.⁸⁸ Vaktin girmesi namazın şartlarından olup namaz, vakit girmeden evvel kişiye vâcib olmaz. Fakat

⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141.

⁸¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 38.

⁸² Şâfiî, *el-Ümm*, I, s. 93.

⁸³ Nisa 4/103.

⁸⁴ Kaf, 50/39-40

⁸⁵ Buhârî, *Mevâkît*, 1; Ebû Dâvûd, *Salât*, 2; Tirmizî, *Salât*, 1,154.

⁸⁶ Buhârî, *Ezan*, 18.

⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141; Şîrazî, *Mühezzeb*, I, s. 79.

⁸⁸ Şâfiî, *Ümm*, I, 90.

Hanefilere göre vaktin girmesi namazın ne vücûb ne de sıhhat şartı değildir. Onlara göre vaktin girmesi durumu namazın edasının şartlarından biridir. Bu durumda vakit girmeden kılınan herhangi bir namaz sahîh olmaz.⁸⁹ Ayrıca Hanefiler diğer mezheplerle de görüş birliği ederek namazın, vakit girmeden mükellefe vâcib olmayacağını söylemişlerdir.⁹⁰ Dolayısı ile namazın vakti girince mükellef, namazı edâ etme konusunda daimi bir sorumluluk altına girer.

Namazın şartlarından birisi olan vakit, aynı zamanda namazın edasının farz olmasının sebebidir. Çünkü vaktin tekrarı ile namazın edasının farzı da tekrarlanmaktadır.⁹¹ Başka bir ifade ile namaz vakitli olarak farz kılındığı⁹² için farziyeti vaktin tekrarı ile tekrarlanmakta olup ve vaktinde kılındığı zaman eda edilmiş sayılmaktadır.⁹³

1.4.2. Namazın Şartlarından Biri Olan Vaktin Tayini

Günde beş vakit namazı kılmak hür, akîl, baliğ ve kadınlar açısından da hayız ve nifastan temizlenmiş olan her Müslümana farzdır.⁹⁴ Bu farziyet Kitap,⁹⁵ Sünnet,⁹⁶ icma ve akıl ile sabittir.⁹⁷ Kur'ân-ı Kerîm, farz namazların eda edileceği beş vakte ve namazın eda şekline mücmel bir şekilde işaret etmiş, Allah Rasûlü (s.a.v.) de bu işaretlere sözlü ve fiili sünnetiyle açıklık kazandırmıştır.⁹⁸

1.4.2.1. Nasslara Göre Vakitlerin Tayin Edilmesi

İslâm Dini'in üzerine inşa edildiği beş temel esastan birisi olan namazın,⁹⁹ bir gün ve gecede ki vakit sayısı beştir.¹⁰⁰ Bu sebeple bir gün ve gecenin belli zaman

⁸⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, s. 121.

⁹⁰ Zeydan, *el-Vecîz*, s. 32-33.

⁹¹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141.

⁹² Nisâ, 4/103.

⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141.

⁹⁴ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 312; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, s. 194-195.

⁹⁵ Bakara, 2/43, 83, 110; Nisa, 4/77, 104; Yunus, 12/87; Nur, 24/56; Rum, 30/31; Müzemmil, 73/21.

⁹⁶ Müslim, *Evkâtü's-Salavât*, 613; Ebû Dâvut, *Mevâkît*, 395.

⁹⁷ Mercanî, Şihabuddin, *Nâzûretül-Hakk fi Fardiyyeti'l-İşâ ve in lem Yeğibi's-Şafak*, Tahk. Urhan b. İdris Ançakar-Abdu'l-Kadir b. Selçuk Yılmaz, İstanbul: Fatih Yayınevi, 2012, s. 312; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, s. 89.

⁹⁸ Müslim, *Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât*, 31; Tirmizî, *Salât*, 152.

⁹⁹ Buharî, *İman*, 8; Müslim, *İman*, 19; Tirmizî, *Ebvâbu'l-İman*, 2609.

¹⁰⁰ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, s. 91; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 297.

aralıklarında yerine getirilmesi gerekli olan namazın şartlarından birisi de vakittir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de “Şüphesiz namaz, mü'minlere belli vakitlerde eda edilmek üzere farz kılındı.”¹⁰¹ buyurulmaktadır. Namazın şartlarından birisi olan vakit, aynı zamanda namazın edasının farz olmasının sebebidir. Çünkü vaktin tekrarı ile namazın edasının farzı da tekrarlanmaktadır.¹⁰²

Yine Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinde “Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyiliklerkötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.”¹⁰³ ve “Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar namaz kıl; birde sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.”¹⁰⁴ buyurulmaktadır.

Namaz vakitlerinin dayanaklarından birisi de şu ayettir: “Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et.”¹⁰⁵ Başka bir ayette ise şöyle buyurulmaktadır: “Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin”¹⁰⁶

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'in mücmel olan hükümlerini açıklama ve bu hükümleri insanlara tebliğ etme görevi ve yetkisi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aittir.¹⁰⁷ “Benim namazı nasıl kıldığımı gördüyseniz, siz de öylece namaz kılınz.”¹⁰⁸ buyurarak namazın kılınış şeklini öğreten Hz. Peygamber (s.a.v.) aynı şekilde namazın vakitlerini de ümmetine sözlü ve uygulamalı bir şekilde beyân etmiştir ki, aşağıda bunun örnekleri sunulacaktır.

Bilindiği gibi namaz, Mi'rac'tan öncede belli vakitlerde kılınmakta idi. Bu belli vakitleri de yine Hz. Peygamber (s.a.v.) uygulamalı olarak öğretmiş idi. Nitekim Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Kendi nefsinde bir yakarış ve

¹⁰¹ Nisa, 4/103.

¹⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, I, 141.

¹⁰³ Hud, 11/114.

¹⁰⁴ İsrâ, 17/78.

¹⁰⁵ Kaf, 50/39-40.

¹⁰⁶ Taha, 20/130.

¹⁰⁷ Nahl, 16/44.

¹⁰⁸ Buhârî, Ezan, 18.

ürperiş içinde ve pek yüksek olmayan bir sözle sabah ve akşam Rabbini an; gafillerden olma."¹⁰⁹

Miraçtan önce olduğu gibi Miraç'tan sonra da namazın vakitlerini yine Allah Rasûlü (s.a.v.) uygulamalı bir şekilde ümmetine öğretmiştir. Hz. Enes'in (r.a) naklettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Miraç gecesinde Allah Rasûlü'ne elli vakit olarak farz kılınmış olan namaz, daha sonra eksilte eksilte beş vakte kadar indirilmiş, sonra şöyle seslenmiştir: "Ey Muhammed! Benim katımda söz değiştirilmez. Bu beş vakit namaz sebebiyle, senin için elli vakit namaz sevabı vardır."*¹¹⁰ Bu konuda Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "*Allah Teâlâ Miraç gecesinde ümmetime elli vakit namazı farz kıldı. Ben ise O'na müracaat ederek bu vakitlerin hafifletilmesini istedim. Sonunda Allah Teâlâ namazı bir gün ve gecede beş vakte indirdi.*"¹¹¹

Miraç hadisesinden sonra Cibril (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek namazın beş vaktini iki günde kıldırarak namaz vakitlerinin başını ve sonunu ta'lim etmiştir. İbn Abbas'ın (r.a) yaptığı bir rivayet göre Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Cibril, Beyt-i Şerîf'in yanında iki defa bana imamlık yaptı. İlkinde gölge boyu, pabucun bağı kadar uzunlukta iken öğle namazını kıldırdı. İkinci namazını her şey kendi gölgesi kadar olduğu zaman kıldırdı. Akşam namazını güneş batıp oruçlu iftarını açtığı zaman kıldırdı. Yatsı namazını şafak (batı ufkundaki kızılık) kaybolduğu zaman kıldırdı. Sabah namazını tan yeri ağarıp oruçluya yemek yasaklandığı zaman kıldırdı. İkinci günde ise öğle namazını her şeyin gölgesi kendi kadar olduğu zaman, dünkü ikindi vaktine yakın bir zamanda kıldırdı. İkinci namazını her şeyin kendi gölgesi iki katı olunca kıldırdı. Akşam namazını ilk gün kıldırdığı vakitte kıldırdı. Yatsı namazını gecenin üçte biri geçtiğinde kıldırdı. Sabahı yeryüzü aydınlanınca kıldırdı. Ardından Cibril, bana yönelerek şöyle dedi: "Ya Muhammed, bunlar senden önceki Peygamberlerin vaktidir. Namaz vakitleri işte bu iki vaktin arasındır."*¹¹²

¹⁰⁹ A'raf, 7/205.

¹¹⁰ Tirmizî, Salât, 45; Nesâî, Salât, 1; İbn Hanbel, III, 161.

¹¹¹ Buhârî, Salât, 1; Müslim, İmân, 263; İbn Mâce, İkâme, 194.

¹¹² İbn Hanbel, I, 333, 354; Ebû Dâvud, Mevâkîf, 2; Tirmizî, Mevâkîf, 1.

Mezkur hadisten anlaşıldığı üzere beş vakit namazın farz kılınmasından sonra Cebrâil (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip imamlık yapmış ve farz namazları birinci gün ilk vakitlerinde, ikinci gün ise son vakitlerinde kıldırmak suretiyle vakitlerin başlangıç ve bitiş zamanlarını uygulamalı olarak öğretmiştir.¹¹³ Namazın kılınış şekli ve vakitleri hem ameli tevatür hem de sözlü hadisle günümüze kadar intikal etmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v.): “*Akşam namazıvaktinin başlangıcı güneşin batışı, sonu da ufuktaki aydınlığın kayboluşudur.*”¹¹⁴ buyurmuştur.

“*Sabah namazının vakti, ikinci fecrin doğmasından güneşin doğuşuna kadardır.*”¹¹⁵ hadisine göre sabah namazının son vakti güneşin doğduğu andır.

Allah Rasûlü (s.a.v.) : “*Kim ki ikindi namazından bir rek'âta güneş batmadan yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur*”¹¹⁶

Görüldüğü üzere hem ayetlerde hadislerde namaz vakitleri tayin edilmektedir. Ancak dikkat edilirse ayet-i kerimelerde hem hadis-i şeriflerde geçen "*belli vakitlerde*", "*gündüzün iki ucunda*", "*gecenin ilk saatlerinde*", "*gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar*", "*güneşin doğuşundan önce*", "*güneşin batışından önce*", "*gecenin bir bölümünde*", "*gecenin bir kısım saatlerinde*", "*gündüzün etrafında (iki ucunda)*", "*sabah ve akşam*", "*gölge, pabucun bağı kadar uzunlukta olduğu zaman*", "*akşam güneş batıp oruçlu iftarını açınca*", "*şafak (batı ufkundaki kızılık) kaybolunca*", "*yeryüzü aydınlanınca*", "*gecenin üçte biri geçtiğinde*" ve "*her şeyin gölgesi iki misli olunca*" gibi ifadeler doğrudan güneşin hareketlerine, bunun sonucu oluşan gölge boylarına ve gece ile gündüzün mevsimlere göre oluşan vakitlerine göre belirlendiği görülecektir. Bu durumda namaz vakitlerinin oluşumu ve bu vakitleri belirleme işi de yine astronomik alametlere göre olmaktadır.

¹¹³ Buhârî, Mevâkît, 1; Tirmizî, Salât, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 2.

¹¹⁴ Malik b. Enes, *Muvatta*, neşr. M. F. Abdalbâkî, Mısır, 1951, Vukut, 23; Dârekutnî, Salat, Sıfatu'l-Mağrib, 2.

¹¹⁵ Buhârî, Mevâkît, 27; Ebû Dâvûd, Salât, 2; İbn Mâce, Salat, 2; Nesâî, Mevâkît, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

¹¹⁶ Malik, *Muvatta*, Salât, 35; Ahmed, *Müsned*, XVI, 37, 9954.

1.4.2.2. Astronomik Alametlere Göre Vakitlerin Tayini

Namaz vakitleri konusunda bütün ayet ve hadisler iyice analiz edildiği zaman namaz vakitlerinin astronomik alametlere göre belirlendiği hususu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: “*Güneşin doğuşundan önce de, batışından önce de Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve secdelerin ardından da O'nu tesbih et.*”¹¹⁷ Bu ayette yer alan *قبل طلوع الشمس* "güneşin doğuşundan önce", *وقبل الغروب* "güneşin batışından önce" ve *ومن الليل* "gecenin bir bölümünde" gibi ifadeler astronomik alametlerdir.

Tirmizî ve Nesâî'den gelen rivayete göre Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle demektedir: “Güneşin, öğle vaktinde tam tepe noktasına geldiği sırada Cebrail (a.s) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek dedi ki: “*Ya Muhammed kalk. Güneşin zevâlden azıcık (batıya) meyletmesi anında öğle namazını kıl*”. Belli bir müddet geçtikten sonra kişinin ayakta iken gölgesi kendi misline ulaştığı sırada yine Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip “*Ya Muhammed kalk, ikinci namazını kıl.*” dedi. Belli bir süre bekleyip güneşin batması esnasında tekrar Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek, “*Ya Muhammed, kalk ve akşam namazını kıl.*” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) de güneşin batmasının ardından hemen kalkarak akşam namazını kıldı. Sonra yine bir süre bekleyip gürubdaki şafağın kaybolmasının ardından gelip “*Ya Muhammed, kalk ve yatsı namazını kıl.*” dedi. Allah Rasûlü (s.a.v.) de kalkarak yatsı namazını kıldı. Ardından tan yeri ağarıp ortalığa yayıldığı sırada Allah Rasûlü'ne gelip “*Ya Muhammed, kalk ve sabah namazını kıl.*” dedi.”¹¹⁸

Dikkat edilirse hadis-i şeriflerde de aynı durum gözlenmektedir. Dolayısı ile vakitle alakalı sabit olan bütün ayet ve hadislerde namaz vakitlerinin astronomik alametlere göre belirlendiğine işaret vardır. Çünkü namaz vakitlerine dair ayet ve hadislerde belirtilen kavram ve tanımlamalar incelendiğinde "gecenin karanlığı", "gündüzün iki ucu", "güneşin doğuşu", "güneşin zevâli" yani batıya meyledişi, "güneşin sararması", "güneşin batışı", "şafağın batışı" "fecrin doğuşu", "her şeyin gölgesi kendi kadar olunca", "her şeyin gölgesi iki misli olunca" gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler, bir Müslümanın günlük ibadetinde kullandığı

¹¹⁷ Kaf, 50/39-40.

¹¹⁸ Nesâî, Mevâkit, 17, 45.

vakitlerin tayin ve tespitinde, güneşin temel bir unsur olarak alındığını göstermektedir. Ayrıca "zeval vaktindeki gölgenin boyu", "ikinci namaz vaktindeki gölgenin boyu", "kırmızı veya beyaz şafağın doğuşu ya da batışı" da güneşin gökyüzündeki konumuyla doğrudan ilgili hadiselerdir.¹¹⁹ Dolayısı ile Kur'ân, sünnet ve fıkıh kitapları incelendiği zaman namaz vakitlerinin astronomik boyutuna dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Bu astronomikalemetler de şöyle sıralanabilir:

- a) Güneşin zevali
- b) Güneşin batması
- c) Güneş battıktan sonra ufukta oluşan kırmızılık
- d) Güneş battıktan sonra ufukta oluşan beyazlık
- e) Astronomik hesaplara dayalı saat¹²⁰
- f) Kırmızı veya beyaz şafağın doğuşu ya da batışı
- g) Gece karanlığının bastırması

1.4.3. Farz Namaz Vakitlerinin Başlangıcı ve Sonu

Her farz namaz için tayin edilmiş her bir vaktin başlangıcı ve sonu bulunmaktadır. Vakitlerin başlanması ve son bulması mücmel olarak Kur'ân ayetleri¹²¹; mufassal olarak da Hz. Peygamberin hadisleri¹²² ile tayin edilmiştir. Hem sözlü hem de uygulamalı bir şekilde bu vakitleri ashabına öğreten Hz. Peygamber (s.a.v.)¹²³ bir hadis-i şerifte şöyle buyurmaktadır: "*Her namaz vaktinin bir başlangıcı ve sonu vardır; öğle namazının ilk vakti güneşin (batıya) meylettiği zamandır, sonu ise ikinci vaktinin girmesidir. İkindinin ilk vakti, vaktinin girdiği andır, sonu ise, güneşin sarardığı zamandır. Akşamın ilk vakti güneşin battığı zamandır, sonu da,*

¹¹⁹ <http://www.tavaf.com/Vakit%20Hesaplama.htm> (Erişim Tarihi:09.02.2018)

¹²⁰ Cezîrî, *el-Fıkhu Alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, 1, s. 166.

¹²¹ Bakara, 2/238; Nisâ, 4/103; Hûd, 11/114; İsrâ, 17/78; Rûm, 30/17-18; Nûr, 24/36; Kâf, 50/39-40.

¹²² Müslim, Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât, 31, Mevâkit, 6; Tirmizî, Salât, 1, 114; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Nesâî, Mevâkit, 10; Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, 1/375-376.

¹²³ Müslim, Mesâcid ve Mevâdiu's-Salât, 31; Tirmizî, Salât, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Nesâî, Mevâkit, 10.

şafağın kaybolmasıdır. Yatsının ilk vakti şafağın kaybolduğu andır, sonu ise gece yarısıdır. Sabah namazının ilk vakti fecrin zuhuru, sonu ise güneşin doğmasıdır."¹²⁴

Bu genel açıklamalardan sonra artık alt başlıklarda namazların başlangıcı ve sonu incelenecektir. Hem Cibril hadisinde öğle namazı ile başlanıldığı hem de şer'î gün öğle vakti ile başladığı için bu çalışmada da öğle namazı ile başlanacaktır.

1.4.3.1. Öğle Namazı Vakti

Öğle namazının vakti güneşin en yüksek tepe noktasına çıkıp yani bulunulan yerin meridyeni (kavs-i nisfu'n-nehâr) üstünden batıya doğru kaymasıyla (zevâl ile) başlar. Kur'ân-ı Kerîm'de, "*Güneşin zevâlinde gecenin karanlığına kadar namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*"¹²⁵ buyrulur öğle namazı vaktinin girişi olan zevâl vakti açık bir şekilde beyan edilmiştir. Zaten hadis-i şeriflerde de bu durum ayrıntılı olarak verilmektedir.¹²⁶ Bilindiği gibi güneşin tepe noktasına ulaştıktan sonra batıya doğru meyiletmesine "zevâl"¹²⁷ denilir. Bu esnada bir şeyin yere düşen kendi gölgesine zevâl sırasındaki gölge manasında "fey-i zevâl"¹²⁸ denilir. Hanefî, Malikî Şâfî ve Hanbelî hukukçuları nezdinde öğle namazının ilk vaktinin fey-i zevâl olduğu ve söz konusu vakit gelmeden önce kılınan öğle namazının caiz olmayacağı hususunda ittifak vardır.¹²⁹

Üç mezhebin imamı ile Hanefilerden İmameyne göre "*fey-i zevâl*" hariç eşyanın gölgesi kendisinin bir misli olunca öğle namazının son vakti biter. Ebû Hanîfe'ye göre ise fey-i zevâl hariç, her bir eşyanın gölgesi kendisinin iki katına ulaştığı ana kadar devam etmektedir. Öğle vaktinin sona erdiğiğine dair Ebû Hanîfe'nin delili ise, "*Öğle namazını hava serinleştiği vakte bırakın...*"¹³⁰ hadis-i

¹²⁴ Müslim, Mevâkit, 6; Tirmizî, Salât, 114; Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, I/375-376.

¹²⁵ İsrâ, 17/78.

¹²⁶ Müslim, Mevâkit, 6; Tirmizî, Salât, 114; Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, I/375-376.

¹²⁷ Razî, Zeynüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebibekr b. Abdilkadr, *Muhtaru's-Sıhhah*, tahk. Yusuf Şeyh Muhammed, Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1420/1999, s. 245; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I., s. 124.

¹²⁸ Razî, *Muhtaru's-Sıhhah*, s. 245; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, s. 124.

¹²⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 40-41; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesîd*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 2004, I, s. 38; Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 84.

¹³⁰ Buhârî, Mevâkît, 8.

şerifidir. Cumhurun deliline gelince Cebrail'in (a.s.) ikindi namazını birinci günde hadiste bildirilmiş olan vakitte kıldırmış olmasıdır.¹³¹

1.4.3.2. İkinci Namazı Vakti

İkinci namazı vaktinin ilk vakti, öğle namazı vaktinin sona ermesi ile başladığı için, öğle namazının son vakti konusunda yaşanan görüş ayrılığı ikinci vaktinin başlamasında da yaşanmıştır. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile diğer mezhep imamlarının görüşüne göre "fey-i zevâl" gölgesi hariç her şeyin gölgesi kendisinin bir katı olunca öğle namazının vakti biter. Bundan sonra ikindi namazının ilk vakti başlar. İşte bu vakte asr-ı evvel (ikinci namazının ilk vakti) denir. Nitekim bir hadis rivayeti "öğle vakti adamın gölgesinin şirak (ayakkabı bağı) kadar olduğu ve ikindinin, adamın gölgesi şirak ile adamın boyunun misline ulaştığında kılındığı"¹³² şeklindedir. Ebû Hanîfe'ye göre ise öğle namazı vaktinin sona ermesi "fey-i zevâl" hariç her şeyin gölgesi kendisinin iki katı olunca nihayete erer ve ikindi namazının ilk vakti başlar. Bu vakte ise asr-ı sâni yani ikindi namazının ikinci vakti denir.¹³³ Diyanet İşleri Başkanlığı da bugün yayınlamakta olduğu Diyanet Takvimde asr-ı evvel görüşünü tercih etmektedir.¹³⁴

Hanefî mezhebine göre ikindi namazının son vakti, güneş battığı zamana kadar sürer. Hz. Peygamber (s.a.v.) : "Kim ki ikindi namazından bir rek'âta güneş batmadan yetişirse ikindi namazına yetişmiş olur."¹³⁵ buyurmuştur. Şâfiî mezhebinin görüşüne göre ikindi namazının vakti, kendi içinde 'ihtiyari vakit' ve 'zarûrî vakit' şeklinde iki kısma ayrılır: Her şeyin gölgesi iki katına çıkıncaya kadar geçen vakte "ihtiyari" vakit denir. Herhangi bir mazeret bulunmadan bu ihtiyari vakti geçirmek caiz olmaz. "Zaruri" vakit ise ihtiyari vakitten sonra güneşin batmasına kadar geçen

¹³¹Nevevî, *el-Mecmu'*, III, 18; Zeylâî, *Tebyinü'l-Hakâik*, I, s. 79-80; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah İbn Ahmed İbn Muhammed, *el-Muğni*, Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1972, I, s. 415.

¹³² Nesâî, *Mevâkît*, 15, 7, 10, 17.

¹³³ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, s. 123.

¹³⁴ <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/132/-asr-i-evvel--ve--asr-i-sani--ne-demektir-> (Erişim Tarihi:05.04.2018)

¹³⁵Malik, *Muvatta*, Salât, 35; Ahmed, *Müsne'd*, XVI, 37, 9954.

vakittir. Güneşin batmasından önce bir rek'ât da olsa kılabilen bir kimse ikinci namazına yetişmiş olur.¹³⁶

1.4.3.3. Akşam Namazı Vakti

Akşam namazı vakti, güneşin batmasından itibaren başlayıp¹³⁷ güneşin batmasından hemen sonra ufukta oluşan aydınlık kayboluna kadar sürer.¹³⁸ Allah Rasûlü (s.a.v.): “Akşam namazının vakti, güneş battıktan sonra şafak kayboluncaya kadardır.”¹³⁹ buyurmuştur.

Akşam namazı vaktinin güneşin tamamen batması ile başladığı konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu konuda tüm İslâm Hukuk Ekolleri ittifak halindedir.¹⁴⁰ Sahralarda güneşin tamamen batması rahatlıkla anlaşıldığı için bu tür bölgeler konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak dağlık bölgelerde ve yerleşim birimlerinde güneşin tamamen batmasının nasıl anlaşılabileceği hususu tartışmalıdır. Bazı Şia hukukçulara göre güneşin tam battığı ancak yıldızların çıkmasıyla anlaşılabilirken, Zeyd b. Ali (V. 122), Ebû Hanîfe (V. 150), Şâfiî (V. 204), Ahmed b. Hanbel (V. 241) gibi fukahaya göre ise karanlığın çökmesi ile güneşin tam battığı anlaşılır.¹⁴¹ Herhangi bir bölgede güneşin batıp batmadığı hususu güneşin batması ile beraber o bölgedeki en yüksek dağların başlarından güneş ışığının kaybolması ve doğu tarafından karanlığın gelmesi ile anlaşılır.¹⁴²

Akşam namazının son vakti ile ilgili hadiste geçen "şafak" İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kızılıktan sonra meydana gelen beyazlıktır.¹⁴³ Bu konuda Ebû Hanîfe'nin delil “Akşam namazı vaktinin sonu ufukun karardığı vakittir.”¹⁴⁴ hadis-i şerifidir. Cumhuriyet ve Hanefilerden İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in

¹³⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28; İbn Kudâme, *Muğni*, I, s. 418-420

¹³⁷ Tirmizî, *Salât*, 114; Müslim, *Mevâkit*, 6; Beyhakî, *Sünen-i Kübrâ*, I/375-376.

¹³⁸ Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelil el-Fergânî, *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ty. , I, s. 40.

¹³⁹ Müslim, *Salât*, 31.

وَوَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ، مَا لَمْ يَسْفُطِ الشَّفَقُ

¹⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 29.

¹⁴¹ Şevkânî, Muhammed İbn Alî, *Neylü'l-Evtâr*, tahk. Usamüddîn es-Sabâtî, Mısır: Dâru'l-Hadîs, I. Baskı, 1413/1993, II, s. 5.

¹⁴² Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 302.

¹⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 144-145; Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdadî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, tahk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid ve Şeyh Âdil Ahmed Abdî'l-Mevcûd, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1419/1999, II., s. 23.

¹⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 570, 6993.

görüşne göre ise akşam namazının son vakti, güneşin batmasından sonra oluşan kızılılık kayboluncaya kadar devam etmektedir. Çünkü hadis-i şerifteki "*şafak*" güneşin batmasından sonra oluşan kızılıktır.¹⁴⁵ Zira Hz. Peygamber (s.a.v.): "*Şafak kızılıktır. O kaybolunca namaz vacip olur.*"¹⁴⁶ buyurmuştur. Hadiste akşam namazının son vakti şafağın kaybolması olarak belirtilmiştir. Ancak Cebrâil'in (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) namaz vakitlerini öğrettiği¹⁴⁷ her iki günde akşam namazını aynı vakitte kıldırmasına dayanarak akşam namazı vaktinin güneşin batması ile başlayıp dar bir vakit olduğu hususu hem İmam Malik hem de İmam Şâfiî¹⁴⁸ tarafından ileri sürülmüş ve her iki müctehid imam da akşam namazının bir vakti olduğu hususunda içtihat etmişlerdir. Ayrıca "*Akşam namazını yıldızların iç içe görüldüğü zamana kadar tehir etmedikleri müddetçe ümmetim hayır (yahut fitrat) üzerindedir*"¹⁴⁹ hadis-i şerifi de akşam namazını geç kılmanın her halükarda mekruh olduğuna işaret etmektedir.

Şâfiî fakihler, İmam Şâfiî'nin tek vakit olarak fetva verdiği akşam vaktinin ihtiyarî yani fazilet vakti olarak kabul edip sonra akşamın kerahet ve cevaz vakitlerinin de olduğunu söylemişlerdir.¹⁵⁰

1.4.3.4. Yatsı Namazı Vakti

Yatsı vakti, güneşin batışından sonraki şafağın yani aydınlığın kaybolmasından, bir başka ifade ile akşam namazı vaktinin bitmesinden itibaren tan yeri ağarmasına (imsak vaktine) kadar sürmektedir.¹⁵¹ Güneşin batışından sonra batı ufkunda oluşan şafağın yani aydınlığın kaybolması, bir başka ifade ile akşam namazı vaktinin sona ermesi ile başlayan yatsı vakti, tan yerinin ağarmasına (imsak vaktine)

¹⁴⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, 124; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî es-Sâvî, *Hâşiyeti's-Sâviale's-Şerhi's-Sağîr*, yy: Dâru'l-Meârif, ts. I., 225; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 35; İbn Kudâme, *Muğni*, II, s. 277.

¹⁴⁶ Muvatta, Vukut, 23; Darekutni, Salat, Sıfatu'l-Mağrib, 2; Zeylai', Abdullah İbn Yûsuf, *Nasbu'r-Râyeli Ehâdîsi'l-Hidâye*, yy., el-Mektebetü'l-İslâmiyye I-IV, 1. Baskı, 1393/1973, I, s. 233.

¹⁴⁷ Buhârî, *Mevâkît*, 1; Ebû Dâvûd, *Salât*, 2; Tirmizî, *Salat*, 1,154.

¹⁴⁸ Şâfiî, *Ümm*, I, s. 92.

¹⁴⁹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 6; İbn Mâce, *Salât*, 7; İbn Hanbel, VI, 147; V, 417, 422.

¹⁵⁰ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, s. 421; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtac*, I, s. 301.

¹⁵¹ Merğînânî, *Hidâye* I, s. 40.

kadar devam etmektedir.¹⁵² Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Yatsı namazının vakti tan yerinin ağarmasıyla sona erer*”¹⁵³ buyurmuştur.¹⁵⁴

Yatsı namazı bahsi geçen süre içindeki herhangi bir aralıkta kılınabilir. Bununla birlikte bir kısım âlim, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) tavsiyesi gereğince bütün farz namazlarda olduğu gibi yatsı namazını da vaktinin ilk diliminde kılmanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Buna karşılık yine bazı rivayetlere dayanarak yatsı namazını gecenin biraz ilerleyen diliminde kılmanın daha uygun olduğunu söyleyen âlimler de vardır.¹⁵⁵

Yatsı namazının son vakti hakkında son dönemlerde yapılan tartışmalardan birisi şudur: Türkiye'deki namaz vakitleri ile imsakiyenin yanlış olduğunu ve Diyanet İşleri Başkanlığının insanlara fazladan oruç tutturduğunu, yatsı ile imsak vakitleri arasında "*mühmel bir vakit*" olduğunu, bu mühmel vaktin Allah tarafından insanların istirahatı için ayrıldığını ve bu mühmel vakitte namaz kılmanın caiz olmadığını iddia eden Abdulaziz Bayındır, şöyle demektedir: "*Dört mezhebin büyük âlimlerine göre yatsı vakti, havanın kararmasına kadar sürer. " ..."*Bu mezheplerin sonra gelen âlimleri, herhangi bir delile dayanmadan yatsı namazının vaktini sabah namazına kadar uzatmışlardır. Hâlbuki insanlar, yatsı ile sabah namazı arasında yatıp dinlenecekleri için bu vakitte kimsenin rahatsız edilmemesi gerekir."¹⁵⁶

Yatsı ile imsak vakitleri arasındaki vaktin insanların dinlenmesi için ayrılmış olduğunu ifade eden Abdülaziz Bayındır'ın "*mühmel vakit iddiası*" ilk bakışta hem kulağa hoş gelmekte hem de mantıklı görünmektedir. Çünkü bugün insanlar geç yatmakta ve mesai sebebiyle işe erken gitmektedirler. Ancak bu mühmel vakit iddiasını sırf insanların bugün yaşamış oldukları sosyal hayatın şartlarına uyduğu veya mantıklı görüldüğü için dini bir nass imiş gibi kabul etmenin ve yatsı vaktini bu iddiaya göre dizayn etmenin dini yönden bazı sakıncalı tarafları olduğu mütalaa

¹⁵² Mergînânî, *Hidâye* I, s. 40.

¹⁵³ Malik, *Muvatta*, III, 575.

¹⁵⁴ Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, I, s. 81; Tahavî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Seleme el-Ezdî, *Şerh-u Meâni'l-Âsâr*, Mısır: 1388/1968, I, s. 159; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi'*, I, 124; Zeylâî, *Tebyînü'l-Hakâik*, I, s. 81.

¹⁵⁵ İbn Kudâme, *Muğnî*, II, s. 28.

¹⁵⁶ <http://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/kuranda-namaz-vakitleri.html>(Erişim Tarihi:09.02.2018)

edilmektedir. Hem Bayındır'ın iddia ettiği gibi insanlar Diyanet İşleri Başkanlığı namaz vaktini geç kıldırmak suretiyle onların gece hayatından iki saat harcadığı için uyanık kalmak zorunda kalmıyorlar. Aksine bugünkü sosyal hayat onları gece yarısına kadar ayakta zaten tutmaktadır. Dolayısı ile kulağa hoş gelse de bu "mühmel vakit iddiasının" dini nasslarla desteklenmesi gerektiği gerçeğini ortadan kaldıramaz.

Abdulaziz Bayındır'ın "Bu mezheplerin sonra gelen âlimleri, herhangi bir delile dayanmadan yatsı namazının vaktini sabah namazına kadar uzatmışlardır."¹⁵⁷ iddiasından başlamak gerekirse; İmam Muhammed (V. 189), Ebû Hanîfe'ye yatsı vaktinin ne zaman sona erdiği hususunu sorar: Ebû Hanîfe de: "Şafağın kaybolmasından sonra gece yarısına kadar olduğunu" söyleyince İmam Muhammed: "Bir kimse, gece yarılandıktan sonra ve fecir doğmadan önce bu namazı kılsa buna ne dersin?" diyerek bu sefer ikinci soruyu kendisine sorar. O da kişinin kıldığı namazın geçerli olduğunu, fakat bu vakte kadar geciktirmesini hoş karşılamadığını, ifade eder.¹⁵⁸ Ebû Hanîfe ve öğrencisi İmam Muhammed arasında geçen bu olay, Abdulaziz Bayındır'ın mezheplerin sonradan gelen alimleri hiç bir delile dayanmadan yatsı vaktini sabah vaktine kadar uzattıkları şeklindeki iddiasının doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Hem bu olayda yatsı vaktini sabah vaktine kadar uzatanların sonraki dönem hukukçuları olmadığı, en azından Ebû Hanîfe döneminde başlayıp gündeme gelen bir görüş olduğu hususu da ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁹ Ayrıca İslâm fikhının dinamik bir özelliğe sahip olduğu gerçeğini unutmamak lazımdır. Hiç bir mezhep kendi kurucusu tarafından her konuda tamamlanarak mezhebin saliklerine miras bırakılmamıştır. Elbette ki, her mezhepkendi mezhebinin savunucusu ve geliştiricisi konumunda olan müctehid alimleri tarafından yeni fikhî çözümlerle zenginleştirilecektir. Mezhepleri mezhep yapan özellik de budur. Ancak hiç bir delile dayanmadan demek, biraz afaki gibi görünmektedir. Mesela Ebû Hüreyre'nin (r.a.) yaptığı rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Eğer ben ümmetime zor olacağından korkmasa idim, ümmetime yatsı namazını

¹⁵⁷<http://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/kuranda-namaz-vakitleri.html>(Erişim Tarihi:09.02.2018)

¹⁵⁸Şeybanî, EbûAbdillah Muhammed b. Hasen, *Kitabu'l-Asl : el-Mebsût*, Beyrût: Âlemu'l-Kütüb, 1990, I, s. 146.

¹⁵⁹Taha Nas, "Yatsı Namazının Son Vaktine Dair Tartışmalara Bir Katkı", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara: Cilt 50, sy. 3, 2014, s. 9.

gecenin üçte birinde veya gecenin yarısında kılınmasını emrederdim.”¹⁶⁰ Yine Hz. Ömer (r.a.) valilerine gönderdiği mektuplarda “Benim katımda en önemli işiniz namazdır. Kim devamlı ve vaktinde kılmak suretiyle namazını korursa dinini korumuş olur. Her kim de namazını vaktinde kılmazsa dinini daha çabuk zayi eder.” şeklindeki bir girişten sonra namazın beş vaktini tarif etmektedir. Konu ile ilgili gelen üç rivayetin birinde ise üç defa tekrar ederek “Kim yatsıyı kılmadan uyursa, gözü uyku tutmasın!” şeklinde beddua ettiği mektuplarından anlaşılmaktadır. Muhtemelen valilerin namaz vakitleri konusundaki ihmalleri ile ilgili gelen şikâyetler üzerine Hz. Ömer (r.a.) bu mektupları yazarak talimat vermiştir. Nitekim o sırada Basra'da vali olan Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği mektupta ise yatsı namazını uyumadığı sürece gecenin istediği vaktinde kılabileceğini yazmaktadır.¹⁶¹ Yukarıda verilen delillerle beraber başka delilleri de kullanan mezhepler yatsı vaktinin fecre kadar sürdüğünü kabul etmektedirler.

Hanefî mezhebine göre yatsı namazı vakti fecre kadardır.¹⁶² Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) sadır olduğu söylenen "Yatsı vaktinin sonu fecr doğuncaya kadardır" şeklindeki hadis hakkında yorum yapan Zeylaî, bu hadisin garip olduğunu belirtmiştir. İmam Tahâvî ise konu ile ilgili güzel bir değerlendirmede bulunarak bu konudaki hadislerin tamamı incelendiği zaman yatsı vaktinin fecre kadar sürdüğü hususunun hadislerden anlaşıldığını ifade etmektedir. Nitekim İbn Abbâs (r.a.), Ebû Mûsâ (r.a.) ve Hadramî'nin (r.a.) yaptığı rivayetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) yatsı namazını gecenin üçte birine kadar geciktirmiştir. Ebû Hüreyre (r.a.) ve Enes (r.a.) ise Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) yatsı namazını gecenin yarısına kadar te'hir ettiğini rivayet etmiştir. Hz. Aişe (r.a.) ise gecenin çoğu gidinceye kadar beklediğini ifade etmiştir. Sahih olan bu rivayetlerin hepsi göstermektedir ki gecenin tamamı yatsı namazı için vakittir. Ancak bu vakit de üç kısma ayrılmaktadır: Vakit girdikten sonra gecenin üçte birine kadar olan süre en faziletli vakit, bundan sonra gecenin yarısına kadar geçen süre bundan daha az faziletli ve gecenin yarısından sonra fecre kadar

¹⁶⁰ Nesai, *Mevâkît*, 531.

¹⁶¹ Malik, *Muvatta*, Vukut, 6,7,8.

¹⁶² Merğînânî, *Hidâye* I, s. 41; İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Reddü'l-Muhtar*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, II. Baskı, 1412/1992, s. 361; Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. Baskı, 1414/1994, I, s. 102; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, s. 223.

geçen süre ise bundan da daha az faziletlidir.¹⁶³ Görüldüğü üzere gecenin tamamı yatsı için vakit sayılmaktadır. Çünkü fecre doğmadan önce yatsı namazını eda edecek kadar vakit kaldığı sırada bir çocuk buluşa erse ya da kafir bir kişi Müslüman olsa kendilerine yatsı namazı farz olur. Bu durumda da yatsı namazı vaktinin fecre kadar devam ettiği hususu ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁴

Şâfiî mezhebinde ise yatsı namazının vakti güneşin batışından sonraki kırmızılığın kaybolmasıyla başlar, fecre kadar devam eder. İmam Şâfiî'nin Kavli-i Cedîd'ine göre gecenin üçte biri Kavli-i Kadîm'ine göre ise gecenin yarısına kadar süre yatsı namazının fazilet vaktidir. Bundan sonra fecre kadar olan vakit de yatsı namazının cevaz vaktidir.¹⁶⁵ İmam Nevevî'ye göre yatsı namazının kılınmasında gecenin ilk üçte birlik vakti tercih edilmelidir. Bu vakitten sonra kılınan yatsı namazı sahih olmakla beraber mekruhtur. Özur vakti ise yatsının cem-i takdim ile kılınacağı akşam namazı vaktidir.¹⁶⁶ Bu duruma göre vitir namazı da yatsı namazı kılınmak şartı ile fecre kadar devam eder. Hz. Peygamber (s.a.v.) "*Vitir namazını yatsı namazı ile tan yerinin ağarması arasında kılın*"¹⁶⁷ buyurmuştur. İmam Gazzalî'ye göre yatsı namazını son vakti konusunda Şâfiî Mezhebinde iki görüş bulunmaktadır:

Birinci görüş: Cibril hadisine¹⁶⁸ dayanarak yatsı namazı için ihtiyar vaktinin gecenin üçte birine kadar sürmektedir.¹⁶⁹

İkinci görüş: Gecenin yarısına kadar devam etmektedir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "*Eğer ümmetime güç geleceğini bilmeseydim, her namaz kılmaları esnasında misvak kullanmalarını ve yatsı namazını gecenin yarısına kadar geciktirmelerini emrederdim.*"¹⁷⁰ Bu hadis-i şerif

¹⁶³Zeylaî', *Nasbu'r-Râye*, I, s. 234.

¹⁶⁴Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 145.

¹⁶⁵Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 302.

¹⁶⁶Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31.

¹⁶⁷Malik, *Muvatta'*, Salat, 79; Tirmizî, *Vitr*, 452; İbn Hümâm, *Kemalü'd-Dîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivasî, Fethu'l-Kadîr*, yy., Dâru'l-Fikr, ts., I, s. 224.

¹⁶⁸Cibril Hadis-i: Bu tabirle Hz. Cebrail'in namaz vakitlerini birinci gün ilk vakitlerinde ikinci gün ise son vakitlerinde kılmak suretiyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'e uygulamalı olarak öğrettiğine dair yapılan rivayetler kastedilmektedir. (Tirmizî, *Salat*, 154.)

¹⁶⁹Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 17.

¹⁷⁰Nesai, *Mevâkîf*, 531.

yatsı namazının gecenin yarsına kadar geciktirerek kılınmasının müstehab olduğuna delildir.¹⁷¹

Yine Hanbelîlere göre yatsı namazını gecenin üçte biri geçinceye kadar te'hir etmek müstehab, gecenin yarısı geçinceye kadar geciktirmek mübah ve özürsüz olarak tan yeri ağarıncaaya kadar te'hir etmek ise mekruhtur. Özür varsa mekruh değildir.¹⁷² Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı, Abdulaziz Bayındır'ın yatsı ile fecr arasında insanların dinlenmesi için ayrılmış olan "mühmel vakit iddiasına" da şöyle cevap vermektedir: "*Diğer taraftan dört mezhebin de dâhil olduğu İslâm âlimlerinin büyük bir çoğunluğuna göre yatsı vakti ile sabah namazı/imsak vakti arasında mühmel bir vakit yoktur. Yatsı vakti çıkar çıkmaz sabah namazı vakti girer. Dolayısıyla imsakin sabah tanının bilimsel olarak başlangıç vaktinden daha sonraya bırakılması, yatsı namazı vaktinin sonu konusunda başka tereddütler ortaya koyacaktır. Netice itibariyle bu saatten sonra kılınan sabah namazı ve başlanan oruçlara ilişkin olarak herhangi bir tereddüt uyandırılması doğru değildir. Halkımız, Başkanlığımızın büyük bir hassasiyetle üzerinde durduğu namaz vakitleri konusunda hiçbir tereddüt yaşamadan ibadetlerini gönül huzuru içerisinde yapmaya devam edebilirler.*"¹⁷³

Abdulaziz Bayındır gibi bazı şahsiyetlerin de içinde olduğu bir grup insan tarafından Türkiye'de namaz vakitlerinin, imsakiyenin yanlış olduğu ve insanlara fazladan oruç tutturulduğu, ayrıca "*İmsak vakitlerinden temkini kaldırarak imsaki vaktinden daha sonraya bıraktığı ve böylece imsak vakti girmiş olmasına rağmen insanların yemeye içmeye devam etmelerine yol açarak oruçlarını tehlikeye attığı; imsaki vaktinden öne alarak insanları daha vakit varken bir saat öncesinden oruca başlattığı ve sabah namazını vaktinden önce kılmalarına yol açtığı ve böylece namazlarının batıl hale gelmesine sebebiyet verdiği.*"¹⁷⁴ şeklindeki iddialar üzerine, Ankara Üniversitesi ile 7 Eylül 2011 tarihinde bir protokol imzalayan Diyanet İşleri

¹⁷¹ Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 18.

¹⁷² İbn Kudâme, *Muğni*, I, s. 279.

¹⁷³<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

¹⁷⁴<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

Başkanlığı tarafından başlatılmış olan projede gelişmiş astronomik aletlerin yanında göz ile yani denek gözlemciler vasıtası ile gözlemler gerçekleştirildi. Diyanet İşleri Başkanlığının başlattığı proje, Ankara Üniversitesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sacit Özdemir'in başkanı olduğu bir gözlem heyeti marifeti ile yürütüldü.¹⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başlatılan ve taşraya talimat yazı şeklinde giden bu projede bizzat çalışma ve Ağrı'da yapılan gözlem ekibinde birkaç defa yer alma imkânına da sahip oldum. Yapılan gözlemlerden sonra tutulan tutanaklarla tespit edilen gözlem sonuçları Diyanet İşleri Başkanlığına rapor edildi.¹⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı da her ilden gelen rapor sonuçlarını inceledikten sonra kamuoyuna aşağıdaki şekilde açıkladı:

"... Hata payları da göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde aletle yapılan gözlemlerden kabaca elde edilen sonuçlar, Başkanlığımız takvimlerinde verilen akşam/yatsı ve imsak/sabah vakitleriyle örtüşmektedir. Gözlem yeri, şehir ışıklarının yansımaları, havanın berraklık durumu, gözlemci denek sayısı, insan gözü ile aletin algılama gücü farkı vb. etkenlerden kaynaklandığı düşünülen sebeplerle gözle yapılan gözlemler ile Başkanlığımız takviminde verilen akşam/yatsı ve imsak/sabah vakitleri arasında bir miktar farklılıklar izlenmiştir. Ancak bu farklılıklar büyük ölçüde temkin payları kapsamında değerlendirilebilecek niteliktedir."¹⁷⁷

Diyanet İşleri Başkanlığı, imsak vaktini belirlemede güneşin 18 derece ufka yaklaşımını esas aldığı ölçünün de tüm İslâm âleminde alınan en ufak ölçü olduğunu şu şekilde açıklamaktadır: *"Bazı İslâm ülkeleri ve Müslüman topluluklar daha ihtiyatlı hareket etmek için güneşin 19 derece ufka yaklaşmasını esas almaktadırlar. İslâm dünyasında imsak vakitlerinin belirlenmesinde 18 dereceden daha düşük bir ölçüyü esas alan herhangi bir ülke bulunmamaktadır. Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'deki uygulama da böyledir. Ancak yaz aylarında yatsı ve imsak vakitlerinin oluşmadığı ileri enlemler bunun dışındadır. Öteden beri İslâm astronom ve muvakkitleri de imsak vaktini belirlerken en az 18 dereceyi esas almışlardır. Bu*

¹⁷⁵<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

¹⁷⁶ Talimat yazıları, Valilik onayı ve rapor sonucu tezin sonunda eklerde sunulmuştur.

¹⁷⁷<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm>; (Erişim Tarihi: 09.02.2018) <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

vakit, -ilk anda çıplak gözle fark edilemese dahi- sabah şafağının başlama vaktidir.”¹⁷⁸

1.4.3.5. Sabah Namazı Vakti

Sabah namazının vakti, ufukta enlemesine yayılan fecr-i sâdıkın (ikinci fecir) ortaya çıkmasıyla başlayıp güneşin doğuş anına kadar devame eder.¹⁷⁹ Fecr-i sâdıık ise, sabaha doğru doğu ufkunda tan yeri boyunca genişleyip enlemesine yayılan aydınlığa denir. Söz konusu an itibari ile yatsı namazının vakti çıkıp sabah namazının vakti girmiş olmaktadır. Bu vakitle aynı zamanda sahur sona ermiş ve oruç başlamış olmaktadır.¹⁸⁰

Sabah namazı vaktinin fecr-i sâdıkın (ikinci fecir) doğmasından başlayıp güneşin doğma anına kadar devam ettiği konusunda herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. Nitekim Hz. Cebrail (a.s.)’in Hz. Peygamber’e (s.a.v.) imamlık yaptığı hususunu anlatan rivayete göre Cibril, sabah namazını birinci gün tan yeri ağardığı zaman, ikinci gün de ortalık aydınlanıp güneş doğmadan biraz önce kıldırılmış ve ardından: “*Bu iki vaktin arası, senin ve ümmetin için sabah namazının vaktidir.*” demiştir.¹⁸¹

“*Sabah namazının vakti, ikinci fecrin doğmasından güneşin doğuşuna kadardır.*”¹⁸² hadisine göre sabah namazının son vakti güneşin doğduğu andır.

¹⁷⁸<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); <http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1>(Erişim Tarihi: 09.02.2018)

¹⁷⁹Gamrâvî, Muhammed Zührî, *Envâru'l- Mesâlik Şerhi Umdeti's-Sâlik ve İddetü'n-Nâsik*, Dimeşk: 1413/1993, Birlikte: Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Lu'lu' İbnü'n-Nakib el-Mısrî, *Umdetü's-Salik ve Umdetü'n-Nasik*, s. 67; Mahallî, Celâleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî, *Kenzü'r-Râğıbîn Şerhi Minhaci't-Talibin*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001, s. 42; Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, *Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhac*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984, I, s. 371; Makdisî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Müflih b. Muhammed İbn Müflih, *Kitâbü'l-Furu'*, Beyrût: Âlemü'l-Kutub, IV. Baskı, 1985, Birlikte: Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdavî, *Tashihü'l-Furu'*, I, s. 303; Cezîrî, *el-Fıkhu alel-Mezahibi'l-Erbaa*, I, s. 168; Halil Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, İstanbul: Umut Matbaacılık, 1998, s. 85.

¹⁸⁰ Yaşaroğlu, “Vakit”, XLII, s. 489.

¹⁸¹ Tirmizî, Salat, 154.

¹⁸² Buhârî, Mevâkît, 27; Ebû Dâvûd, Salât, 2; İbn Mâce, Salat, 2; Nesâî, Mevâkît, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

Güneş doğunca öğle vakti girene kadar geçen sürede herhangi bir farz namaz bulunmadığı için bu zaman aralığı mühmel vakit olarak kabul edilir.¹⁸³

¹⁸³ Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İstanbul:İz Yay., 1995, I, s. 363; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, s. 198.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA YATSI NAMAZININ VAKTİ HUSUSUNDAKİ İHTİLAFLAR VE BU İHTİLAFLARIN PRATİK NETİCELERİ

2.1.Yatsı Vaktinin Girişi Konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin Yaklaşımı

Yatsı vaktinin girişinde kimi İslâm Hukuk Ekolleri kırmızı şafağın batışını esas alırken, kimi ekoller de beyaz şafağın batışını esas almışlardır. Ayrıca namaz vakitlerinin farz olarak oluşması durumuyla bağlantılı olarak namazın vücûbu için vaktin girişini esas alan hukukçular ile namazın vücûbu için bulunulan yerde vakitler oluşmazsa bile sadece Şari' tarafından emredilmiş olmasını esas alan hukukçuların yatsı namazının vaktinin girişine bakışlarında farklılık bulunmaktadır. Dolayısı ile bu bölümde önce yatsı vaktinin girişinde İslâm Hukuk Ekollerinin yaklaşımı ele alındıktan sonra bu yaklaşımların pratik hayata yansımaları ele alınacaktır. Daha sonra da pratik hayata yanlış bir şekilde yansıtıldığı mütalaa edilen konularda doğru olan kanaat ortaya konulmaya çalışılacaktır

2.1.1.Beyaz Şafağın Batımını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi

Hanefî mezhebine göre batı ufkunda, güneşin batımından hemen sonra ard arda gelen üç astronomik hal görülmektedir: a. Kırmızılık, b. Beyazlık, c. Siyahlık.¹⁸⁴ Ebû Hanîfe'ye göre yatsı vakti için geçerli olan şafak, beyaz şafaktır.¹⁸⁵ Bu beyazlığın kaybolmasının ardından siyahlığın ortaya çıkması ile akşam namazının vakti sona ermekte ve yatsı vakti girmektedir.¹⁸⁶ Hz. Aişe (r. anha), Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve bir rivayete göre Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) bu görüşte olduğu

¹⁸⁴ Cezîrî, *el-Fıkhu Alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, I, s. 168.

¹⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 144; Halebî, İbrahim b. Muhammed, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Multeka'l-Ebhur*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1998, I, s. 106

¹⁸⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 144; Merğînânî, *Hidâye*, I, s. 40; Cezîrî, *el-Fıkhu Alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, I, s. 168.

söylenmektedir.¹⁸⁷ Ancak İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, Ebû Hanîfe'nin söz konusu görüşüne katılmazlar. Bundan sonraki başlık altında görüleceği üzere onlara göre yatsı vaktinin girişinde batı ufkundaki kırmızı şafağın batımı esastır.¹⁸⁸ Ebû Hanîfe ise kırmızılığın güneşin eseri beyazlığın da gündüzün eseri olduğunu beyan etmektedir. Dolayısı ile her iki şafak batmadan gece olmaz. Çünkü yatsı namazı gece namazı olup bu durum da ancak beyaz şafağın kaybolması ile oluşabilmektedir. Dolayısı ile Ebû Hanîfe'ye göre ancak beyaz şafağın kaybolması ile akşam namazının vakti çıkıp yatsı vakti girmektedir.¹⁸⁹

Mâlikîlerden bu görüşe katılan olmazken, Şâfîîlerden İmam Müzenî'nin bu görüşte olduğu söylenmektedir. Müzenî, “şafak” tabiri ile “beyaz şafağın” kast edildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁰

2.1.2. Kırmızı Şafağın Batımını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi

Hanefîlerden İmameyn yani İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ile Malikî, Şâfîî ve Hanbelî mezheplerine göre akşam namazı vaktinin çıkış ve yatsı namazı vaktinin girişinde itibara alınması gereken şafak, beyaz şafaktan önce görülen kırmızı şafaktır.¹⁹¹ Bu, aynı zamanda Hz. Ömer, Hz. Ali ve bir rivayete göre Abdullah b. Abbas'ın da görüşüdür.¹⁹² Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Hüreyre, Ubade b. Samit ile tabiînden Ata', Mücahid, Saîd b. Cübeyr, Zührî ve Mekhûl de bu şekilde görüş beyan etmişlerdir.¹⁹³

Hanefîlerden İmameyn'e göre yatsı vaktinin girişi için kırmızı şafağın batması esastır. Bilindiği gibi normal vaktin girişi için muteber olan doğuş, doğu ufkunda oluşan fecr-i sanîdir. Aynı şekilde normal vaktin girişi için muteber olan batış da batı ufkunda oluşan şafaktır. Bu şafak önce kırmızı sonra beyaz bir hal almaktadır. Dolayısı ile önce kırmızı şafak batarken sonra beyaz şafak batmaktadır. Normal vaktin girişi için beyaz şafağın batışının esas alınması durumunda güçlüklerle

¹⁸⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 144.

¹⁸⁸ Merğînânî, *Hidâye* I, s. 40.

¹⁸⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 145.

¹⁹⁰ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 35.

¹⁹¹ Cezîrî, *el-Fıkhu Alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, 1, s. 168.

¹⁹² Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 145; Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, II, s. 23.

¹⁹³ Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, II, s. 23.

karşılaşılacaktır. Çünkü söz konusu beyazlık ancak gecenin üçte biri gittikten sonra kaybolmaktadır. Nitekim Halil b. Ahmed (V.175/791)¹⁹⁴ Mekke’de iken güneş battıktan sonra batı ufkunda oluşan beyaz şafağı gözlemlediğini ve bu beyazlığın ancak gecenin yarısı geçtikten sonra battığını ifade etmektedir. Hatta yaz geceleri boyunca beyaz şafağın asla kaybolmadığı sadece ufuktan ayrıldığı, sonra sabaha doğru tekrar birleştiği söylenmektedir. Bu sebeple ümmetten zorluğu gidermek için şafak tabiri ile kırmızı şafak kastedilmiştir.¹⁹⁵

İmam Şâfiî’ye göre de yatsı namazının ilk vakti şafağın battığı andır. Buradaki şafak güneş battıktan sonra batıda oluşan “kızılık”tır. Bu kızılık da battıktan sonra kendisinden geriye herhangi bir eser kalmayınca yatsı namazının vakti girer. Daha kızılık kaybolmadan önce namaza başlayan kimsenin namazını iade etmesi gerekir. Çünkü namazın vakti girmeden önce namaza başlamak mümkün değildir. Hatta namaza başlama tekbiri bile vakitten önce alınır, sonra vakit girerse namazın iade edilmesi gerekmektedir.¹⁹⁶

2.1.3. Namazın Vücûbu İçin Vaktin Oluşmasını Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi

Hanefî Mezhebine göre namaz,vaktinde kılınmak üzere farz kılınmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Güneşin zevâlerinden (öğle vaktinde batı'ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahitlidir.*"¹⁹⁷ Bu sebeple vaktin tekrarı ile namazın vücûbu da tekrarlanmaktadır. Ayrıca namaz vaktinde eda edilir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Namaz mü'minlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.*"¹⁹⁸ Yani namaz vakitlere göre farz olmaktadır.¹⁹⁹

Namazın vacib olmasının sebebi olarak vakti şart koşan Hanefî hukukçuların²⁰⁰ bir kısmı özellikle Şemsü'l-Eimme Abdulazîz b. Ahmed el-Halvanî

¹⁹⁴ Halil b. Ahmed: Nahiv ve aruzu sisteme kavuşturan ünlü dil ve edebiyat âlimi; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Halil b. Ahmed", md. *DİA*, Ankara 2012, XV. s. 309-312.

¹⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 145; Merğînânî, *Hidâye* I, s. 40.

¹⁹⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, I, s. 93.

¹⁹⁷ İsrâ, 17/78.

¹⁹⁸ Nisa, 4/103.

¹⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, I, s. 141.

²⁰⁰ Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, s. 30.

(V. 448/1056) ve Zeynü'l-Meşayih Muhammed b. Ebi'l-Kasım el-Bakkalî (V. 562/1180) güneşin meyline göre vakitlerin tam oluşmadığı yerlerde namazın eda edilmesinin farz olmadığı kanaatine varmışlardır.²⁰¹ Bahsi geçen hukukçular namaz vaktinin bulunmaması halini, abdest azalarından herhangi birisi olmayan kişinin alacağı abdeste benzetirler. Abdest azalarından herhangi birisi olmayan kişi açısından abdestin farzları nasıl dörtten üçe düşüyorsa, namaz vakitlerinin oluşmadığı mıntikalarda yaşayanlar açısından da vakti oluşmayan namazların farzı o şekilde düşer.

Yine Necmüddin Muhtar b. Mahmûd ez-Zahidî (V. 658/1260), Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Neseî (V. 710/1310), Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâî (V. 743/1342), Mola Hüsrev Muhammed b. Feramuz (v. 885/1480), İbrahim el-Halebî (V. 956/1549), Alaüddîn Muhammed b. Haskefî (V. 1088/1677) ve Hasan b. Ammar eş-Şürunbülâlî (V.1069/1659) gibi bazı Hanefî Hukukçular da söz konusu görüşü desteklemişlerdir.²⁰²

2.1.4. Namazın Vücûbu İçin “Namazı kılın” Ayetini Esas Alan Hukukçulara Göre Yatsı Vaktinin Girişi

Yukarıda namazın vacib olması için vaktin girişini şart koşup güneşin meyline göre vakitlerin tam oluşmadığı yerlerde namazın eda edilmesinin farz olmadığı şeklindeki görüşün yanı sıra yatsı namazının vakti girmese bile takdir edilerek bu namazın kılınması gerektiğini söyleyen Hanefî hukukçular da vardır.²⁰³ Bahsi geçen hukukçulara göre Hanefî mezhebinde vakit, sadece mutedil bölgelerde namazın şartı ve vücûbunun sebebidir. Ancak mutedil olmayan bölgelerde ise vakit, namazın şartı olmadığı gibi vücûbunun sebebi de değildir. Çünkü bir şeyin alametinin olmaması o şeyin olmadığı anlamına gelmez. Hem şafağın batmadığı bölgelerde yatsı namazının farz olduğu hususunda başka deliller de bulunmaktadır. En büyük delil de Allah Teâlâ'nın (c.c.) beş vakit namazı kullarına farz kılması ve edasını emretmesidir. Dolayısı ile Allah'ın bu emrine imtisâl etmek için de namazı kılmak gerekmektedir. Şafak batmadığı için yatsı vakti tespit edemeyen ve İslâm

²⁰¹ Zeylâî, *Tebyinü'l-Hakaik*, I, s. 81; Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 131.

²⁰² Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, I, s. 106-107.

²⁰³ İbn Abidîn, *Reddü'l-Muhtar*, I, s. 362; Halebî, *Mecmeu'l-Enhur*, I, s. 71.

hukukçuları arasında Bulgar ismi ile meşhur olan İdil Ural bölgesinde yaşayan Müslümanlara yatsı namazını kılmak farzdır ve onlar vakti ancak takdir ederek kılabilirler.²⁰⁴

Deccal'ın yeryüzünde ne kadar kalacağı ile ilgili rivayette, Deccal'ın yeryüzünde kalacağı günler zikredilirken Hz. Peygamber'in (s.a.v) günlerin uzun olması hasebiyle namaz vakitlerinin somut bir şekilde tam olarak belirlenemeyeceği söz konusu günlerde namazın takdir edilerek kılınmasını tavsiye eden hadis-i şerifleri bu son görüşü destekler mahiyettedir.²⁰⁵ Çünkü bu hadis-i şerif, vakitlerin oluşmadığı yer ve zamanlarda namazın farziyyetinin düşmeyeceğine dair en büyük delillerden birisidir. Nitekim Sadru's-Şehîd Burhânu'l-Eimme Ömer b. Abdülaziz, Merğinanî ve İbn Hümâm gibi Hanefî müctehid ve fakihler, Deccal hadisi²⁰⁶ ile istidlal ederek, güneşin hareketi ölçüsüne göre beş farz namazın bir kısmı veya tamamı için vaktin oluşmadığı bölgelerde yaşayan Müslümanların söz konusu namazlardan muaf olamayacağına, ayrıca namazların kendilerinden sakıt olamayacağına ve bahsi geçen namazlar için vaktin takdir edilmesi gerektiğine dair fetva vermişlerdir.²⁰⁷

Yine Nevevî (V. 1277), İbn-i Hacer el-Heytemî (V. 1566), Hatib eş-Şirbinî (V. 977/1570) ve Süleyman b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî el-Cemel (V. 1204/1790) gibi birçok Şâfiî uleması da bahsi geçen bu mes'eleyi "Namaz Vakitleri" konusunda uzun uzadıya açıkladıktan sonra yatsı namazının kat'i olarak farz olduğuna ve yatsı vaktinin bu vaktin normal olarak oluştuğu en yakın yerin vaktine

²⁰⁴ Halebî, *Mecmeu'l-Enhur*, I, s. 71.

²⁰⁵ Müslim, *Fiten ve Eşrâtu's-Sâat*, 110; Tirmizî, *Fiten*, 2240; EbûDâvut, *Melâhim*, 4321.

²⁰⁶ Hadisi Nevvâs b. Sem'an el-Kilâbî şöyle rivayet etmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.) Deccal'la ilgili bilgi verirken, onun yeryüzünde ne kadar süre kalacağını sormamız üzerine şöyle buyurdu: "Kırk gün kalacak, fakat bu sürenin ilk günü bir yıl, ikinci günü bir ay, üçüncü günü Cuma günü gibi olacak ve geri kalan günleri sizin normal günleriniz gibi olacaktır." Bunun üzerine biz dedik ki: "Ey Allah'ın Rasûlü, bir yıl uzunluğunda olan bir gün içinde, bize bir gün ve bir gecenin namazı yeterli olacak mı?" O, şöyle buyurdu: "Hayır, fakat o günün miktarını takdir ediniz." (Tirmizî, *Fiten*, 2240).

عن النّوأس بن سمعان الكلابي قال: ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم الدجال ذات غداة... قال: قلنا: يا رسول الله، وما ليته في الأرض؟ قال: «أربعين يوماً، يوم كسنة، ويوم كشهر، ويوم كجمعة وسائر أيامه كأيامكم»، قال: قلنا: يا رسول الله، أرايت اليوم الذي كالسنة أتكفيها فيه صلاة يوم؟ قال: «لا، ولكن اقدروا له» (سنن الترمذي)

²⁰⁷ Hayreddin Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: Yy., 1982, s. 97-98; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, s. 256; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, II., s. 84-85; Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 134.

göre takdir edilerek kılınması gerektiğine hükmetmişlerdir.²⁰⁸ Çünkü namazın vücubuyyeti vakte değil, Allah'ın "*Namaz kılın.*" buyruğuna bağlıdır.

2.2. Yatsı Vaktinin Girişi Konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin Yaklaşımının Pratik Hayata Yansıması

Bu başlık altında yatsı namazının vaktinin girişi ile ilgili olarak İslâm Hukuk Ekollerinin yukarıda verilen yaklaşımlarının pratik hayata yansıyan iki farklı yönü ele alınacaktır:

Birincisi, yatsı vaktinin kırmızı şafağın batması ile girdiğine inandığı ve bunu ifade ettiği halde kırmızı şafağın batışını araştırmadan, sahip olduğugörüüşeldeki mevcut ve eksik olduğu mütalaa edilen bilgilerle savunan ve bu bilginin yeterli olduğuna inandığı için yatsı namazını kırmızı şafağın batımından önce kılmak suretiyle namazını erken kıldığının farkında bile olmayan bazı grup ve şahısların görüşüdür ki, yaşadığı coğrafi konumun vakitler üzerindeki etkisini dikkate alamayacak kadar konuya hakim olmayan bu grup ve şahıslara göre güneş battıktan sonra yaklaşık bir saat on dakika sonra kırmızı şafak batmaktadır. Onlara göre sene boyunca bu durum değişmeden devam etmektedir. Ancak içlerinden akşam ile yatsı vakti arasındaki bu sürenin sene içinde bir saat on dakika ile bir saat onbeş dakika arasında değiştiğine inanlar da bulunmaktadır. Bundan sonraki başlık altında detayı verilecek olan bu görüşe göre İmam Şâfiî'nin Kavî-i Cedîd'te belirttiği süre geçinceye kadar zaten kırmızı şafak batmaktadır. İmam Şâfiî'nin bu görüşünde bahsettiği süre, kırmızı şafağın batması için yeterli bir zamandır. Dolayısı ile bu görüşü savunan ve halk üzerinde hatırı sayılır etkisi olan bu görüş sahiplerinin kırmızı şafağın batışını müşahede etmek için yapılmış herhangi bir çalışmaları veya teşebbüsleri de tarafımca tespit edilememiştir.

İkincisi, namazın vücûbu için vaktin girişinin şart olduğuna inandığı için vaktin olmadığı yerde namazın da olmayacağına inanan grup ve şahısların görüşüdür ki, özellikle Kuzey Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasında yatsı namazının kılınmaması gerektiğini savunan bu grup ve şahıslar, namaz vaktinin bulunmamasını

²⁰⁸Geniş malumat için bkz. Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 424-425; Süleyman el-Cemel, b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî, *Hâşiyetü'l-Cemel*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, ty., s. 270-271.

abdest azalarından biri bulunmayan kişinin abdestine benzeterek kendilerince mantıkî bir delil de öne sürerek fikirlerini müdafaa etmektedirler. Dolayısı ile vakit bulunmasa bile Allah'ın buyruğuna esas alarak takdirle de olsa namazlarını eda eden Müslümanlar arasında tereddüte sebep olan söz konusu grup ve şahıslar, Hanefî ulemasından bazı âlimlerin teorik olarak ortaya koyduğu fikhî bilgileri pratik hayata farklı yansıtmaktadırlar. Halbuki Hanefî fukahanın kâhîr ekseriyeti namazın vücûbu için vaktin girişini namazın beş vaktinin normal olarak oluştuğu bölgeler için şart koşmuş ve yatsı vaktinin bulunmadığı yerlerde takdirle kılınması gerektiğine dair fetva vermiş, Hanefî salikleri arasında bu görüş müfta bih görüş olarak amel edilmişken ve İdil-Volga bölgelerinde yaşayan Hanefî saliklerin tamamı yatsı vakti girmese bile tarih boyunca yatsı namazlarını eda etmişken, bu fikir sahiplerinin bu fikri savunmaları konuya çok hakim olmadıklarını göstermektedir.

Aşağıdaki başlıklar altında bu iki yansıma ele alınacak ve daha sonra vakitlerin üzerinde etkili olan tabii faktörler ve bu arada coğrafi konum işlendikten sonra bu yansımalar analiz edilerek işin doğrusu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Kırmızı Şafağın Sabit Bir Süreden Sonra Battığı İddiası İle Akşam Vakti ile Yatsı Vakti Arasındaki Sürenin Yıl Boyu Sabit Olduğu Yönündeki Görüş

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde görev yapan bazı fahri İmamlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan bir kısım Cami İmam-Hatipleri, yatsı ezanını akşam vaktinin girişinden yaklaşık bir saat on dakika sonra okuyup yatsı namazını kıldırmaktadırlar. Coğrafi konumu sebebiyle ülkemizde güneşin doğuşu, zevâli, batışı ve güneşin devamı olan kırmızı şafağın batışı yıl boyunca durmadan değiştiği halde, bahsi geçen imamlar bu uygulamayı yıl boyu sürekli ve sabit bir süre ile devam ettirmektedirler. Coğrafi konumu sebebiyle ülkemizde kırmızı şafağın batış saati durmadan değiştiği halde kırmızı şafağın batışını bir saat on dakika ile sabitleyen bu kişiler, yatsı ezanını erken okumalarına dair yapılan itirazlara da delil olarak İmam Şâfiî'nin Bağdat'tan Mısır'a gittikten sonra akşam namazı vakti ile ilgili vermiş olduğu fetvasını, yani Kavî-i Cedîd'i örnek gösterirler. Bilindiği gibi İmam Şâfiî'nin bahsi geçen görüşüne göre akşam namazı

için tek bir vakit vardır.²⁰⁹ Bu vakit de güneş battıktan sonra mu'tedil olarak hareket eden bir insanın abdest alması, ezan okuyup kamet getirmesi ve beş rek'ât namaz kılması kadar geçen süre ile akşam namazı vakti sona ermektedir.²¹⁰ Bu sürenin geçmesi ile yatsı vakti de girmiş olmaktadır.²¹¹ Bahsi geçen din görevlilerine göre Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde bu süre de yaklaşık 1 saat 10 dakika kadardır. Nitekim yapılan bu uygulamayı destekleme adına gösterilen bir kitapta da şöyle denilmektedir:

وقت مغرب دوام دکه حتا کو شفقا صور ونداببه. مقدار وي سعت و ده دقیقه یه غالباً لي کو مرق
تحقیق دکه دمملکت مده د روزین دریژ ده حتا سعت و بازده دقیقه دوام دکه"

*"Akşam namazı kırmızı şafak batıncaya kadar devam etmektedir. Bunun miktarı da genellikle bir saat on dakikadır, ancak iyice araştırılırsa ülkemizde uzun günlerde bu miktar bir saat onbeş dakika sürmektedir."*²¹²

Ülkemiz Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan bu pratik uygulama, yatsı namazı vaktinin girişi konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin yaklaşımının pratik hayata farklı bir şekilde yansımaları anlatan çarpıcı bir örnektir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşanan bu yansıma işaret eden Hayrettin Karaman şöyle demektedir: *"Yatsı namazı vakti girmeden kılınmaz. Yurdumuzda yaygın yanlış bilgiye dayanan yanlış tatbikat görülmektedir. Bazı bölgelerde yaz-kış her zaman yatsı namazının akşamdan bir buçuk saat sonra kılınabileceği zannedilmektedir. Bu, Hicaz bölgesinde ve yakın çevresinde böyle olduğu halde daha kuzeyde kalan yurdumuzda mevsimlere göre bu aralık büyük farklılıklar göstermektedir. Akşam ile yatsının arasının iki saati geçtiği mevsimler ve bölgelerimiz vardır. Bu bölgelerde akşamdan birbuçuk saat sonra yatsı kılınırsa vakti girmeden kılınmış olur."*²¹³ Hayrettin Karaman, Hicaz bölgesi ve yakın çevresine işaret ederek biraz daha iyimser bir örnek vermek suretiyle birbuçuk saat

²⁰⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, I, s. 92; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28. İmam Şâfiî'nin Kavî-i Kadîm'e göre de güneşin batması ile giren akşam namazının vakti kırmızı şafak batıncaya kadar devam etmektedir. (Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 420.).

²¹⁰ Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 15; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28; Şîrbînî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, yy., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1415/1994, I, 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 422-423.

²¹¹ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28.

²¹² Kuğî, *Hediyetü'l-Habîb*, s. 27.

²¹³ <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0073.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

demektedir. Ancak bahsi geçen grup ve şahıslar birbuçuk saati bile fazla görmektedir. Az yukarıda belirtildiği gibi onlara göre bu süre bir saat on dakika ile bir saat onbeş dakika arasında değişmektedir. Hayrettin Karaman'ın da işaret ettiği gibi Hicaz bölgesi ile bizim ülkemiz arasında coğrafi konumdan dolayı vakitler açısından bir farkın olması gerekmektedir. Nitekim bu çalışmanın “2.3.5. Mekke Boylamı Üzerinde Muhtelif Coğrafi Konumlarda Bulunan Şehirlerde Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkları” adlı başlığı ve takip eden başlıkların altında verilen tablolardan da bu husus anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki örneğe benzer pratik bir uygulama da tarihte Buhâra'da yaşanmıştır. Tarihteki bu örnek uygulamayı da Halil Günenç şöyle anlatmaktadır: “*Zâhireddin el-Merginânî Fergana'dan Buhara'ya gittiğinde; Buhara tembellerinin şafak batmadan önce namaz kıldıklarını gördü. Onlara engel olmak istedi. Bilahare Şems el-E'imma Serahsî ile görüştü, yatsı namazının vaktinden önce namaz kılanlara engel olmak istediğini söyleyince Serahsî bunu yapmaya engel olursan, tamamıyla yatsı namazını terk edecekler. Oysa ki vaktinden önce kıldıkları bu namazı, bazı e'imme tecviz ediyor diye cevap verdi.*”²¹⁴ Bu uygulamada da görüldüğü gibi İslâm Hukuk Ekollerinin yatsı vaktinin girişine olan yaklaşımlarının pratik hayata yansımaları farklı olmuştur.

Bahsi geçen uygulamayı yapanlar, ezanı Diyanet İşleri Başkanlığı takvimine göre mevsimden mevsime 20 veya 30 dakika erken okumakta ve yatsı namazını erken kıldırmaktadırlar. Gerekçe olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu takvimin Hanefî mezhebini esas aldığını, Hanefî mezhebine göre yatsı vaktinin beyaz şafağın batımı ile girdiğini, oysa Şâfiî mezhebinin kırmızı şafağı temel aldığını ve kırmızı şafağın da beyaz şafağa göre yaklaşık yarım saat önce battığını ileri sürerek yatsı ezanlarını Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu takvime göre 20 veya 30 dakika erken okumakta ve yatsı namazını erken kıldırmaktadırlar. Bu durum yatsı ezanını Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı takvime göre okuyup yatsı namazını vaktinde kıldıran Cami İmam-Hatiplerini olumsuz etkilemekte, kendi cami cemaatlerinin tenkidine maruz bırakmakta ve cami cemaatleri arasında zaman zaman tartışmalara sebebiyet vermektedir. Özellikle tarlada işlerin yoğunlaştığı, buna mukabil gündüzlerin uzayıp gecelerin kısaldığı yaz

²¹⁴Günenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, 177.

mevsiminde bu problem daha da belirginleşmektedir. Bölgede görev yapan bazı Müftüler zaman zaman müdahale etse de bahsi geçen bir kısım fahri İmamlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan bazı Cami İmam-Hatipleri bu uygulamaya uzun zamandan beri alıştığından ve kendi mezheplerinin fetvasına uygun olduğuna inandığından dolayı söz konusu fiili durumu devam ettirmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere ülkemizde akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki sürenin yıl boyu sabit olduğu yönünde bir pratik uygulama ve bu uygulamayı savunan bir görüş mevcuttur. Ancak bu görüşü benimsemeyen ve akşam namazı vaktinin mevsimden mevsime değiştiğini savunanlar da vardır.

2.2.2. Kırmızı Şafağın Batmadığı Yerlerde Yatsı Vakti Girmediği İçin Yatsı Namazının Kılınmayacağına Dair Görüş

Daha önce de izah edildiği üzere “*Namazın vücûbunun sebebi vakittir. Sebep olmayınca sebebe bağlı hüküm de olmaz.*”²¹⁵ ilkesinden hareketle bazı Hanefi hukukçuları güneşin meyline göre vakitlerin tam oluşmadığı yerlerde namazın eda edilmesinin farz olmadığı kanaatine varmışlardır.²¹⁶ Bu görüş değişik yer ve tarihlerde pratik hayata yansımış ve az da olsa bu görüşün takipçisi olmuştur.

Söz konusu görüşün pratik hayata yansımaya en iyi temas edenlerden birisi Halil Güneç'dir. Yatsı vaktinin neredeyse hiç oluşmadığı Hollanda'da yaşayan Müslümanlar arasında yatsı ve vitir namazı ile oruç hakkında zamanla oluşmuş yanlış kanaatlere şahit olan Halil Güneç, 1981 senesinde bir Ramazan-ı şerifte Hollanda devletinde bulunduğu sırada şahit olduğu bir olayı şöyle anlatmaktadır: “*Bazı kimseler adeta namaz ve ibadet düşmanlığı yaparak söz konusu olan bu yerlerde yatsı ve vitir namazının kılınmaması için büyük gayret gösteriyorlar. Halbuki ihtilaflı meselelerde ihtiyate göre hareket etmek daha efdaldır. Hatta bazıları daha ileriye giderek, o yerlerde orucun da farz olmadığını söylüyorlar. 1981 yılında Ramazan-ı şerifte Hollanda'da bulunduğum sırada yatsı namazı ve orucun farzîyetleri ile ilgili dedikodu yapıp kazan gibi kaynıyordu. Bunların iddiaları şuydu: "Bu yerlerde güneş battıktan sonra yeteri kadar ufkun altına inmemekte ve ufuktaki kızılık (akşam namazı vakti) bitmeden sabah olmaktadır. Bu durumda*

²¹⁵Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakaik*, I, s. 81.

²¹⁶Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 131.

Hanefi mezhebine göre yatsı ve imsak vakitleri kat'iyetle yoktur. Hanefi mezhebine göre vakit, namazın şartı olduğu gibi vücubunun da sebebidir. Binaenaleyh bir yerde namaz vakitlerinden biri veya birkaçı tahakkuk etmezse o vakitlere ait namazlar o yer ahalisine farz olmamış olur. Söz konusu bu iddia çok zayıf bir fetvaya istinad ettiğinden, böyle bir vaziyet karşısında Hanefi mezhebine göre amel etmek isteyen Müslüman kardeşlerimize en uygun tavsiyemiz yatsı ve teravih namazlarını kılmak ve oruç tutmaktır.”²¹⁷ Şüphesiz Halil Günenç'in anlattığı bu olay, yatsı namazı vaktinin girişi konusunda İslâm Hukuk Ekollerinin yaklaşımının pratik hayata farklı bir şekilde yansımaları anlatan en bariz örneklerden biridir.

2.3. Yatsı Vaktinin Girişini Belirleyen Tabî Faktörlerin Tespit Edilmesi

Yatsı vaktinin girişinde kimi İslâm Hukuk Ekollerinin kırmızı şafağın batışını esas aldığı, kimi ekollerinin de beyaz şafağın batışını esas aldığı hususu daha önceki başlıklar altında işlenmişti. Ayrıca namazın vücûbu için vaktin girişini esas alan hukukçuların yanında namazın vücûbu için “Namaz kılın.” ayetini esas alan hukukçulara göre de yatsı vaktinin girişinde bir farklılık görüldüğü de ifade edilmişti. Daha sonra İslâm Hukuk Ekollerinin yatsı namazı vaktinin girişi konusundaki bu yaklaşımlarının pratik hayata yansımaları ele alınmıştı. Pratik hayata yanlış yansıtıldığı mütealaa olunan bu İslâm Hukuk Ekollerinin görüşlerini analiz ederek pratik hayata daha doğru bir şekilde yansımaları sağlamak üzere yatsı vakti girişinin doğru bir şekilde tespit edilmesi gerektiği hususu düşünülmektedir.

Madem namaz vakitleri konusundaki bütün ayet ve hadisler bize namaz vakitlerinin astronomik alametlere göre belirlendiğini gösteriyorsa ve namaz vakitlerine dair ayet ve hadislerde belirtilen kavram ve tanımlamalar incelendiğinde "gecenin karanlığı",²¹⁸ "gündüzün iki ucu",²¹⁹ "güneşin doğuşu",²²⁰ "güneşin zevâli"²²¹ yani batıya meyledişi, "güneşin sararması",²²² "güneşin batışı",²²³ "şafağın

²¹⁷Günenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, İstanbul: İlim Yayınları, İlaveli Yeni Baskı, ty., I, 175.

²¹⁸İsrâ, 17/78.

²¹⁹Taha, 20/130

²²⁰Kâf, 50/39-40; Buhârî, Mevâkît, 27; EbûDâvud, Salât, 2; İbnMâce, Salat, 2; Nesâî, Mevâkît, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

²²¹İsrâ, 17/78.

²²²Müslim, Mesâcid, 612; Nesâî, Mevâkît, 522; İbn Hanbel, VI, 954.

²²³Nevevî, Mecmu', III, 43.

batışı"²²⁴ "*fecrin doğuşu*",²²⁵ "*her şeyin gölgesi kendi kadar olunca*",²²⁶ "*her şeyin gölgesi iki misli olunca*"²²⁷ gibi ifadeler geçiyorsa, o zaman yatsı namazı vaktinin girişini belirleyen tabii faktörleri iyice analiz etmek gerekir. Çünkü pratik hayata yansıyan görüşler bu hususta mevzunun bu kısmından habersiz bir şekilde pratik uygulamalarını devam ettirmektedir. Öncelikle gece ve gündüzün üzerinde etkili olan ve mahalli vakitlerin oluşumuna tesir eden tabii faktörleri bilmek gerekir ki, dini nassları analiz ederken bu coğrafi bilgilerden doğru bir şekilde istifade edilsin. Bu yüzden başlık altında vakitler üzerinde etkili olan faktörler incelenecektir.

2.3.1. Dünyanın Şekli ve Hareketleri

2.3.1.1. Dünyanın Şekli ve Vakitler Üzerindeki Etkisi

Güneş sistemi içinde güneşe en yakın üçüncü gezegen²²⁸ olan dünya üzerinde oluşan birçok doğal olay ile dünyanın şekli arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Mesela mevsimlerin, gece ve gündüzün oluşumu gibi birçok tabii olay dünyanın şekli ve hareketleri ile doğrudan ilişkilidir.²²⁹

Tam bir küre olmayan, ancak küreye yakın olan Dünya, kutuplardan biraz basık, Ekvatora yakın kısımda ise biraz şişkindir. Dünyanın kendine özgü bu şekline "*geoid*" denir.²³⁰ Dünyanın geoid şeklini alması ise eksenini etrafındaki hareketiyle ortaya çıkan merkezkaç kuvvetinin neticesidir.²³¹ Dünyanın şeklinin geoid olmasının konumuz olan vakitler açısından bazı önemli sonuçlarını vermek gerekirse, şunlar söylenebilir: Ekvator uzunluğunun bir tam meridyen dairesinin uzunluğuna göre daha fazla olması, Ekvator yarıçapının kutupların yarıçapına göre 21 kilometre daha uzun olması ve bu sebeple kutupların dünya merkezine daha yakın olması, Dünyanın yarısında gece yaşanırken diğer yarısında gündüzün oluşması, Paralel dairelerinin uzunluklarının ekvatorun kutuplara doğru gidildikçe kısılması,

²²⁴Nevevî, Mecmu', III, 43.

²²⁵Tirmizi, Mevâkît 1; Ebu Dâvûd, Salât 2; Nesâî, Mevâkît, 6, 19, 15; İbn Hanbel, I, 383; II, 330; Mâlik, Muvatta', Salât, 9.

²²⁶İbn Hanbel, I, 333, 354; Ebû Dâvud, Mevâkît, 2 (No:393); Tirmizi, Mevâkît, 1 (No:149).

²²⁷İbn Hanbel, I, 333, 354; Ebû Dâvud, Mevâkît, 2 (No:393); Tirmizi, Mevâkît, 1 (No:149).

²²⁸ Mehmet Emin Cenker, *Coğrafya'ya Giriş*, Konya: Ceylan Ofset, 2000, s. 19.

²²⁹ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk- Çamurcu, Hayri- Taşlı, İsmail- Çoğtu, Murat- Yılmaz, Özer- Arpacı, Salim, *Genel Coğrafya*, İstanbul: Lisans Yay. I. Baskı, 2007, s. 49.

²³⁰ Cenker, *Coğrafya'ya Giriş*, s. 20.

²³¹ Komisyon, *Konu Anlatımlı Coğrafya*, Açık Yayınları, 2016, s. 39.

Dünyanın kendi eksenini etrafındaki dönüş hızının ekvatorundan her iki kutuba doğru gidildiğinde azalması, Güneş ışınlarının geliş açısının ekvatorundan her iki kutuba doğru daralması gibi birçok tabii olay dünyanın şekli ve hareketleri ile alakalıdır.²³²

Dünya üzerindeki hayali çizgilerin yani meridyenlerin boylarının tamamıyla birbirine eşit olması, Ekvator üzerinde iki meridyen arasındaki mesafenin 111 km olması ve Ekvator üzerindeki iki meridyen arası zaman farkının ise 4 dakika olması, yani güneşin bu mesafeyi 4 dakikada alması, meridyenler arası mesafenin Ekvatorundan kutuplara doğru gidildikçe kısalması, ancak kutuplara doğru gidildikçe meridyenler arası mesafenin yani uzaklığın azalmasına karşın 4 dakikalık zaman farkının sabit kalması da Dünyanın geoid şeklinin sonuçlarındandır.

Konumuz olan vakitlerin oluşumu açısından en önemlisi de Ekvatorundan kutuplara gidildikçe güneşin doğuş ve batış sürelerinin uzaması da Dünyanın şekli ve hareketleri ile alakalı bilinmesi gereken durumlardır.²³³

Her gök cismi gibi Dünyanın da bazı hareketleri ve bu hareketlerin bazı coğrafi sonuçları bulunmaktadır. Mesela kendi eksenini etrafında dönüş hareketi, güneş etrafındaki dönüş hareketi, dünyanın presesyon yalpa hareketi gibi. Ancak konumuz açısından bu hareketlerin içerisinde iki tanesi çok büyük bir önem arz etmektedir. Dünyanın kendi eksenini ve güneş çevresindeki hareketleri çok önemli coğrafi olayların meydana gelmesine sebep olmaktadır.²³⁴

2.3.1.2. Dünyanın Kendi Eksenini Etrafındaki Hareketi ve Vakitler Açısından Sonuçları

Her gök cismi gibi dünyanın da bazı hareketleri ve bu hareketlerin bazı coğrafi sonuçları bulunmaktadır. Mesela kendi eksenini etrafında dönüş hareketi çok önemli coğrafi olayların meydana gelmesine sebep olmaktadır.²³⁵

Dünyanın kendi eksenini etrafındaki dönüş hareketi neticesinde meydana gelen bazı coğrafi olaylar şunlardır: Gece ve gündüz birbirini takip ederken, gün adı verilen

²³² Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 50-51.

²³³ Konu Anlatımlı Coğrafya, Açık Yayınları, s. 40.

²³⁴ Mahmûd, Muhammed- Fera', Taha Osman, *el-Medhal İla İlmi'l-Coğrafya ve'l-Bîeti*, Riyad: Dâru'l-Mürîh, IV. Baskı, ty, 135; Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 64.

²³⁵ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 64.

zaman dilimi oluşmaktadır. Dünya bu hareketini batıdan doğuya doğru yaptığı için güneş doğuda erken doğmakta, erken batmakta iken, batıda ise geç doğup geç batmaktadır. Gün içerisinde güneş ışınlarının geliş açısı değişmekte olup sabah ve akşam eğik açı ile gelirken öğle vaktinde ise dünyaya dik açıyla gelmektedir. Cisimlerin gün içindeki gölge boyları değişmektedir. Yerel saat farklarının oluşmasına sebep olmaktadır.²³⁶ Dünyanın kendi eksenini etrafında dönüşünün tez konumuz açısından en önemli sonuçlarından birisi de yerel saat farklarının oluşmasıdır.

2.3.1.3. Dünyanın Güneş Etrafındaki Hareketi ve Vakitler Açısından Sonuçları

Dünyanın güneş çevresindeki dönüş hareketi sonucu oluşan bazı coğrafi olaylar şunlardır: Bir yıl meydana gelmektedir. Güneş ile Dünya arasındaki uzaklık durmadan değişmektedir. Bu arada mevsimler oluşurken aydınlanma çemberi de mevsimlere göre değişebilmektedir. Pek tabii ki, cisimlerin gölge boyları da sürekli değişmektedir. Haliyle gece ve gündüz uzunlukları sürekli değişmektedir. Ayrıca Güneşin doğduğu yer ile zaman ve battığı yer ile zaman durmadan değişmektedir.²³⁷ Dikkat edilirse son iki tabii oluşum başka bir ifade ile gece-gündüz uzunluğu ile güneşin doğuş ve batışının değişimi tez konusu açısından çok önem arz etmektedir.

Bilindiği gibi yerküre kendi eksenini etrafında günlük dönüşünü sürdürürken aynı zamanda da güneşin çevresinde dolanmaktadır. Güneş çevresindeki dolanımını elips şeklindeki bir yörüngede sürdüren dünya 365 gün 6 saatte bu hareketini tanımlamaktadır.²³⁸ Güneş çevresinde hareket eden Dünyanın bu hareketi ile eksen eğikliğinin sonuçları gece ve gündüz üzerinde etki etmektedir. Dünya ekseninin sürekli sağ tarafa doğru $23^{\circ} 27'$ daha eğik olması ve bu açının dünya yörünge düzlemiyle dünya eksenini arasında $66^{\circ} 33'$ dakikalık açı oluşturması sebebiyle bazı tabii sonuçlar oluşmaktadır: Güneş ışınlarının yeryüzüne düşme açısı bütün yıl boyunca sürekli değiştiği için yıl içinde cisimlerin gölge uzunlukları da durmadan

²³⁶ Cemalettin Şahin, *Coğrafyaya Giriş*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, II. Baskı, 2003, s. 173-177; Hayati Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş I*, Ankara: Gazi Büro Kitapevi, II. Baskı, 1993, s. 215-219; Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 64-65.

²³⁷ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, s. 224-230; Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 65-66.

²³⁸ Emin Baydil, *Coğrafya'ya Giriş*, Ankara: Pegem Yayıncılık, IV. Baskı, 2001, s.79; Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 65; Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş* s. 224.

değişmektedir. Hem yeryüzünde aydınlanma dairesinin sınırları her mevsime göre değişiklik arz etmektedir. Ayrıca 21 Haziran ayında kuzey yarım kürenin ve 21 Aralık ayında güney yarım kürenin güneşe daha dönük olmasına neden olmaktadır. Güneşin doğuş ve batış yerleri ile doğuş ve batış saatleri sürekli değişmektedir. Gece ve gündüz süreleri arasında yaşanan farkın ekvatorun her iki kutuba doğru gidildiğinde artmasına neden olmaktadır.²³⁹ Yine dikkat edilirse son iki tabii oluşum da tez konusu bakımından çok büyük bir önem arz etmektedir.

21 Mart ile 23 Eylül tarihleri tarihlerinde güneş ışınları öğle vakti ekvatora 90 açı ile dönenceler ekvatorun 66° 33' açısıyla geldiği için her iki yarım kürede gece ve gündüz süreleri birbirine eşit şekilde yaşanmaktadır. Bu duruma coğrafyada *Ekinoks* denilmektedir. Ekinoks tarihlerinde yani 21 Mart ile 23 Eylül tarihlerinde güneş tam doğudan doğar ve tam batıda batar. Her iki yarım küre de eşit miktarda güneş enerjisi alır. Aydınlanma sınırları bu sırada kutup noktalarından geçmektedir. Yani her iki yarım küre de eşit şekilde aydınlanmaktadır.²⁴⁰

Kuzey Yarım Kürede güneş ışınları öğle vakti Yengeç Dönencesine tam 90 açı ile gelirken, bu sırada yaz mevsiminin başlangıcı yaşanmaktadır. En uzun gündüzün ve en kısa gecenin yaşandığı Kuzey Yarım kürede Yengeç Dönencesinden itibaren kuzeye gidildikçe gündüzler uzarken geceler kısalmaktadır. Buna "21 Haziran Solstisi" denir. Artık bu tarihten itibaren gündüzler kısalmaya ve geceler uzamaya başlamıştır. Aydınlanma dairesi ise Kuzey Kutbundan teğet geçmektedir. Bu sırada Yengeç Dönencesinin kuzeyinde güneş ışınları yıl içerisinde gelebileceği en dik açı ile gelmektedir.²⁴¹

Güney Yarım Küreye ise güneş ışınları Oğlak Dönencesinin 43° 0 6 derecelik açıyla düşerken, kış mevsiminin başlangıcı yaşanmaktadır. En uzun gece ve en kısa gündüz yaşanırken, Oğlak Dönencesinden güneye doğru gidildikçe gece süresi uzamakta ve gündüz süresi ise kısalmaktadır. Bu tarihten itibaren artık geceler kısalmaya ve gündüzler uzamaya başlamıştır. Aydınlanma dairesi ise Güney

²³⁹ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 67; Şahin, *Coğrafyaya Giriş*, s. 179-180.

²⁴⁰ Cenker, *Coğrafya'ya Giriş*, s. 23-26; Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, s.228-229; Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 69; Şahin, *Coğrafyaya Giriş*, s.180-181.

²⁴¹ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 70.

Kutbunun Çemberine teğet geçmektedir. Artık Oğlak Dönencesinin güneyinde en uzun gölge düşmektedir.²⁴²

Kuzey Yarım Kürede güneş ışınları Yengeç Dönencesine 43° 06 açı ile gelirken artık kış mevsiminin başlangıcı yaşanmaktadır. Dolayısı ile en uzun gece ve en kısa gündüz meydana gelmektedir. Buna da "21 Aralık Solstisi" denir. Yengeç Dönencesinden kuzeye doğru gidildikçe geceler uzamaya gündüzler kısaltmaya başlamıştır. Aydınlanma dairesi Kuzey Kutbunun Çemberine teğet geçerken, Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde en uzun gölge yaşanmaktadır.²⁴³

Güney Yarım Kürede ise Kuzey Yarım Kürenin tam aksi bir durum yaşanmaktadır. Oğlak Dönencesinde güneş ışınları öğle vakti 90 derece ile gelirken, yaz mevsiminin başlangıcı yaşanmaktadır. Yine en uzun gündüz yaşanırken, bu sırada en kısa gece yaşanmaktadır. Dolayısı ile oğlak dönencesinden güneye doğru gidildikçe gündüz süresi uzamış ve gece süresi de kısaltılmıştır. Aydınlanma dairesi de Güney Kutup Çemberine teğet geçerken Oğlak Dönencesinin güneyinde en kısa gölge yaşanmaktadır.²⁴⁴

Yukarıda verilen coğrafi bilgilerden hareketle örnek vermek gerekirse 21 Haziran'da gündüzün uzunlukları Kuzey Yarım Kürede şu şekilde oluşmaktadır. 0 derece yani ekvator enleminde gündüz 12 saat iken, gece de 12 saattir. Ekvatordan kutuplara doğru gidildikçe gündüz süreleri uzamaktadır. Mesela 15. Enlemde gündüz 13 saat iken, gece 11 saate inmektedir. 23° 27' Enleminde gündüz 13,5 saat iken, gece 10,5 saate düşmektedir. 30 Enleminde gündüz 14 saat iken gece 10 saate düşmektedir. 45. Enlemde gündüz 15,5 saat iken, gece 8.40 saatedüşmüştür. Yine 60 Enleminde gündüz 20 saat iken, gece 4 saate düşmüştür. 66 enlem 33° de gündüz 24 saat iken, artık gece neredeyse oluşmamaktadır.²⁴⁵

²⁴² Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 71-72.

²⁴³ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 71-72.

²⁴⁴ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 71-72.

²⁴⁵ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 229.

2.3.2. Yatsı Vaktinin Astronomik Alametlerinden Biri Olan Tan Hadisesi ve Yatsı Vakti Açısından Önemi

Güneş battıktan sonra veya doğmadan önce gökyüzünde meydana gelen alaca karanlık ve bu esnada güneş ışığına maruz kalan üst atmosfer tabakalarından ışığın geldiği süreye "*tan*" denildiği gibi, güneş doğmadan önce gökyüzünde meydana gelen alaca karanlıkla beraber güneş ışığına maruz kalmış üst atmosfer tabakalarından ışığın geldiği süreye de "*tan*" denir.²⁴⁶ Akşam vakti oluşan tana şafak denirken, sabah oluşan tana ise fecr denilmektedir. Bilindiği üzere akşam vakti oluşan kırmızı tana şafak-ı ahmer yani kırmızı şafak ve daha sonra oluşan beyaz tana ise şafak-ı ebyed yani beyaz şafak denilmektedir.²⁴⁷

Güneş battıktan sonra gökyüzünde batış ufku üzerinde evvela bir kırmızılık ortaya çıkmaktadır. Sonra bu kırmızılık git gide zayıflayarak inceliyor artık bir müddet sonra fark edilmez olmaktadır. Ardından hafif sarımsı bir renk ortaya çıkmakta ve sarı renk de kaybolurken gayet hafif bir beyazlık meydana gelmektedir. Söz konusu beyazlık da uzun veya kısa mevsime göre 10 ila 20 dakika kadar durduktan sonra kaybolmakta ve nihayet koyu bir siyahlık çökmektedir. Güneş ufkun 17 derece altına indiği zaman kırmızılık, 19 derece indiği zaman ise beyazlık kaybolur. Sabahları ise güneş doğmadan önce akşam yaşanan olayların tam aksi olur. Bir başka değişle güneş doğmadan önce atmosfer olayları şöyle yaşanır: Güneş ufka 19 derece yaklaşınca önce beyazlık doğar, güneş 18 derece ufka yaklaşınca az önce doğan beyazlık ufuk boyunca enlemesine yayılır. Güneş ufka 17 derece yaklaşınca kırmızılık görülür. Tan olayında yaşanan her hale ayrı bir tan ismi verilmektedir. Mesela güneşin ufkun altına 18 derece yaklaştığı andaki hale "Astronomik", 12 derece yaklaştığı andaki hale "Notik", güneşin 10 derece yaklaştığı sıradaki hale "Rasat" ve 6 derece yaklaşması sırasındaki hale de "Sivil Tan" denilmektedir. Notik Tan olduğu sırada bütün parlak yıldızlar görülür. Rasat Tanı olduğu sırada ufuk belli olduğu için yer ve zaman tayini gözlemleri kolaylıkla yapılabilir. Sivil Tanı esnasında hava aydınlandığı için artık yıldızlardan bir çoğu görünmez olur. Tan hadisesine atmosferdeki toz molekülleri, oksijen bazı gaz iyonları, azot ile atmosferin

²⁴⁶<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKGA> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁴⁷Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, s. 317; Ebû Habîb, Sa'dî, *el-Kâmûsu'l-Fıkhiyye Lugaten ve Istilâhan*, Dimeşk: Dâru'l-Fikr, II. Baskı, 1408/1988, s. 199.

üst tabakasında yoğunluğu pek az olan hava sebep olmaktadır. Dünyanın etrafındaki atmosfer tabakası sebebi ile meydana gelen tan hadisesi güneşin batması ile tam bir karanlığın çökmesine engel olmaktadır.²⁴⁸

Tan hadisesinin süresine gelince, söz konusu süreyi bulunulan yerin enlemi ve içinde bulunulan mevsime göre güneşin meyli belirlemektedir. Bu da mevsimden mevsime göre yaklaşık olarak 1,5 saat ile 2 saat arasında değişmektedir. Ancak kuzey yarım kürede enlemi 66,5 dereceden büyük bölgelerde yazın güneş hiç batmadığı gibi kışın da hiç doğmaz. Güneyde ise bunun tam tersi olmaktadır. Astronomik tan olayı enlemi 48,5 dereceden küçük olan yerlerde sürekli oluşurken, enlemi 48,5 ile 66,5 derece arasında kalan yerlerde ise, sadece senenin bir kısmında oluşmaktadır.²⁴⁹ Senenin geri kalan kısmında oluşmamaktadır.

Tez konumuz açısından önemli olan husus şudur: Güneş, batarken etrafı parlak bir ışıkla çevrili olup güneş ufku altına indikten hemen sonra batı-doğu yönlerinde kırmızı-sarı renkli şeritler zuhur eder. Bu sırada doğu tarafında ufku üzerindeki söz konusu şeritler güneş ufuktan aşağı doğru indikçe yükselir ve alttan karanlık çıkıp yükselmeğe başlar. İşte bu sırada oluşan kırmızı sınırın altındaki bu karanlık, dünyanın kendi gölgesidir. Ovalık düz yerlerde gözlenen bu şeritlerin oluşumuna, yere yakın tozların güneş ışığını dağıtması sebep olur. İşte bu sırada daha yüksek bir yerden bakılırsa toz etkisi az olacağından dünyanın gölgesi daha net bir şekilde görünecektir. Ayrıca güneş ufuk altında 4 ila 10 derece alçaldığında dünyanın gölgesi süratle başucuna doğru ilerler ve böylece doğuş tarafının kararması tamamlanır. Bu olay takriben 30 dakika sürer. Eğer atmosfer olmasaydı tan hadisesi meydana gelmez ve ayda olduğu gibi güneş batınca hemen her tarafa tam karanlık çökerdi. Böylece yatsı vaktini tespit etmek zorlaşırdı. Güneş ufka 20 dereceden daha yakinken bu esnada atmosferin üst tabakaları aydınlıktır ve bu bölgeye gelen ışık dünyanın gölgede kalan kısmına yansır ve dağılır.²⁵⁰

Akşam vakti ile yatsı vakti arasında geçen süre ile bu sürenin bitimini bildiren şafağın batımını tespit etmek ve bu konuda doğru karar vermek için bahsi geçen süre içinde güneşin batımına bağlı olarak dünya atmosferinde meydana gelen tabii

²⁴⁸<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKgA> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁴⁹<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKgA> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁵⁰<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKgA> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

atmosfer olayını, yani coğrafi tabiri ile *tan hadisesini* bilmek gerekir. Çünkü tan hadisesi, akşam, yatsı ve imsak vakitlerinin tayininde; denizcilikte seyr halinde vakit tayini ve yer bulunmasında, askeri sahada ise muharebe halinde çok büyük bir önem arz etmektedir.²⁵¹ Bu yüzden tezimiz açısından tan hadisesi yatsı vaktinin bilinmesinde önemli bir coğrafi olay ve astronomik bir alamettir.

2.3.3. Vakitlerin Girişinde Etkili Olan Coğrafi Konum ve Coğrafi Konumu Belirleyen Faktörler

Coğrafi konumun mahalli vakitler, yani yerel saatler üzerindeki etkisine bakmadan önce coğrafi konumun ne olduğunun ve coğrafi konumu belirleyen faktörlerin zikredilmesi ve ortaya konulması gerekir. Çünkü ticari ve iktisadi ilişkilerin kolaylaştırılması, haberleşme ve ulaşım hizmetlerinde hız ve düzenin sağlanabilmesi için yerel saatten farklı olarak, ortak saat ya da ulusal saat uygulamasına ihtiyaç duyulmuş olsa bile²⁵² yerel saatler genellikle İslâm Dini'nde olduğu gibi diğer semâvî dinlerde de oruç, iftar, kandil gibi dini gün ve geceler ile namaz vakitlerini belirlemede büyük önem taşımaktadır.²⁵³ Bu yüzden çalışmanın bu kısmında yerel saatleri belirleyen coğrafi konumu bilmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Herhangi bir noktanın dünya üzerindeki yerinin coğrafi koordinatlar (paralel - meridyen - enlem - boylam) ve coğrafi oluşumlar (dağ, ova, akarsu, deniz, kıta vs.) yardımıyla belirlenmesine coğrafi konum denir.²⁵⁴ Başka bir ifade ile bir şehrin veya beldenin dünya üzerindeki konumunu belirlemeye yarayan hayali rehberler yani paralel ve meridyenler o şehrin veya beldenin coğrafi konumunu bize kolayca anlatmaktadır.²⁵⁵ Coğrafi konum, özel ve matematik konum olmak üzere ikiye ayrılır:

1- Herhangi bir yeri diğer yerlerden ayıran, sahip olduğu kendine has özelliklerin tümüne özel konumdenir. Yerküre üzerindeki herhangi bir yerin özel

²⁵¹<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKgA> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁵² Şahin, Cemalettin, *Coğrafyaya Giriş*, s.175.

²⁵³ Doğanay, *Coğraya'ya Giriş 1*, s. 130.

²⁵⁴ Doğanay, *Coğraya'ya Giriş 1*, s. 123; http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁵⁵ <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

konumu, orada yaşayan insanları, çevreyi, o yerin ekonomik ve politik durumunu çok yönlü etkiler. Konunun daha iyi anlaşılması açısından şu örnekler verilebilir:

– Norveç, Japonya, İngiltere, İzlanda gibi deniz ve okyanuslara komşu ülkeler balıkçılıkta ileri gitmişlerdir.

– Türkiye, üç kıtanın yani Asya kıtası, Avrupa kıtası ve Afrika kıtasının birbirine en çok yaklaştığı bir yerde bulunur. Dolayısı ile Türkiye farklı kültürlerin kurulduğu, dünyanın en eski kültür hazinelerine ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir ülkedir.

2- Herhangi bir yerin, dünya üzerinde bulunduğu alanın, enlem ve boylam dereceleriyle belirtilmesine matematik konum denir.²⁵⁶ Matematik konumu daha iyi anlamak için ekvator, paralel, meridyen, enlem ve boylamın ne olduğuna bakılmalıdır. Çünkü konumuz olan vakitler açısından bunların bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır.²⁵⁷

Çalışma konumuz olan vaktin başlamasında, bitişinde ve süresinde coğrafi (matematik) konumun öneminin anlaşılması için Türkiye'nin matematik konumu örnek olarak verilirse faydalı olacaktır. Türkiye, 36° - 42° Kuzey paralelleri ile 26° 45° Doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ekvatorun kuzeyinde ve Greenwich'in doğusunda bulunan bir ülkedir.²⁵⁸ Türkiye'nin matematik konumunun ele aldığımız çalışma konumuz olan vakitler açısından bazı önemli sonuçları şöyle sıralanabilir:

– Türkiye'de doğu - batı istikametinde en doğudaki ucu ile en batıdaki ucu arasında 76 dakika yerel saat farkı bulunur.

– Doğu - batı yönünde fazla geniş bir alana sahip olmadığı için Türkiye'de aynı anda tek ortak saat kullanılır. Bu da namaz vakitleri açısından bir kolaylık sebebidir.

– Türkiye'nin herhangi bir noktasına güneş ışınları hiçbir zaman dik açıyla gelmez.

²⁵⁶http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografi-Konum-oku-21725.html

(Erişim Tarihi:

09.02.2018).

²⁵⁷ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 125.

²⁵⁸http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografi-Konum-oku-21725.html

(Erişim Tarihi:

09.02.2018).

- Türkiye orta kuşakta yer alıp iki meridyen arası uzaklık yaklaşık olarak 85 - 86 km'dir.
- Türkiye'de dört ana mevsim belirgin olarak görülmektedir.
- Türkiye'de güneyden kuzeye doğru gidildikçe güneş ışınlarının geliş açısı küçülmektedir.
- Türkiye'de güneyden kuzeye doğru gidildikçe cisimlerin gölge boyu uzamaktadır.
- Türkiye'de güneyden kuzeye doğru gidildikçe gece - gündüz süreleri arasındaki fark artmaktadır.²⁵⁹ Aynı zamanda vakitler arasındaki süreler de değişmektedir.

Türkiye örneğinde görüldüğü gibi coğrafi (matematik) konumun tezin konusunu teşkil eden vakit başka bir ifade ile yerel saat açısından bir çok etkileri bulunmaktadır. O halde bundan sonra coğrafi konumu belirleyen faktörler, bu faktörlerin özellikleri ve coğrafi konum üzerindeki etkileri nelerdir, ona bakılacaktır.

2.3.3.1. Ekvator ve Vakitler Üzerindeki Etkisi

Dünya üzerinde her iki kutupta eşit uzaklıktaki noktaların geometrik birleşimine Ekvator denir. Başka bir ifadeyle dünyayı doğu-batı doğrultusunda kuzey ve güneyde iki eşit kısma ayıran en büyük daireye ekvator denir. Dünya küresini ikiye bölen ekvatorun enlem değeri 0 derece olup başlangıç paraleli niteliğini taşımaktadır. Buna göre paralellerin enlem değerleri ekvatorun kuzey ve güneyine doğru artmaktadır. Türkiye ekvatorun kuzeyinde olduğu için kuzey yarım küre üzerinde bulunmaktadır.²⁶⁰

2.3.3.2. Paralel (Enlem) ve Vakitler Üzerindeki Etkisi

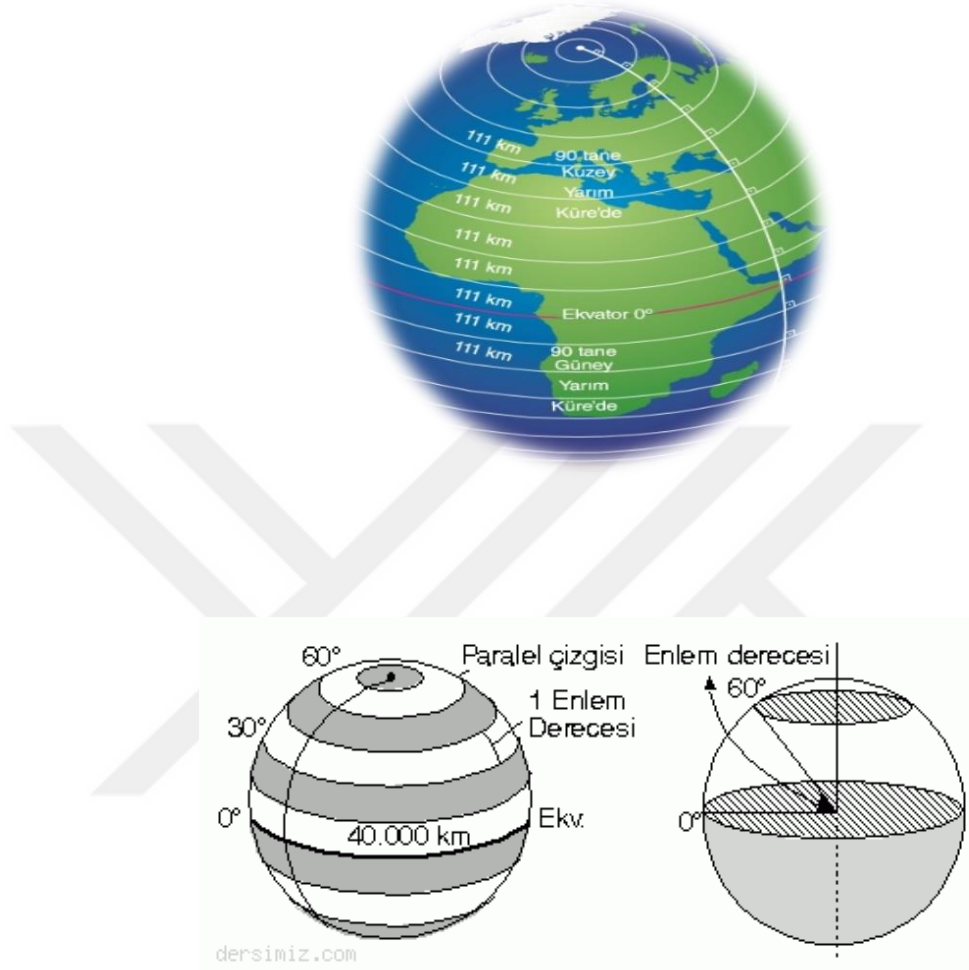
Ekvator'a paralel olarak çizildiği varsayılan hayali çemberlere *paralel* denir.²⁶¹ Paralel çemberlerinin, başlangıç paraleline (Ekvator) olan uzaklığının açı cinsinden değerine ise *enlem* denir. Enlem bir noktayı ifade ederken, paralel ise çemberi ifade eder. Ancak zaman zaman enlem ve paralel birbirlerinin yerine

²⁵⁹http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografya-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁶⁰ Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk, *Genel Coğrafya*, s. 92-93.

²⁶¹ Baydil, *Coğrafya'ya Giriş*, s.104.

kullanılabilmektedir.²⁶² Ayrıca enlemler paralel oluşturabilir ama paralel enlem oluşturamaz.

Şekil-1: Dünya üzerinde olduğu farz edilen paraleller

Paralellerin (Enlem) birçok özellikleri bulunmaktadır. Ancak burada paralellerin özelliklerinin tümü verilmeyecek, sadece konumuz olan vakitlerle ilgili bazı özellikleri verilecektir:

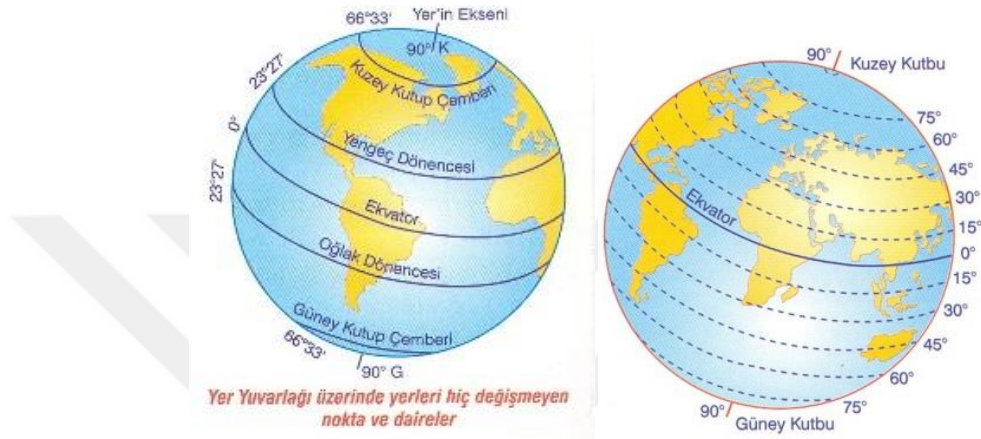
Başlangıç paraleli Ekvator olup 0° ile gösterilir. Diğer paraleller 1° lik aralıklarla çizilmişlerdir. Ekvator'un kuzeyinde 90, güneyinde 90 olmak üzere, toplam 180 paralel bulunur. En büyük paralel dairesi Ekvator'dur. Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe paralellerin boyları kısalır. Buna karşılık paralel numaraları büyür. İki paralel arası uzaklığa bir enlem derecesi denir. Matematik

²⁶²http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html

(Erişim Tarihi:

09.02.2018).

konumu daha ayrıntılı olarak belirleyebilmek için, her paralel dairesi 60 dakikaya, her dakika 60 saniyeye bölünmüştür. 90° paralelleri nokta halindedir. Paraleller birbirleriyle kesişmezler, birleşmezler. Paraleller doğu - batı doğrultusunda uzanırlar. Ardışık iki paralel arası uzaklık yaklaşık olarak 111 km'dir. Bu uzaklıktan yararlanarak kuzey güney doğrultusunda ve aynı meridyen üzerinde bulunan iki nokta arasındaki uzunluk hesaplanabilir.²⁶³

Şekil-2: Dünya üzerinde olduğu farz edilen paraleller

Konumuz olan vakitlerin oluşumu açısından enlemin etkilerine bakılacak olursa şu etkileri sıralamak mümkündür. Buna göre bir yerin enlemi, o yerde; Güneşin ufukta ulaşabileceği yükseklik, Güneş ışınlarının yere değme açısı, gölge boylarının yıl içindeki değişimi, Güneş ışınlarının düşme açısı, gece ile gündüz arasındaki zaman farkı, gece - gündüz sürelerindeki değişim hakkında bilgi verir.²⁶⁴ Dikkat edilirse son iki cümle konumuzla doğrudan alakalıdır.

2.3.3.3. Meridyen (Boylam) ve Vakitler Üzerindeki Etkisi

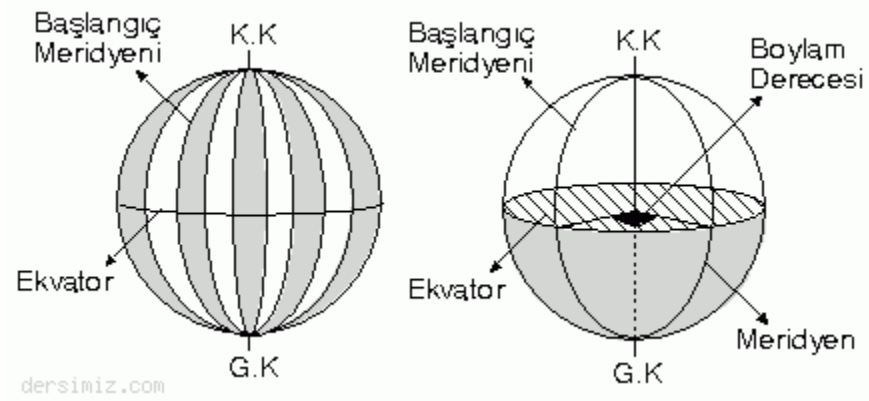
Bir kutuptan diğer kutba ulaşan, paralelleri dik açıyla kesen hayali yarım çemberlere meridyen denir. Meridyenlerin, başlangıç meridyenine (Greenwich) olan uzaklığının açı cinsinden değerine ise boylam denir. Meridyen ve boylam birbirlerinin yerine kullanılırlar.

²⁶³http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html
09.02.2018).

(Erişim Tarihi:

²⁶⁴http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html
09.02.2018).

(Erişim Tarihi:

Şekil-3: Dünya üzerinde olduğu farz edilen meridyenler ve boylamlar

Meridyenlerin birçok özellikleri bulunmaktadır. Şüphesiz burada meridyenlerin özelliklerinin tümü verilmeyecek, sadece konumuz olan vakitlerle ilgili bazı özellikleri verilecektir.

– Başlangıç meridyenininin 180 doğusunda, 180 de batısında olmak üzere, toplam 360 meridyen mevcut olup başlangıç meridyeni İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan Greenwich İstasyonundan geçen meridyendir. İki meridyen arası uzaklığa bir boylam derecesi denir. Koordinatlarla bir yeri daha iyi belirleyebilmek için, her meridyen derecesi 60 dakikaya, her dakika 60 saniyeye bölünmüştür.²⁶⁵

– Ekvator üzerinde iki meridyen arasındaki uzaklık 111 km'dir. Dünyanın şeklinden dolayı kutuplara doğru gidildikçe bu uzaklık azalır.²⁶⁶ Mesela Türkiye üzerinde ise iki meridyen arası uzaklık, yaklaşık olarak 85 - 86 km'dir. Kutup dairelerinde 47 km'dir. Bunun sonucu olarak doğu-batı yönünde aynı mesafe gidildiğinde kutuplara yakın yerde daha fazla meridyen geçilirken, ekvator da en az meridyen geçilir.²⁶⁷

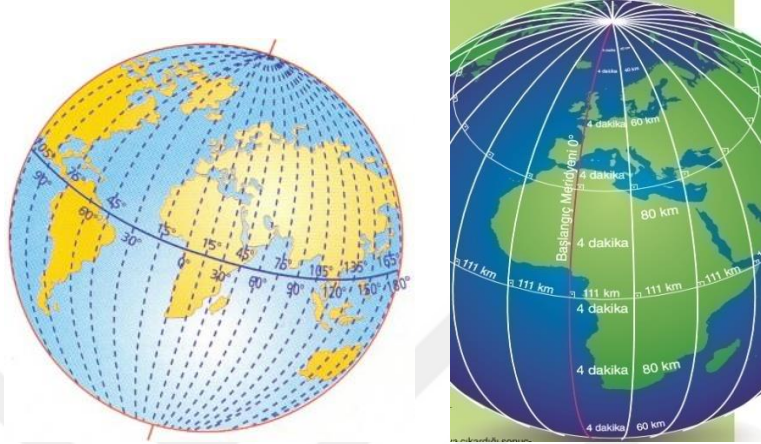
– Bütün meridyenlerin boyları birbirine eşit olup meridyen dereceleri İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan Greenwich'ten doğuya ve batıya gidildikçe büyümektedir. Ayrıca meridyenler kuzey - güney doğrultusunda uzanıp 360

²⁶⁵http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁶⁶ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 126.

²⁶⁷<http://www.cografyadersi.com/paralelmeridyen.html> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

meridyenin tamamı kutuplarda birleşmektedir. Meridyenler bir paralel boyunca birbirlerinden eşit uzaklıkta bulunmaktadır. Ardışık iki meridyen arasındaki yerel saat farkı 4 dakikadır. Aynı meridyen üzerinde bulunan bütün noktaların (Güneş karşısından aynı anda geçtiklerinden) yerel saatleri aynıdır.²⁶⁸

Şekil-4: Dünya üzerinde olduğu farz edilen meridyenler ve boylamlar

Meridyenlerin (Boylamın) dünya üzerindeki en belirgin etkisi, yerel saat farklarını oluşturmalarıdır.²⁶⁹ Ayrıca boylam saat dilimleri ve aynı enlem üzerindeki noktalarda güneşin doğuş ve batış saatleri hakkında bilgi verir.²⁷⁰

2.3.4. Coğrafi Konumun Mahalli Vakitlere Tesiri (Yerel Saat)

Malum olduğu üzere yerel saatler İslâmDini'nde olduğu gibi diğer semâvî dinlerde de oruç, iftar, kandil gibi dini gün ve geceler ile namaz vakitlerini belirlemede büyük önem taşımaktadır.²⁷¹ Başka bir ifade ile yerel saatler dini amaçlarla yani ezan saatlerini belirlemek, Ramazan ayında iftar ve sahur vakitlerini ayarlamak amacıyla kullanılmaktadır.²⁷²

²⁶⁸ http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁶⁹ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 129; <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>; http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁷⁰ <http://e-okulbilgi.com/enlem-ve-boylam-nedir-yerel-saat-nasil-hesaplanir-345.html> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).; <http://derskonusu.blogcu.com/enlem-ve-boylam-nedir-etkileri-nelerdir/10878515> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁷¹ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 130.

²⁷² <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

Mahalli saat veya mahalli zaman güneşin zahiri hareketine göre ayarlanmaktadır. Dünya batıdan doğuya doğru kendi eksenini etrafında döndüğü için bu sırada Güneş doğudan bulunduğumuz noktanın ufuk düzlemi üzerine çıkmaya başlamaktadır. Ancak bu durum Dünya değil Güneşin hareket edildiği zannını uyandırdığı için “Güneş doğdu” veya “Güneş battı” şeklinde ifade edilmektedir. Güneş gündüz boyunca bulunduğumuz noktanın üzerinde tam bir yay çizmektedir. İşte bu yayın en yüksek noktasına geldiği zaman güneş ışınları bulunduğumuz ufuk düzlemine yapmış olduğu açı içinde bulunduğumuz günün en büyük açısıdır. Dolayısıyla bulunduğumuz noktanın meridyeni üzerinde o sırada bulunan Güneş bundan sonra batıya doğru kaymadan önce işgal ettiği bu noktaya “yücelim” denmektedir. Bu sırada aynı meridyen üzerinde bulunan yerlerde aynı anda aynı durum yaşanmaktadır. Yani o sırada aynı meridyen üzerinde bulunan bütün yerler için öğle vaktidir ve saat 12.00 olarak kabul edilmektedir. Bu durumda bulunduğumuz yerin doğusu ve batısındaki yerlerde aynı durum veya aynı zamanda meydana gelmez. Doğu yönümüzde yer alan noktalar daha önce, batı yönümüzdeki yerlerde ise daha sonra aynı durum gerçekleşir. Bu sebeple farklı meridyenler üzerindeki yerlerin zaman ve saatleri haliyle birbirinden farklı olmaktadır. İşte buna mahalli zaman veya mahalli saat adı verilmektedir. Aralarında 1° derece fark olan komşu iki meridyen arasında 4 dakikalık süre bulunmaktadır. Yani bu şu demektir: Bizimle bir boylam farkına sahip doğumuzdaki bir yerin saati bizim saatimizden 4 dakika ileri, bir boylam farkına sahip batımızdaki bir noktanın yerel saati ise bizim yerel saatimizden 4 dakika geridir.²⁷³

Yer küre üzerinde herhangi bir mekanda, güneşin en yüksek tepede olduğu zamana ya da gölge boyunun en kısa olduğu ana öğle vakti denir. Öğle vakti ise gün ortası olup bu esnada saat 12.00 olarak kabul edilir. Buna göre ayarlanan saat dilimine ise yerel saat denir.²⁷⁴ Başka bir ifade ile Dünya üzerindeki bir noktanın Güneşe karşı konumundan kaynaklanan zaman kavramına bahsi geçen noktanın yerel saati denir.²⁷⁵ Herhangi bir nokta, Dünya eksenini etrafında dönerken Güneşin tam

²⁷³ Baydil, *Coğrafya'ya Giriş*, s.119-120.

²⁷⁴ <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>; http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁷⁵ Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş 1*, s. 219; Şahin, *Coğrafyaya Giriş*, s.175;

karşısına gelirse söz konusu noktada Güneş ufuk çizgisi üzerinde tam tepe noktada görülür ve o an yerel saat 12.00'dır.²⁷⁶

Dünya üzerinde hayali rehber olarak kabul edilen meridyenlerden faydalanarak yerel saat farkları hesaplanabilir. Yerel saat hesaplarını yapabilmek için öncelikle şunları öğrenmekte fayda vardır:

– Aynı meridyen üzerinde olan tüm noktaların genellikle öğle vakitleri de aynı anda olmakta, böylece yerel saatleri de birbirine eşit olmaktadır. Mesela Mısır'ın İskendriye, Rusya'nın Leningrad ve Sudan'ın Ebyed şehirleri 30 doğu meridyeni üzerinde oldukları için öğle ya da zeval vakitleri aynı anda olmaktadır.²⁷⁷

– Aynı meridyen üzerindeki noktaların yerel saatleri birbirine eşit olsa da 21 Mart ile 23 Eylül ekinoksları hariç güneşin doğuş ve batış saatleri farklı olmaktadır. Bunun sebebi de dünya ekseninin 23° 27'eğik olmasıdır.²⁷⁸

– Birbiri ardında gelen iki meridyen arasındaki zaman farkı 4 dakika olduğuna göre iki nokta arası mesafe doğu ve batı yönünde arttıkça yerel saat farkı da artmaktadır. Ancak aynı meridyen üzerindeki noktalarda yerel saat aynıdır. Ayrıca bir meridyenin anti meridyeni ile arasındaki yerel saat farkı 12 saattir.²⁷⁹

2.3.5. Mekke Boylamı Üzerinde Muhtelif Coğrafi Konumlarda Bulunan Şehirlerde Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkları

"Dünyanın Şekli", "Coğrafi Konum ve Coğrafi Konumu Belirleyen Faktörler" ve "Coğrafi Konumun Mahalli Vakitlere Tesiri (Yerel Saat)" başlıkları altında da izah edildiği üzere Dünyanın herhangi bir yerinde akşam ile yatsı vakti arasında gerçekleşen sürenin miktarında o yerin dünya üzerindeki coğrafi konumunun etkili olduğu ortaya konulmuştu. Buna göre kuzey kutbunda yer alan herhangi bir şehirde akşam ile yatsı vakti arasındaki süre o şehrin daha güneyinde bulunan başka şehirdeki süreden daha uzun olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Mesela senenin

²⁷⁶ Baydil, *Coğrafya'ya Giriş*, s.119-122; <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

²⁷⁷ Cevdet, Hüseyin- EbüAyyane, Fethi Muhammed, *Kavaidü'l-Coğrafya el-Amme*, İskenderiye: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Camiyyeti, ty, s. 37.

²⁷⁸ http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Coğrafi-Konum-oku-21725.html (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁷⁹ <http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

herhangi bir gününde Sinop'ta akşam ile yatsı arasında oluşan süre Hatay'da oluşan süreden daha uzun olmaktadır. Diyarbakır'da gerçekleşen süre de daha güneyde bulunan Şam'da meydana gelen süreden daha uzundur. Şam'daki süre ise Kahire'den ve Kahire'deki süre de Mekke'deki süreden daha uzun olmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması için bu başlık altında dünya üzerinde bulunan farklı şehirlerdeki yerel saatlerden istifade ederek buralarda akşam ile yatsı vakti arasında gerçekleşen süre ve coğrafi konumundan dolayı bu yerlerin aralarında oluşan süre farkı ele alınacaktır.

Aynı meridyen üzerinde olan şehirlerde yerel saatler de aynı olduğundan çalışmada 39° doğu meridyeni üzerinde bulunan Mekke şehri baz alınarak kuzey kutbuna doğru Mekke meridyeni üzerindeki muhtelif şehirlerde akşam vakti ile yatsı vakti arasında yıl boyu oluşan süre farkı örnek verilecektir. Verilecek söz konusu örnek şehirlerde de görüleceği üzere ekvatorдан kuzeye veya güneye doğru coğrafi konumu değişen hiçbir yerde akşam vakti ile yatsı vakti arasında yıl boyu oluşan süre sabit olmayıp mevsimlere göre değişmektedir. Ele alınan bu şehirlerin yerel saatinden hareketle bu şehirlerde akşam ve yatsı vakitleri arasındaki süre; senenin en uzun gününde, senenin en kısa gününde ve gece ile gündüzün eşit olduğu ekinokslarda tespit edilecektir. 39° Mekke meridyeni üzerinde yer alan söz konusu şehirlerin seçilmesinin sebebi hem hata payını en aza indirmek hem de konu bütünlüğü içinde tutarlılığı sağlamak içindir. Çünkü aynı meridyenler üzerinde olan bölgelerin yerel saatleri birbirine eşit olur.²⁸⁰

²⁸⁰ <http://www.cogrfyabilgideposu.net201505ygs-cogrfya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

Şekil-5: Ekvatordan Kuzey Kutbuna doğru 39. Doğu Meridyeni (Mekke boylamı)üzerinde yer alan muhtelif şehirler

Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere ele alınacak bu şehirlerin dünya üzerindeki coğrafi konumları ekvatordan kuzey kutbuna doğru şöyle düşmektedir: Mekele (Etiyopya), Mekke (Suudi Arabistan), Rabiğ (Suudi Arabistan), Erzincan (Türkiye), Trabzon (Türkiye), Sochi (Rusya), Luhansk (Ukrayna). Rostov (Rusya) ve Severodvinsk (Rusya).

**MEKKE BOYLAMI ÜZERİNDEKİ
MUHTELİF ŞEHİRLERİN COĞRAFİ KONUMLARI**

SN	ŞEHİR İSMİ	ENLEM	BOYLAM
1	Mekele / Tigray / Etiyopya	13.497 Kuzey	39.473 Doğu
2	Mekke / Makkah / Suudi Arabistan	21.43 Kuzey	39.813 Doğu
3	Rabigh / Makkah / Suudi Arabistan	22.805 Kuzey	39.034 Doğu
4	Erzincan / Erzincan / Türkiye	39.739 Kuzey	39.49 Doğu
5	Trabzon / Trabzon / Türkiye	40.999 Kuzey	39.69 Doğu
6	Sochi / Krasnodarskiy Kray / Rusya	43.575 Kuzey	39.74 Doğu
7	Luhansk / Luhansk / Ukrayna	48.565 Kuzey	39.308 Doğu
8	Rostov / Yaroslavska Oblast' / Rusya	57.189 Kuzey	39.4 Doğu
9	Severodvinsk/Arkhangel'sk / Rusya	64.57 Kuzey	39.822 Doğu

Tablo-1: Mekke boylamında olan fakat enlemleri kuzey kutbuna doğru yükselen şehirler

2018 YILI İÇİN 21 MART-23 EYLÜL EKİNOKS'LARINDA				
MEKKE BOYLAMI ÜZERİNDEKİ				
MUHTELİF ŞEHİRLERDE AKŞAM-YATSI FARKI				
SN	ŞEHİR	AKŞAM	YATSİ	FARK
1	Mekele / Etiyopya	18:23	19:31	1:08
2	Mekke / Suudi Arabistan	18:23	19:35	1:12
3	Rabigh / Suudi Arabistan	18:25	19:37	1:12
4	Erzincan / Türkiye	18:27	19:54	1:27
5	Trabzon / Türkiye	18:26	19:55	1:29
6	Sochi / Rusya	18:25	19:58	1:33
7	Luhansk / Ukrayna	18:28	20:10	1:42
8	Rostov / Rusya	18:32	20:40	2:08
9	Severodvinsk / Rusya	18:26	19:46	*1:20

Tablo-3: 21 Mart - 23 Eylül Ekinoks'larında ekvatoran kuzey kutbuna doğru şehirlerarası akşam-yatsı farkı

* Severodvinsk'da kırmızı şafak batmadan imsak girdiği ve dünyanın bu kısmında artık yatsı vakti oluşmadığı için burada verilen saat Diyanet İşleri Başkanlığının belirlediği takdiri vakittir.

39. Mekke boylamı üzerinde yer alan muhtelif şehirlerin 21 Mart ve 23 Eylül Ekinoks'larında akşam-yatsı vakitleri arasındaki süre farkı karşılaştırmalı olarak verilen yukarıdaki tablo iyice incelenirse, yerel saatleri aynı olan söz konusu şehirlerde akşam ile yatsı vakitleri arasındaki süre farkının ekvatoran kutuplara doğru arttığı görülecektir.²⁸¹

²⁸¹<http://www.namazvakti.com> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

2018 YILI İÇİN 22 HAZİRAN'DA				
MEKKE BOYLAMI ÜZERİNDEKİ				
MUHTELİF ŞEHİRLERDE AKŞAM-YATSI FARKI				
SN	ŞEHİR	AKŞAM	YATSI	FARK
1	Mekele / Etiyopya	18:57	20:14	1:17
2	Mekke / Suudi Arabistan	19:13	20:35	1:22
3	Rabigh / Suudi Arabistan	19:18	20:41	1:23
4	Erzincan / Türkiye	20:02	21:58	1:56
5	Trabzon / Türkiye	20:05	22:07	2:01
6	Sochi / Rusya	20:13	22:27	2:14
7	Luhansk / Ukrayna	20:36	*23:16	3:43
8	Rostov / Rusya	21:32	**23:13	1:41
9	Severodvinsk / Rusya	22:59	23:30	***1:20

Tablo-2: 22 Haziran'da ekvator dan kuzey kutbuna doğru şehirlerarası akşam-yatsı farkı

* Luhansk'ta en son 3 Haziran 2018 tarihinde saat 23:16'da yatsı vakti oluşacak ve o gün imsak de 00:19'da yani 1 saat 13 dakika sonra girecek. Yatsı vakti artık bir daha 8 Temmuz 2018 tarihi saat 23:23'te oluşuncaya kadar kırmızı şafak batmamaktadır. Bu yüzden kırmızı şafak en son görüldüğü vakit esas alınarak yatsı vakti gösterilmiştir.²⁸²

** Rostov'da en son 26 Nisan 2018 tarihinde saat 23:13'te yatsı vakti oluşacak ve imsak de o gün saat 00:41'de yani 1 saat 27 dakika sonra girecek. Yatsı vakti artık bir daha 15 Ağustos 2018 tarihi saat 23:23'te oluşuncaya kadar kırmızı şafak batmamaktadır. Bu yüzden kırmızı şafak en son görüldüğü vakit esas alınarak yatsı vakti gösterilmiştir.²⁸³

²⁸²<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=20599&selMonth=-1&print=1>

(Erişim Tarihi:09.02.2018).

²⁸³<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=64174&selMonth=-1&print=1>

(Erişim Tarihi:09.02.2018).

***Severodvinsk'da kırmızı şafak batmadan imsak girdiği ve dünyanın bu kısmında artık yatsı vakti oluşmadığı için burada verilen saat Diyanet İşleri Başkanlığının belirlediği takdiri vakittir.

39. Mekke boylamı üzerinde yer alan muhtelif şehirlerin 22 Haziran2018 Solstisi'ndeki akşam-yatsı vakitleri arasındaki süre farkı karşılaştırmalı olarak verilen yukarıdaki tablo iyice incelenirse, yerel saatleri aynı olan söz konusu şehirlerde akşam ile yatsı vakitleri arasındaki süre farkının ekvatordan kutuplara doğru arttığı görülecektir.²⁸⁴

2018 YILI İÇİN 22 ARALIK'DA				
MEKKE BOYLAMI ÜZERİNDEKİ				
MUHTELİF ŞEHİRLERDE AKŞAM-YATSI FARKI				
SN	ŞEHİR	AKŞAM	YATSI	FARK
1	Mekele / Etiyopya	18:06	19:20	1:14
2	Mekke / Suudi Arabistan	17:51	19:08	1:17
3	Rabigh / Suudi Arabistan	17:50	19:08	1:18
4	Erzincan / Türkiye	16:09	17:44	1:35
5	Trabzon / Türkiye	16:04	17:41	1:37
6	Sochi / Rusya	16:54	18:36	1:42
7	Luhansk / Ukrayna	15:37	17:31	1:54
8	Rostov / Rusya	15:51	18:18	2:27
9	Severodvinsk / Rusya	14:31	15:51	*1:20

Tablo-3: 22 Aralık'ta ekvatordan kuzey kutbuna doğru şehirlerarası akşam-yatsı farkı

²⁸⁴<http://www.namazvakti.com> (Erişim Tarihi:09.02.2018).

* Severodvinsk'da kırmızı şafak batmadan imsak girdiği ve dünyanın bu kısmında artık yatsı vakti oluşmadığı için burada verilen saat Diyanet İşleri Başkanlığının belirlediği takdiri vakittir.

Yine 39. Mekke boylamı üzerinde yer alan muhtelif şehirlerin 22 Aralık 2018 Solstisi'ndeki akşam-yatsı vakitleri arasındaki süre farkı karşılaştırmalı olarak verilen yukarıdaki tablo iyice incelenirse, yerel saatleri aynı olan söz konusu şehirlerde akşam ile yatsı vakitleri arasındaki süre farkının ekvator dan kutuplara doğru arttığı görülecektir.²⁸⁵

Çalışmanın bu kısmında gece ve gündüzlerin eşit olduğu ekinokslarda (21 Mart-23 Eylül), güneş ışınlarının dönencelerden birinin üzerine dik geldiği tarihte gecelerin kısalmadan uzamaya (22 Haziran) ya da uzamadan kısalmaya (22 Aralık) dönmesi olayı olan gündönümlerinde söz konusu şehirlerde akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı, her şehir için ayrıntılı bir şekilde verilecektir. Şüphesiz bu farklar senenin tamamını karşılamayacak, ancak bahsi geçen şehirlerde akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan senelik fark hakkında genel bir malumat verecektir. İlk önce ekvatora en yakın olan Etiyopya'nın kadim bir şehri olan Mekele'nin durumu ele alınacaktır.

2.3.5.1. Mekele'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

MEKELE / TİGRAY / ETİYOPYA	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:39	19:47	1:08
22 Haziran	18:57	20:14	1:17
23 Eylül	18:23	19:31	1:08
22 Aralık	18:06	19:20	1:14

Tablo-4: Mekele'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

²⁸⁵<http://www.namazvakti.com> (Erişim Tarihi:09.02.2018).

Mekele,Tigray mntikasında Etiyopya'nın bir kenti olup 13.497 Kuzey Enlemi ve39.473 Doğu Boylamı üzerinde ekvatora yakın bir coğrafi konumda yer almaktadır.Yukarıdaki tablo dikkatlice incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Mekele'de akşam ile yatsı vakti arasındaki farkın 1 saat 8 dakika olduğu görülecektir. En uzun gündüz ve en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 1 saat 17 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ve en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 1 saat 14 dakikaya inmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında değişen fark en az 9 dakikadır. Bu farkın nedeni Mekele'nin ekvatordan en az 13 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁸⁶

2.3.5.2. Mekke'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

MEKKE / SUUDİ ARABİSTAN	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:39	19:50	1:11
22 Haziran	19:13	20:35	1:22
23 Eylül	18:23	19:35	1:12
22 Aralık	17:51	19:08	1:17

Tablo-5: Mekke'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

İslâm Dini'nin doğduğu kutsal belde Mekke, coğrafi konum olarak 21.43 Kuzey Enlemi ile 39.813 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatlice incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Mekke'de akşam ile yatsı vakti arasındaki farkın 1 saat 11 dakika olduğu görülecektir. En uzun gündüz ve en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 1 saat 22 dakikaya çıkmakta, en kısa gündüz ve en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark

²⁸⁶<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=5088&selMonth=-1&print=1>
Tarihi:09.02.2018).

(Erişim

1 saat 17 dakikaya inmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında değişen fark en az 11 dakikadır. Bu farkın nedeni Mekke'nin ekvatordan en az 21 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁸⁷

Arabistan Yarımadası'nda daha çok idari bir tasarruflaakşam vaktine 90 dakika eklenmek suretiyle yatsı vakti hesaplanmaktadır. Ramazan ayında ise söz konusu bu uygulamaya 120 dakika eklenerek hesaplama yapılmaktadır.²⁸⁸ Aşağıdaki takvimler bu mantığa göre hazırlanmıştır.

22 ٢٢		8 ٨	
يونية - حزيران JUNE (6) 2018 ٢٠١٨		شوال (١٠) SHAWWAL 1439H.هـ١٤٣٩	
التوبيع ٣		نوء الدبران ٣	
١ السرطان هـ ش ١٣٩٦		١ الميزان هـ ش ١٣٩٦	
المدينة/الوقت		المدينة/الوقت	
عشاء	مغرب	عصر	إشراق
٨:٣٦	٧:٠٦	٣:٤٣	١٢:٢٣
٨:٤٤	٧:١٤	٣:٤٤	١٢:٢٤
٨:١٦	٦:٤٦	٣:١٧	١١:٥٦
٨:٣٠	٧:٠٠	٣:٣٢	١٢:٠٧
٨:٠٦	٦:٣٦	٣:٠٨	١١:٤٢
٨:١٩	٦:٤٩	٣:٣٦	١٢:١٢
٩:٠٥	٧:٣٥	٤:٠٧	١٢:٣٦
٨:٤٢	٧:١٢	٣:٤٥	١٢:١٦
٨:٥٣	٧:٢٣	٣:٥٦	١٢:١٨
٨:١٦	٦:٤٦	٣:٣٦	١٢:١٢
٨:١١	٦:٤١	٣:٢٩	١٢:٠٦
٨:٢٧	٦:٥٧	٣:٣٨	١٢:١٧
٨:٥٤	٧:٢٤	٣:٥٧	١٢:٢٢

معرفة اوقات الصلاة للمدن الأخرى يمكن الرجوع للموقع
www.ummulqura.org.sa
الضمير خير من ألف شاهد

23 ٢٣		3 ٣	
سبتمبر - ايلول SEPTEMBER (9) 2017 ٢٠١٧		محرم (١) MUHARRAM 1439H.هـ١٤٣٩	
سهيل ٣١		نوء الزبرة ٤	
١ الميزان هـ ش ١٣٩٦		١ الميزان هـ ش ١٣٩٦	
المدينة/الوقت		المدينة/الوقت	
عشاء	مغرب	عصر	إشراق
٧:٤٧	٦:١٧	٣:٣٨	١٢:١٤
٧:٤٧	٦:١٧	٣:٤٠	١٢:١٤
٧:١٩	٥:٤٩	٣:١٢	١١:٤٦
٧:٣٠	٦:٠٠	٣:٢٣	١١:٥٧
٧:٠٥	٥:٣٥	٢:٥٩	١١:٣٢
٧:٣٦	٦:٠٦	٣:٢٦	١٢:٠٣
٨:٠٠	٦:٣٠	٣:٥٣	١٢:٢٧
٧:٣٩	٦:٠٩	٣:٣٣	١٢:٠٦
٧:٤٢	٦:١٢	٣:٣٦	١٢:٠٩
٧:٣٦	٦:٠٦	٣:٢٥	١٢:٠٣
٧:٢٩	٥:٥٩	٣:١٩	١١:٥٦
٧:٤٠	٦:١٠	٣:٣١	١٢:٠٧
٧:٤٥	٦:١٥	٣:٣٩	١٢:١٢

معرفة اوقات الصلاة للمدن الأخرى يمكن الرجوع للموقع
www.ummulqura.org.sa
(لا تُظهِرِ الشَّماتَةَ لِأَخِيكَ، فِيرِحْمِهِ اللهُ وَيَبْتَلِيكَ)

²⁸⁷http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=15050&selMonth=-1&print=1 (Erişim Tarihi:09.02.2018).

²⁸⁸http://www.tavaf.com/Vakit%20Hesaplama.htm (Erişim Tarihi:09.02.2018).

21 ٢١		4 ٤	
مارس - آذار MARCH (3) 2018 ٢٠١٨		رجب (٧) RAJAB 1439H.هـ ١٤٣٩	
الحميمين		نوع سعد الأخبية	
١		١	
عشاء		فجر	
٨:٠٣	٦:٣٣	٣:٥٣	١٢:٢٨
٨:٠٤	٦:٣٤	٣:٥٦	١٢:٢٩
٧:٣٥	٦:٠٥	٣:٢٧	١٢:٠١
٧:٤٦	٦:١٦	٣:٣٩	١٢:١٢
٧:٢٢	٥:٥٢	٣:١٤	١١:٤٧
٧:٥٢	٦:٢٢	٣:٤١	١٢:١٨
٨:١٦	٦:٤٦	٤:٠٩	١٢:٤١
٧:٥٥	٦:٢٥	٣:٤٨	١٢:٢١
٧:٥٨	٦:٢٨	٣:٥١	١٢:٢٤
٧:٥١	٦:٢١	٣:٣٩	١٢:١٨
٧:٤٥	٦:١٥	٣:٣٣	١٢:١١
٧:٥٦	٦:٢٦	٣:٤٦	١٢:٢٢
٨:٠٢	٦:٣٢	٣:٥٥	١٢:٢٧

معرفة أوقات الصلاة للمدن الأخرى يمكن الرجوع للموقع
www.ummulqura.org.sa

وبلوت أسباب الحياة وقستها فإذا التعاون قوة ونجاح

22 ٢٢		4 ٤	
ديسمبر - كانون DECEMBER (12) 2017 ٢٠١٧		ربيع الآخر (٤) RABI'II 1439H.هـ ١٤٣٩	
المريعية		نوع القلب	
١٦		٣	
عشاء		فجر	
٧:١٥	٥:٤٥	٣:٢٤	١٢:٢٠
٧:٠٩	٥:٣٩	٣:١٩	١٢:٢١
٦:٤١	٥:١١	٢:٥١	١١:٥٢
٦:٤٨	٥:١٨	٢:٥٩	١٢:٠٣
٦:٢٣	٤:٥٣	٢:٣٤	١١:٣٩
٧:١٠	٥:٤٠	٣:١٨	١٢:٠٩
٧:١٣	٥:٤٣	٣:٢٤	١٢:٣٣
٦:٥٤	٥:٢٤	٣:٠٥	١٢:١٢
٦:٤٩	٥:١٩	٣:٠١	١٢:١٥
٧:١٣	٥:٤٣	٣:٢٠	١٢:٠٩
٧:٠٥	٥:٣٥	٣:١٢	١٢:٠٢
٧:١١	٥:٤١	٣:١٩	١٢:١٣
٦:٥٥	٥:٢٥	٣:٠٦	١٢:١٨

معرفة أوقات الصلاة للمدن الأخرى يمكن الرجوع للموقع
www.ummulqura.org.sa

كاد الأدب يكون ثلثي الدين

2.3.5.3. Rabiğ'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

RABIĞ / SUUDİ ARABİSTAN	AKŞAM	YATSİ	FARK
21 Mart	18:41	19:53	1:12
22 Haziran	19:18	20:41	1:23
23 Eylül	18:25	19:37	1:12
22 Aralık	17:50	19:08	1:18

Tablo-6: Rabiğ'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

Rabiğ, 22. 805 Kuzey enlemi ile 39.034 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Rabiğ'de akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 1 saat 12 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 1 saat 23 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık

döneminde ise bu fark 1 saat 18 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 11 dakikadır. Bu farkın nedeni Rabiğ'in ekvatorundan en az 22 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁸⁹

2.3.5.4. Erzincan'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

ERZİNCAN / TÜRKİYE	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:43	20:11	1:28
22 Haziran	20:02	21:58	1:56
23 Eylül	18:27	19:54	1:27
22 Aralık	16:09	17:44	1:35

Tablo-7: Erzincan'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

Erzincan, 39.739 Kuzey enlemi ile 39.69 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Erzincan'da akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 1 saat 27 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 1 saat 56 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 1 saat 35 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 29 dakikadır. Bu farkın nedeni Erzincan'ın ekvatorundan en az 39 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁹⁰

²⁸⁹<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=15052&selMonth=-1&print=1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁹⁰<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=16732&selMonth=-1&print=1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

2.3.5.5. Trabzon'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

TRABZON / TÜRKİYE	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:43	20:12	1:29
22 Haziran	20:05	22:07	2:01
23 Eylül	18:26	19:55	1:29
22 Aralık	16:04	17:41	1:37

Tablo-8: Trabzon'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

Trabzon, 40.999 Kuzey enlemi ile 39.69 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Trabzon'da akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 1 saat 29 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 2 saat 1 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 1 saat 37 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 32 dakikadır. Bu farkın nedeni Trabzon'un ekvator'dan en az 40 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁹¹

²⁹¹<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=16774&selMonth=-1&print=1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

2.3.5.6. Sochi'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

SOCHİ / RUSYA	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:42	20:15	1:33
22 Haziran	20:13	22:27	2:14
23 Eylül	18:25	19:58	1:33
22 Aralık	16:54	18:36	1:42

Tablo-9: Sochi'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

Sochi, 43.575 Kuzey enlemi ile 39.74 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Sochi'de akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 1 saat 33 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 2 saat 14 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 1 saat 42 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 41 dakikadır. Bu farkın nedeni Sochi'nin ekvator dan en az 43 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.

2.3.5.7. Luhansk'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

LUHANSK / UKRAYNA	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	17:45	19:29	1:44
22 Haziran	20:36	*23:16	3:43
23 Eylül	18:28	20:10	1:42
22 Aralık	15:37	17:31	1:54

Tablo-10: Luhansk'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

*Luhansk'da yatsı vaktinin oluştuğu ve ondan sonra yatsı vaktinin oluşmadığı 4 Haziran'daki son yatsı vakti. O gün imsak de *00:19'da girmektedir.

Ukrayna'nın bir şehri olan Luhansk, 48.565 Kuzey enlemi ile 39.308 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Luhansk'da akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 1 saat 43 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 3 saat 43 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 1 saat 54 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 2 saat 1 dakikadır. Bu farkın nedeni Luhansk'ın ekvatorundan en az 48 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁹²

2.3.5.8. Rostov'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

ROSTOV / RUSYA	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:51	21:00	2:09
22 Haziran	21:32	*23:13	1:41
23 Eylül	18:32	20:40	2:08
22 Aralık	15:51	18:18	2:27

Tablo-11: Rostov'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı

* Rostov'da en son 27 Nisan 2018 tarihinde saat 23:13'de yatsı vakti oluşacak ve o gün imsak de 00:41'de yani 1 saat 28 dakika sonra girecek. Yatsı vakti artık bir daha 15 Temmuz 2018 tarihi saat 23:23'te oluşuncaya kadar kırmızı şafak batmamaktadır. Bu yüzden kırmızı şafak en son görüldüğü vakit esas alınarak yatsı vakti gösterilmiştir.²⁹³

Rostov, 57.189 Kuzey enlemi ile 39.4 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslarda Rostov'da akşam ile yatsı vakitleri arasındaki fark 2 saat

²⁹²<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=20599&selMonth=-1&print=1> Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁹³<http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=64174&selMonth=-1&print=1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

08 dakikadır. En uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran döneminde bu fark 1 saat 41 dakikaya çıkarken, en kısa gündüz ile en uzun gecenin yaşandığı aralık döneminde ise bu fark 2 saat 27 dakikaya düşmektedir. Buna göre yıl boyu en kısa süre ile en uzun süre arasında yaşanan fark en az 46 dakikadır. Bu farkın nedeni Rostov'un ekvatorun en az 57 enlem daha kuzeyde yer almasından kaynaklanmaktadır.²⁹⁴

2.3.5.9. Severodvinsk'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

SEVERODVİNSK / RUSYA	AKŞAM	YATSI	FARK
21 Mart	18:43	20:03	1:20
22 Haziran	22:59	23:30	0:31
23 Eylül	18:26	19:46	1:20
22 Aralık	14:31	15:51	1:20

Tablo-12: Severodvinsk'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı (2017 Yılı)

Severodvinsk, 64.57 Kuzey enlemi ile 39.822 Doğu Boylamı üzerinde bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo dikkatli bir şekilde incelenirse hem ekinokslarda hem de aralık solstisinde akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki müddet eşit olup 1 saat 20 dakika olarak gösterilmiştir. Bunun nedeni artık dünyanın bu enleminden itibaren kısa bir yaz dönemi hariç yılın büyük bir bölümünde kuzeyi şafak batmadan fecrin doğması sebebi ile yatsı vaktinin oluşmamasından dolayı akşam ile yatsı vakitleri arasında vaktin takdiri olarak belirlenmiş olmasıdır.

Tezin bu kısmından sonra artık rahatlıkla şunu söyleme imkânı doğmuştur: Ekvatora doğru gidildikçe gece-gündüz arasındaki süre eşitlendiği gibi vakitler arasındaki sürenin de paralel olarak sabitlendiği daha önce verilen coğrafi bilgilerle

²⁹⁴ <http://www.namazvakti.com/Print.php?cityID=64174&selMonth=-1&print=1> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

ortaya konulmuştur.²⁹⁵ Ancak ekvator dan kutuplara doğru gidildiği zaman da tersi bir durum yaşanmaktadır. Az yukarıda önce coğrafi konumları, sonra ekinokslar ile solstillerde akşam ve yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkları verilen 39. Mekke Boylamı üzerindeki muhtelif şehirlerde ekvator dan kuzey kutbuna doğru gidildikçe akşam-yatsı arasındaki süre farklarının artmasından da anlaşılacağı üzere kutuplara doğru kuzeye veya güneye gidildikçe gece-gündüz eşitliğinin bozulması gibi vakitler arasındaki sürenin de mevsimlere göre değiştiği ve arttığı hususunun coğrafi bir gerçek olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim yaz mevsiminde Hatay ile Sinop illerimizde aynı tarihte güneşin batması ardından yatsı vaktinin girmesi arasında geçen süre farkı tahminen 20 dakikaya kadar ulaşmaktadır. Bu tespit de ekvator dan kuzey kutbuna doğru gidildikçe güneşin batışı ile yatsı vaktinin girmesi arasındaki sürenin artmakta²⁹⁶ olduğunu gösteren en güzel örneklerden biridir. O halde dünyanın şeklini, hareketlerini ve coğrafi konumun mahalli vakitler üzerindeki etkisini göz ardı ederek her hangi bir belde de akşam ile yatsı vakitleri arasındaki süreyi yıl boyu sabit tutmak (1 saat 10 dakika gibi) isabetli görünmemektedir. Çünkü kutuplara doğru kuzeye veya güneye gidildikçe gece-gündüz eşitliğinin bozulması gibi vakitler arasındaki sürenin de mevsimlere göre değiştiği hususunun coğrafi bir gerçek olduğu daha önceki başlıklar altında görülmüştü.²⁹⁷

Dolayısı ile akşam vaktinin girişinden yaklaşık 1 saat 10 dakika veya 15 dakika sonra yatsı ezanını okuyup yatsı namazını kılan ve bu uygulamayı sabit bir süre yıl boyu sürdüren ülkemiz Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde görev yapan bazı fahri İmamlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan bir kısım Cami İmam-Hatiplerinin isabetli bir uygulama yapmadıkları ortaya çıkmaktadır. O halde bir yerde yatsı vaktinin girişini başka bir ifade ile kırmızı şafağın batışını tespit edebilmek için diğer astronomik alametlerin yanında coğrafi konumunu da bilmek gerekir. Yıl boyu hep aynı süre geçtikten sonra yatsıyı kılabilmek için de gece ve gündüzün birbirine yakın olduğu ekvator bölgesinde yaşamak gerekir.

²⁹⁵ Dünyanın Şekli ve Hareketleri, Coğrafi Konum ve alt başlıklarına bakınız.

²⁹⁶ Günay, Hacı Mehmet-Dalgın, Nihat, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, Eskişehir: I. Baskı, Anadolu Üniv. Web-Ofset, 2010, s. 32.

²⁹⁷ Dünyanın Şekli, Coğrafi Konum ve alt başlıklarına bakınız.

2.3.6. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki Bazı İllerde Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkları

Daha önce herhangi bir bölgede akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki sürenin oluşmasında o bölgenin Dünyanın üzerindeki coğrafi konumunun da etkili olduğu izah edilmiş ve konu bütünlüğü içinde tutarlılığı sağlamak için aynı meridyen üzerinde olan yerlerin yerel saatleri de aynı olduğu için örnek olarak 39° doğu meridyeni (Mekke boylamı) üzerindeki muhtelif şehirlerde Ekvatordan kuzey kutbuna doğru akşam ile yatsı vakti arasında yıl boyu yaşanan süre farkları örnek olarak verilmişti. Burada ise konunun daha iyi anlaşılması için Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki bazı illerde akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkları verilecektir.

Çalışmada genellikle Diyanet İşleri Başkanlığı Takviminden istifade edilerek vakit tabloları oluşturulduğu için Diyanet İşleri Başkanlığı Takviminin Hanefi mezhebi esas alınarak beyaz şafağa göre hazırlandığı ve namazını kırmızı şafağa göre kılanları bağlamayacağı şeklinde bir itirazın gelmesi muhtemeldir. Bu itiraza bir kaç şekilde cevap vermek mümkündür:

1. Velez ki, Hanefi mezhebi esas alınarak Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimi beyaz şafağa göre hazırlanmış olsa bile aşağıdaki tablolarda da görüleceği üzere hiç bir ilimizde akşam ile yatsı namazı vakitleri arasında sabit bir süre bulunmamaktadır. Şayet beyaz şafağın batımı yıl boyu durmadan değişiyorsa bu durum kırmızı şafağın batımının da durmadan değiştiğini göstermektedir. O halde söz konusu bölgelerde yatsı namazını yıl boyu 1 saat 10 dakika gibi sabit bir süreden sonra kılanın coğrafi bir cevabı olmadığı gibi dini yönden de izaha ihtiyacı bulunmaktadır.

2. Ülkemizde yıl boyu kırmızı şafağın kaybolması ile akabinde beyaz şafağın kaybolması arasında mevsimlere göre 5 ile 9 dakikalık süre bulunduğu ve yaşanan en uzun süre farkının 9 dakikayı geçmediği²⁹⁸ göz önüne alınırsa, 22 Haziran 2018 yılında Diyarbakır'da akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki süre 1 saat 40 dakika olup²⁹⁹ bu sürenin beyaz şafağa göre hazırlandığı farz edilerek beyaz şafak ile kırmızı şafak arasındaki fark en uzun mevsime göre çıkarılsa bile yine akşam vakti ile

²⁹⁸ Din İşleri Yüksek Kurulunun Yatsı Vaktinin Girişi ile ilgili cevabına bakınız: Ek: II.

²⁹⁹ Tablo-13'e Bkz.

yatsı vakti arasındaki fark 1 saat 31 dakika etmektedir. Dolayısı ile Diyarbakır'da akşam vakti girince sabit bir şekilde yıl boyu 1 saat 10 dakika sonra yatsı namazını kılan bir kişi,o gün namazını21 dakika erken kılmış olacaktır.

3. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde akşam vakti girdikten sonra 1 saat 10 dakika gibi yıl boyu sabit bir süre ile yatsı namazlarını kılanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı Takviminin Ebû Hanîfe'nin görüşü esas alınarak beyaz şafağa göre hazırlandığı için yatsı namazlarını takvime göre erken kılmalarında sakınca olmadığını söyleseler de Din İşleri Yüksek Kurulu Diyanet İşleri Başkanlığı takvimi konusunda bunun aksini söylemektedir.³⁰⁰

2.3.6.1. Diyarbakır'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

DİYARBAKIR'DA YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	17.17	18.39	1.22
10 Ocak 2018	17.25	18.46	1.21
20 Ocak 2018	17.35	18.55	1.20
31 Ocak 2018	17.47	19.06	1.19
10 Şubat 2018	17.59	19.15	1.16
20 Şubat 2018	18.09	19.25	1.16
1 Mart 2018	18.19	19.34	1.15

³⁰⁰ Din İşleri Yüksek Kurulunun Yatsı Vaktinin Girişi ile ilgili cevabına bakınız: Ek: II.

10 Mart 2018	18.28	19.43	1.15
21 Mart 2018	18.38	19.54	1.16
31 Mart 2018	18.47	20.05	1.18
10 Nisan 2018	18.57	20.16	1.19
20 Nisan 2018	19.06	20.28	1.22
30 Nisan 2018	19.15	20.40	1.25
10 Mayıs 2018	19.24	20.53	1.29
20 Mayıs 2018	19.34	21.07	1.33
31 Mayıs 2018	19.41	21.18	1.37
10 Haziran 2018	19.48	21.27	1.39
22 Haziran 2018	19.52	21.32	1.40
1 Temmuz 2018	19.53	21.32	1.39
10 Temmuz 2018	19.51	21.28	1.37
21 Temmuz 2018	19.46	21.20	1.34
1 Ağustos 2018	19.36	21.06	1.28
10 Ağustos 2018	19.26	20.53	1.27
20 Ağustos 2018	19.14	20.37	1.23
31 Ağustos 2018	18.58	20.18	1.20
10 Eylül 2018	18.43	20.01	1.18
23 Eylül 2018	18.23	19.39	1.17

1 Ekim 2018	18.11	19.26	1.15
10 Ekim 2018	17.57	19.12	1.15
20 Ekim 2018	17.43	18.59	1.16
31 Ekim 2018	17.29	18.46	1.17
10 Kasım 2018	17.19	18.37	1.18
20 Kasım 2018	17.12	18.31	1.19
30 Kasım 2018	17.08	18.28	1.20
10 Aralık 2018	17.07	18.29	1.21
22 Aralık 2018	17.10	18.33	1.23
31 Aralık 2018	17.16	18.38	1.22

Tablo-13: Diyarbakır'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı (Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Diyarbakır şehrinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Diyarbakır'da akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Diyarbakır şehri, ekvatora göre kuzey kutbunda 37,91enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Diyarbakır'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 15 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı haziran ayında ise bu fark 1 saat 40 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 23 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Diyarbakır'da yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılsa, belki Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde

kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşıkardır.

2.3.6.2. Ağrı'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

AĞRI'DA YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	17.01	18.25	1.24
10 Ocak 2018	17.09	18.32	1.23
20 Ocak 2018	17.19	18.42	1.23
31 Ocak 2018	17.32	18.53	1.21
10 Şubat 2018	17.44	19.03	1.19
20 Şubat 2018	17.56	19.14	1.18
1 Mart 2018	18.06	19.23	1.17
10 Mart 2018	18.16	19.33	1.17
21 Mart 2018	18.27	19.45	1.18
31 Mart 2018	18.37	19.57	1.20
10 Nisan 2018	18.47	20.09	1.22
20 Nisan 2018	18.57	20.22	1.25
30 Nisan 2018	19.07	20.36	1.29

10 Mayıs 2018	19.17	20.50	1.33
20 Mayıs 2018	19.26	21.04	1.38
31 Mayıs 2018	19.35	21.17	1.42
10 Haziran 2018	19.42	21.27	1.45
22 Haziran 2018	19.46	21.33	1.47
1 Temmuz 2018	19.47	21.32	1.45
10 Temmuz 2018	19.45	21.28	1.43
21 Temmuz 2018	19.39	21.19	1.40
1 Ağustos 2018	19.29	21.03	1.34
10 Ağustos 2018	19.19	20.49	1.30
20 Ağustos 2018	19.05	20.31	1.26
31 Ağustos 2018	18.49	20.12	1.23
10 Eylül 2018	18.33	19.53	1.20
23 Eylül 2018	18.12	19.30	1.18
1 Ekim 2018	17.59	19.16	1.17
10 Ekim 2018	17.45	19.02	1.17
20 Ekim 2018	17.30	18.47	1.17
31 Ekim 2018	17.15	18.34	1.19
10 Kasım 2018	17.04	18.25	1.21
20 Kasım 2018	16.56	18.18	1.22

30 Kasım 2018	16.51	18.15	1.24
10 Aralık 2018	16.50	18.15	1.25
22 Aralık 2018	16.54	18.19	1.25
31 Aralık 2018	17.00	18.24	1.24

**Tablo-14: Ağrı'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı
(Diyaret İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)**

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Ağrı İlinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Ağrı'da akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Ağrı İli, ekvatora göre kuzey kutbunda 39,62enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Ağrı'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 18 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı Haziran ayında ise bu fark 1 saat 47 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 25 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Ağrı'da yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakika veya 15 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılsa, bir ihtimal Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır.

2.3.6.3. Van'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

VAN'DA YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	17.03	18.25	1.28
10 Ocak 2018	17.11	18.33	1.22
20 Ocak 2018	17.21	18.42	1.21
31 Ocak 2018	17.34	18.52	1.18
10 Şubat 2018	17.45	19.02	1.17
20 Şubat 2018	17.56	19.12	1.16
1 Mart 2018	18.06	19.21	1.15
10 Mart 2018	18.15	19.31	1.16
21 Mart 2018	18.26	19.42	1.16
31 Mart 2018	18.35	19.53	1.18
10 Nisan 2018	18.44	20.04	1.20
20 Nisan 2018	18.54	20.17	1.23
30 Nisan 2018	19.03	20.30	1.27
10 Mayıs 2018	19.13	20.43	1.30
20 Mayıs 2018	19.22	20.56	1.34

31 Mayıs 2018	19.30	21.09	1.39
10 Haziran 2018	19.37	21.18	1.41
22 Haziran 2018	19.41	21.23	1.42
1 Temmuz 2018	19.42	21.23	1.41
10 Temmuz 2018	19.40	21.19	1.39
21 Temmuz 2018	19.34	21.09	1.35
1 Ağustos 2018	19.25	20.56	1.31
10 Ağustos 2018	19.15	20.42	1.27
20 Ağustos 2018	19.02	20.26	1.24
31 Ağustos 2018	18.46	20.07	1.21
10 Eylül 2018	18.31	19.49	1.18
23 Eylül 2018	18.10	19.27	1.17
1 Ekim 2018	17.58	19.14	1.16
10 Ekim 2018	17.44	19.00	1.16
20 Ekim 2018	17.30	18.46	1.16
31 Ekim 2018	17.16	18.33	1.17
10 Kasım 2018	17.05	18.24	1.19
20 Kasım 2018	16.58	18.18	1.20
30 Kasım 2018	16.53	18.15	1.22
10 Aralık 2018	16.52	18.15	1.23

22 Aralık 2018	16.56	18.19	1.23
31 Aralık 2018	17.02	18.25	1.23

**Tablo-15: Van'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı
(Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)**

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Van İlinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Van'da akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Van İli, ekvatora göre kuzey kutbunda 38,48enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Van'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 16 veya 17 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı Haziran ayında ise bu fark 1 saat 42 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 23 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Van'da yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakika veya 15 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılarsa, belki Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır.

**2.3.6.4. Kars'ta Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan
Süre Farkı**

KARS'DA YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	16.58	18.23	1.25
10 Ocak 2018	17.06	18.31	1.25
20 Ocak 2018	17.17	18.40	1.23
31 Ocak 2018	17.30	18.52	1.22
10 Şubat 2018	17.43	19.03	1.20
20 Şubat 2018	17.55	19.14	1.19
1 Mart 2018	18.05	19.23	1.18
10 Mart 2018	18.15	19.33	1.18
21 Mart 2018	18.27	19.46	1.19
31 Mart 2018	18.37	19.58	1.21
10 Nisan 2018	18.48	20.11	1.23
20 Nisan 2018	18.58	20.25	1.27
30 Nisan 2018	19.09	20.39	1.30
10 Mayıs 2018	19.19	20.54	1.35
20 Mayıs 2018	19.29	21.08	1.39

31 Mayıs 2018	19.38	21.23	1.45
10 Haziran 2018	19.44	21.33	1.49
22 Haziran 2018	19.49	21.39	1.50
1 Temmuz 2018	19.49	21.38	1.49
10 Temmuz 2018	19.47	21.33	1.46
21 Temmuz 2018	19.41	21.22	1.41
1 Ağustos 2018	19.31	21.07	1.36
10 Ağustos 2018	19.20	20.52	1.32
20 Ağustos 2018	19.07	20.34	1.27
31 Ağustos 2018	18.50	20.14	1.24
10 Eylül 2018	18.34	19.55	1.21
23 Eylül 2018	18.12	19.31	1.19
1 Ekim 2018	17.58	19.17	1.19
10 Ekim 2018	17.44	19.02	1.18
20 Ekim 2018	17.28	18.47	1.19
31 Ekim 2018	17.14	18.33	1.18
10 Kasım 2018	17.02	18.24	1.22
20 Kasım 2018	16.54	18.17	1.23
30 Kasım 2018	16.49	18.13	1.24
10 Aralık 2018	16.48	18.13	1.25

22 Aralık 2018	16.51	18.17	1.26
31 Aralık 2018	16.57	18.23	1.26

**Tablo-16: Kars'ta akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı
(Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)**

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Kars İlinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Kars'ta akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Kars İli, ekvatora göre kuzey kutbunda 40,61 enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Kars'ta akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 18 veya 19 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı Haziran ayında ise bu fark 1 saat 50 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 26 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Kars'ta yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakikaveya 15 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılarsa, belki Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır.

2.3.6.5. Mardin'de Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

MARDİN'DE YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	17.17	18.38	1.21
10 Ocak 2018	17.24	18.45	1.21
20 Ocak 2018	17.35	18.54	1.19
31 Ocak 2018	17.47	19.04	1.17
10 Şubat 2018	17.57	19.14	1.17
20 Şubat 2018	18.08	19.23	1.15
1 Mart 2018	18.17	19.32	1.15
10 Mart 2018	18.26	19.40	1.14
21 Mart 2018	18.36	19.51	1.15
31 Mart 2018	18.45	20.01	1.16
10 Nisan 2018	18.54	20.12	1.18
20 Nisan 2018	19.03	20.24	1.21
30 Nisan 2018	19.12	20.36	1.24
10 Mayıs 2018	19.21	20.49	1.28
20 Mayıs 2018	19.34	21.07	1.33

31 Mayıs 2018	19.38	21.13	1.35
10 Haziran 2018	19.44	21.22	1.38
22 Haziran 2018	19.48	21.27	1.39
1 Temmuz 2018	19.49	21.27	1.38
10 Temmuz 2018	19.47	21.23	1.36
21 Temmuz 2018	19.41	21.14	1.33
1 Ağustos 2018	19.33	21.01	1.28
10 Ağustos 2018	19.23	20.49	1.26
20 Ağustos 2018	19.11	20.33	1.22
31 Ağustos 2018	18.56	20.15	1.19
10 Eylül 2018	18.41	19.58	1.17
23 Eylül 2018	18.21	19.36	1.15
1 Ekim 2018	18.09	19.23	1.14
10 Ekim 2018	17.55	19.10	1.15
20 Ekim 2018	17.42	18.57	1.15
31 Ekim 2018	17.28	18.44	1.16
10 Kasım 2018	17.18	18.36	1.18
20 Kasım 2018	17.11	18.30	1.19
30 Kasım 2018	17.07	18.27	1.20
10 Aralık 2018	17.06	18.27	1.21

22 Aralık 2018	17.10	18.31	1.21
31 Aralık 2018	17.16	18.37	1.21

**Tablo-17: Mardin'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı
(Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)**

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Mardin İlinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Mardin'de akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Mardin İli, ekvatora göre kuzey kutbunda 37,32 enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Mardin'de akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 15 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı Haziran ayında ise bu fark 1 saat 39 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 21 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Mardin'de yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakika veya 15 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılarsa, belki Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır.

2.3.6.6. Şanlıurfa'da Akşam ile Yatsı Vakitleri Arasında Yıl Boyu Yaşanan Süre Farkı

ŞANLIURFA'DA YIL BOYU OLUŞAN AKŞAM YATSI FARKI			
TARİH	AKŞAM	YATSI	FARK
1 Ocak 2018	17.25	18.46	1.21
10 Ocak 2018	17.33	18.53	1.20
20 Ocak 2018	17.45	19.02	1.17
31 Ocak 2018	17.55	19.12	1.17
10 Şubat 2018	18.06	19.21	1.15
20 Şubat 2018	18.16	19.31	1.15
1 Mart 2018	18.25	19.39	1.14
10 Mart 2018	18.34	19.48	1.14
21 Mart 2018	18.44	19.59	1.15
31 Mart 2018	18.53	20.09	1.16
10 Nisan 2018	19.02	20.20	1.18
20 Nisan 2018	19.10	20.31	1.21
30 Nisan 2018	19.19	20.43	1.24
10 Mayıs 2018	19.28	20.56	1.28
20 Mayıs 2018	19.37	21.08	1.31

31 Mayıs 2018	19.45	21.20	1.35
10 Haziran 2018	19.51	21.28	1.37
22 Haziran 2018	19.55	21.34	1.39
1 Temmuz 2018	19.56	21.34	1.38
10 Temmuz 2018	19.54	21.30	1.36
21 Temmuz 2018	19.49	21.21	1.32
1 Ağustos 2018	19.40	21.08	1.28
10 Ağustos 2018	19.31	20.56	1.25
20 Ağustos 2018	19.19	20.40	1.21
31 Ağustos 2018	19.03	20.22	1.19
10 Eylül 2018	18.49	20.05	1.16
23 Eylül 2018	18.29	19.44	1.15
1 Ekim 2018	18.17	19.31	1.14
10 Ekim 2018	18.03	19.18	1.15
20 Ekim 2018	17.50	19.04	1.14
31 Ekim 2018	17.36	18.52	1.16
10 Kasım 2018	17.26	18.44	1.18
20 Kasım 2018	17.19	18.38	1.19
30 Kasım 2018	17.15	18.35	1.20
10 Aralık 2018	17.15	18.35	1.20

22 Aralık 2018	17.18	18.40	1.22
31 Aralık 2018	17.24	18.45	1.21

Tablo-18: Şanlıurfa'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yıl boyu yaşanan süre farkı (Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Namaz Vakitleri Takvimi)

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakta olan Şanlıurfa İlinin yukarıda verilen tablodaki senenin belli günlerinin namaz vakitleri incelendiği zaman Şanlıurfa'da akşam namazı vakti ile yatsı namazı vakti arasında yıl boyunca sabit bir sürenin olmadığı görülecektir. Çünkü Şanlıurfa İli, ekvatora göre kuzey kutbunda 37,15 enlemi üzerinde yer almakta olup gece ve gündüz farkının bariz bir şekilde yaşandığı bir coğrafi konumdadır.

Gece ve gündüzün eşit olduğu ekinokslar döneminde Şanlıurfa'da akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı yaklaşık 1 saat 15 dakika iken, en uzun gündüz ile en kısa gecenin yaşandığı Haziran ayında ise bu fark 1 saat 39 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Yine en uzun gece ile en kısa gündüzün yaşandığı Aralık ayında ise bu fark 1 saat 22 dakikayı bulmaktadır. Dolayısı ile Şanlıurfa'da yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela 1 saat 10 dakika veya 15 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılarsa, belki Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Bu durumda vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır.

2.3.7. Namaz Vakitlerinin Oluşumuna Göre Dünya Üzerindeki Kuşaklar

Şu ana kadar anlatılan bilgilerden de anlaşılacağı üzere yeryüzünde ekvator bölgesi hariç, hiçbir yerde namaz vakitleri ve vakitler arasındaki süreler sabit değildir. Bu sebeple bir yerin namaz vakitlerini özellikle yatsı vaktinin girişini belirlemek için söz konusu yerin dünya üzerinde bulunduğu coğrafi konuma bakmak gerekir. Bu durumda yer küreyi çeşitli amaçlarla çeşitli şekillere bölmek mümkündür. Nitekim bilim adamları dünyayı coğrafi anlamda birçok bölümlere ayırmıştır. Nüfus dağılımı,

yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, paralel-meridyen v.b. bölümlenmeler birçok coğrafi kitaplarda görülebilir.³⁰¹

Mevsimlerin oluşumu, geceyle gündüzün değişimi neticesinde oluşan namaz vakitleri temel alınarak yer küreyi üç kuşağa ayırmak mümkündür.³⁰² Buna göre;

2.3.7.1. 0-45° Enlem Arasında Olan Kuşak

± 23,5° enlemleri arasında kalan ekvator kuşağında güneşin dik bir yörünge izlemesi sebebiyle yaz ve kış aylarında günün uzaması veya kısalması çok belirgin olmadığından dört mevsim yaşanmaz ve buralarda tropikal iklim hüküm sürer. 45° enlem derecesine kadar da durum çok fazla değişmemektedir.³⁰³

Yer kürenin bu kuşağında namazın beş vakti normal bir şekilde oluşmaktadır.³⁰⁴ Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) İslâm Dini'ni tebliği ettiği Hicaz bölgesi ile O'nun hayatı boyunca İslâm'ın yayıldığı Arabistan toprakları bu kuşağın içinde bulunduğu için O'nun döneminde vakitlerin oluşumu konusunda Müslümanlar herhangi bir problemle karşılaşmamıştır. Hadis³⁰⁵ ve fıkıh kitapları³⁰⁶ da kuzey ve güney yarım küreleri birbirinden ayıran ekvator dan 45° enlem derecesine kadar olan kuşakta yer alan bölgelerde oluşan namazın beş vaktini şüphe bırakmayacak şekilde açıklamışlardır.

³⁰¹ Bkz., Doğanay, Hayati, *Coğraya'ya Giriş 1*, Ankara: Gazi Büro Kitapevi, II. Baskı, 1993; Emin Baydıl, *Coğrafya'ya Giriş*, Ankara: Pegem Yayıncılık, IV. Baskı, 2001; Bakınız: Cemalettin Şahin, *Coğrafyaya Giriş*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, II. Baskı, Ankara 2003; *Konu Anlatımlı Coğrafya*, Açık Yayınları, 2016.

³⁰² <http://www.tavaf.com/Vakit%20Hesaplama.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); Güneç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, 173.

³⁰³ <http://www.tavaf.com/Vakit%20Hesaplama.htm> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

³⁰⁴ Güneç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³⁰⁵ Buhârî, *Mevâkît*, I; Tirmizî, *Salât*, I; Ebû Dâvûd, *Salât*, 2.

³⁰⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 312; Gamrâvî, *Envâru'l-Mesâlik*, s. 67; Mahallî, *Kenzü'r-Râğibîn*, s. 42; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtâc*, I, s. 371; Makdisî, *Kitâbü'l-Furu'*, I, s. 303; Cezîrî, *el-Fıkhu alel-Mezahibi'l-Erbaa*, I, s. 168; Güneç, *Büyük Şâfiî İlmihali*, s. 85; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, s. 40-41; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, s. 38; Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 84.

2.3.7.2. 45°-66° Enlem Arasında Olan Kuşak

Yerküre üzerinde 45° enlem ile 66° enlem arası olan kuşakta gece ve gündüz yirmi dört saatten ibaret olsa da belli zaman dilimlerinde şafak ile fecr tamamıyla birbirine kavuşmaktadır. Başka bir ifade ile daha şafak batmadan önce fecr doğmaktadır.

Bu kuşakta yer alan bölgelerde belli dönemlerde yatsı namazını kılabilen kadar herhangi bir zaman aralığı bulunmadığından yatsı namazının farz olup olmadığı veya yatsı namazının kılınıp kılınmayacağı tartışması İslâm Hukukçuları arasında ortaya çıkmıştır.³⁰⁷ Ki bu duruma daha önce değinildi.

2.3.7.3. 66°-90° Enlem Arasında Olan Kuşak

Yer küre üzerinde 66° enlem ile 90° enlem arası olan kuşakta gece ve gündüz tüm mevsimler boyu normal bölgelerdeki gibi 24 saatten ibaret değildir. Bu kuşakta kutup bölgesine olan uzaklık veya yakınlık derecesine göre bir gece ve gündüz 17 normal gün ile 6 ay arasında değişebilmektedir. Nitekim 66° Kuzey enleminde 13 Haziran'dan 1 Temmuz'a kadar toplam 17 gün boyunca güneş batmadığı gibi 70° Kuzey enleminde ise 17 Mayıs'tan 7 Temmuz'a kadar toplam 21 gün boyunca güneş batmamaktadır. 90° Kuzey enleminde ise güneş altı ay boyunca hiç batmayıp hep ufkun üstünde kalmaktadır. Güney enlemlerinde ise kuzey enleminin tam tersi bir durum yaşanmaktadır.³⁰⁸

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere çok uzun gecelerin yaşandığı bu bölgelerde, günlerce gündüz namazlarının vakti, çok uzun gündüzlerin yaşandığı bölgelerde de gece namazlarının vakti oluşmamaktadır. Vakti, namazın illeti veya sebebi gören fakihler ile namazın illetini Allah'ın ilgili emri olarak gören fakihler namazın farzıyeti veya kılınıp kılınmayacağı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.³⁰⁹

³⁰⁷Güvenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³⁰⁸Kariev, Ruslan, *Bölge Âlimlerine Göre İdil-Ural Bölgesindeki Yatsı Namazı Vakti Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Ünv. 2013, s. 8; Güvenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³⁰⁹Güvenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

2.4. Yatsı Vaktinin Oluşmadığı Bölgelerde Yatsı Namazı Meselesi ve Yatsı Namazını Kılmanın Hükümü

Bilindiği üzere namaz vakitleri dünyanın kendi ekseni etrafında dönmesine ve güneşin çevresindeki hareketine bağlı olarak oluşan gece-gündüz sürelerine göre belirlenmektedir. Bahsi geçen belirlemede, dünyanın kendi ekseni etrafında dönmesi ile oluşan güneşin doğması veya batması, gölge kısalığı veya uzunluğu, şafağın belirmesi veya kaybolması ve fecrin doğması gibi özel durumlar esas alınmaktadır. Pek tabii ki belirlenen bu süreler sabit değildir. Söz konusu süreler coğrafi konuma, mevsimlere ve bölgelere göre değişebilmektedir.³¹⁰ Dünya üzerinde bazı bölgelerde geceler o kadar kısalmaktadır ki akşam vaktinde çıkan kırmızı şafak batmadan sabah fecri doğmaktadır.³¹¹ Mesela, kutup bölgesine yakın olan İdil-Ural bölgesinde bulunan Bulgar Ülkesinde zaman zaman gece hiç oluşmamakta, hatta akşam vaktinden sonra batı ufkunda oluşan kırmızı şafak kaybolmadan imsak vakti girmekte ve yatsı vakti oluşmamaktadır.³¹² İslâm Dini'nin gece ve gündüzün tam olarak gerçekleşmediği kutup bölgelerine yakın bölgelere ve uzun süre gece ya da uzun süre gündüzün yaşandığı kutup bölgelerine yayılmasıyla o bölgelerde yaşayan insanların İslâmı müşerref olması neticesinde, Müslümanlar namaz vakitlerinde yaşanan sorunlarla karşılaşmıştır. Böylece problemin çözümü için vakitler konusunda araştırmalar ve tartışmalar başlamıştır.³¹³

Neticede yeryüzünde namaz vakitlerinin oluşmadığı bölgeleri iki kısma ayırmak mümkündür: Yatsı vaktinin çok kısa sürdüğü bölgeler ve uzun süre sadece gece ve uzun süre sadece gündüz olan bölgeler.³¹⁴

2.4.1. Yatsı Vaktinin Çok Kısa Sürdüğü Bölgeler

45°-65° enlemler arasındaki bu bölgede şafakla fecir arasında çok kısa bir zaman bulunmaktadır. Bilindiği gibi ekvator dan kutuplara doğru gidildikçe yaz aylarında, güneşin batışı ile fecrin doğuşu arasındaki süre azalırken, aynı zamanda

³¹⁰ <http://www.sebinkarahisarmuftulugu.gov.tr/default.aspx?pid=42497&nid=29699> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 30.

³¹¹ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41.

³¹² İbn Abidîn, *Reddü'l-Muhtar*, I, s. 362; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41.

³¹³ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 30.

³¹⁴ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 30.

ters orantılı olarak güneşin batışından sonraki şafak ve güneşin doğuşundaki önceki fecrin oluşum süreleri uzamaktadır. Kutup bölgelerine yakın bölgelerde ise güneş battığında şafak kırmızılığı oluşmakta, ancak şafak sonrası beyazlık daha meydana gelmeden fecir doğmaktadır. Yalnız bu durum sabah vaktinin oluşmasına engel değildir. Bu bölgede yatsı namazının vaktinin oluşup oluşmadığı hususunda İslâm Hukukçuları arasında yapılan tartışmalar neticesinde iki temel görüş ortaya çıkmıştır:

1. Yatsı namazı sorumluluğunun düştüğüne dair görüş

2. Yatsı namazı sorumluluğunun düşmediği ve namaz vaktinin takdir edilerek kılınması gerektiğine dair görüş.³¹⁵

Bu bölgelerde yaşayan mükelleflerden namaz sorumluluğunun düşeceğini söyleyen İslâm Hukukçuları, namaz vaktinin bulunmamasını, abdest azalarından birisi bulunmayan kişinin alacağı abdeste benzetmektedirler. Abdest azalarından birisi bulunmayan kişi açısından abdestin farzı nasıl dörtten üçe düşüyorsa, namaz vakitlerinin gerçekleşmediği bölgelerde yaşayanlar açısından da vakti oluşmayan namazlar o şekilde düşer. Bu görüşte olan İslâm Hukukçularına göre vakit, namazla sorumlu olmanın gerçek sebebidir. O halde sebep yoksa müsebbeb (namaz sorumluluğu) da yoktur.³¹⁶

Yatsı namazı sorumluluğunun düşmediği ve namaz vaktinin en yakın bölgeye göre ayarlanarak yani takdir edilerek kılınması gerektiği görüşünde olanlar ise vakti namazla sorumlu olmanın şartı olarak kabul etmektedirler. Onlara göre namazla sorumlu olmanın asıl sebebi “İlahi hitap” yani Allah Teâlâ’nın “*Namazı kılın*”³¹⁷ emridir. Bu emir de mükellef bir Müslüman için bir günde yani 24 saat içinde 5 vakit namazı kılmayı zorunlu hale getirmektedir.³¹⁸

Bu sebeple 45° 65° enlemleri arasında yaşayan Müslümanların gündüz namazlarını vakitlerinde kılmaları gerekir ki, bunda herhangi bir problem bulunmamaktadır. Ancak kırmızı şafak ile fecrin birbirine karıştığı, başka bir ifade

³¹⁵ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 31.

³¹⁶ Bu görüşü Hanefilerden Halvanî ve Zeylaî gibi alimler savunmuştur. (Bkz. Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakaik*, I, s. 81; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, I, s. 106-107; Günenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³¹⁷ Bakara, 2/43.

³¹⁸ Halebî, *Mecmeu'l-Enhur*, I, s. 71; Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 31.

ile şafak tam oluşmadan veya araya zaman girmeden fecrin doğduğu dönemlerde yatsı namazı konusunda sıkıntılar yaşandığı zaman, vaktitakdir etmek suretiyle namaz kılınmalıdır. Yine Ramazan ayında çalışma ve ibadet hayatında yaşanan zorlukları aşmak için teravih aynı şekilde vakit takdir yöntemi ile kılınmalıdır.³¹⁹Bu takdirin nasıl yapılacağı çalışma konumuz olmadığından söz konusu çözüme yönelik herhangi bir araştırma yapılmayacak ancak, Diyanet İşleri Başkanlığının yaptığı takdirin ibadet ve çalışma hayatında yaşanan zorlukları aşmak için uyulması en mantıklı takdir yöntemi olduğu ifade edilmektedir. Şöyle ki, güneşin batışı ile doğuşu arasında geçen süre gece kabul edilerek bahsi geçen süre üçe bölünür. Bu sürenin ilk üçte birlik kısmının sonu yatsı vaktinin başlangıcı kabul edilir. Ancak bu şekilde takdir yapıldıktan sonra takdir edilen vakit henüz gelmeden yatsı için gerçek vakit oluşursa buna itibar edilir. Gerçek vakit daha sonra gerçekleşirse bu durumda yukarıdaki formül uygulanır. Bu takdirde gecenin ilk üçte birlik zamanın sonu yatsı vaktinin başlangıcı olarak kabul edilerek yatsı namazı kılınır.³²⁰

İslâm fıkıh bilginlerinden bazıları özellikle Şâfîler yolculuk, yağmur, çamur, hastalık, korku gibi durumlarda yaşanan sıkıntı ve zorluklar sebebiyle iki vaktin namazının birleştirilerek bir vakitte kılınmasını caiz gördüklerine göre kutup bölgesine yakın yerlerde yaşayan Müslümanların da yatsı namazının vaktinin çok geç gerçekleştiği dönemlerde eğer benzer sıkıntıları yaşıyorlarsa akşam ve yatsı namazlarını cem yapabilecekleri çeşitli fetva kitaplarında önerilmektedir.³²¹

2.4.2. Uzun Süre Sadece Gecenin Veya Gündüzün Yaşandığı Bölgeler

66°-90°enlemleri arasındaki bu bölgede sadece yatsı namazı için değil diğer namaz vakitleri için de aynı sıkıntı söz konusudur. Kutuplara yaklaştıkça güneşin uzun süre batmadığı ya da doğmadığı gün sayısı artmaktadır. Çok uzun gecelerin yaşandığı bu bölgelerde, günlerce gündüz namazlarının vakti, çok uzun gündüzlerin yaşandığı bölgelerde de gece namazlarının vakti oluşmamaktadır. Vakti, namazın illeti veya sebebi gören fakihler ile namazın illetini Allah'ın buyruğu olarak gören

³¹⁹ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 31. Geniş malumat için bakınız: Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 424-425; Süleyman el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 270-271.

³²⁰<http://www.sebinkarahisarmuftulugu.gov.tr/default.aspx?pid=42497&nid=29699> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 34.

³²¹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtac*, I, s. 532-534; Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 31.

fakihler namazın farziyeti veya kılınıp kılınmayacağı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.³²² Oluşmayan bu namaz vakitlerinin takdir edilip edilemeyeceği, eğer edilecekse neye göre takdir edileceği hususu İslâm Hukukçuları arasında tartışılmış ve neticede iki ana görüş ortaya çıkmıştır:

2.4.3. Bu Bölgelerde Yaşayanlardan Namaz Sorumluluğunun Düşeceğine Dair Görüş

Kutup bölgelerine doğru gidildikçe güneşin doğuşu ile batışı arasındaki süre kısalmakta ve yatsı vakti ile sabah vakti arasında sadece bir namaz kılacak kadar süre kalmakta, hatta bazı özel zamanlarda yatsı vakti ile sabah vakti aynı anda oluşabilmektedir.³²³ Mesela Müslümanlarca Bulgar Ülkesi olarak bilinen bugünkü Rusya Federasyonu içindeki İdil-Ural bölgesi kuzey kutbuna yakın olduğu için gece hiç oluşmamakta, akşam vaktinde oluşan kırmızı şafak daha gitmeden sabah güneşi doğmakta ve yatsı namazı vakti bazen hiç oluşmamaktadır.³²⁴ Hatta vaktin girişini namazın vücut sebebi sayan Hanefi ulemasından biri olan İbrahim b. Muhammed el-Halebî (V.956/1849) ve İmam Zeylaî'nin (V. h.743) akşam vakti ile beliren kırmızı şafağın fecri sadık doğuncaya kadar hiç kaybolmadığı yerlerde yatsı namazı ile vitir namazının kişiye vacib olmadığına dair fetva verdiğini bildirmektedir. Buna karşı yatsı namazı vakti girmese bile takdir edilerek kılınması gerektiğini söyleyen Hanefi hukukçular da mevcuttur.³²⁵

Bu görüşe sahip İslâm Hukukçularına göre, namazın en önemli şartlarından biri olan "vakit" gerçekleşmediğinden, bu bölgede yaşayan Müslümanlar her hangi bir namazla sorumlu olamazlar. Halvanî ve Zeylâ'î gibi bazı Hanefî fakihlere göre vakit, namazın şartı ve vücutunun sebebi olduğu ve sebep olmayınca müsebbep de olmayacağı için böyle yer ve zamanlarda yatsı namazı farz olmaz.³²⁶ Onlara göre Hanefî mezhebinde vakit, namazın şartı olduğu gibi vücutunun da sebebidir. Bu

³²² Günenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³²³ Halebî, *Mecmeu'l-Enhur*, I, s. 71; Kariev, Ruslan, *Bölge Âlimlerine Göre İdil-Ural Bölgesindeki Yatsı Namazı Vakti Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniv. Sos. Bil. Ens., 2013, s. 7.

³²⁴ Kurtdede, *Musa Carullah Bigiyef ve İslâm Hukuku ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, s. 98.

³²⁵ Halebî, *Mecmeu'l-Enhur*, I, s. 71.

³²⁶ Zeylaî, *Tebyinü'l-Hakaik*, I, s. 81; Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, I, s. 106-107; Günenç, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

münasebetle bir yerde namaz vakitlerinden biri veya birkaçı tahakkuk etmezse, o vakitlere ait namazlar o yer ahalisine farz olmamış olur.

Bu iddiaya bir kaç yönden eleştiri getirilmiştir. Şöyle ki;

1. Hanefî mezhebinde vakit, sadece mu'tedil bölgelerde namazın şartı ve vücûbunun sebebidir. Ancak mutedil olmayan bölgelerde ise vakit, namazın şartı olmadığı gibi vücûbunun sebebi de değildir. Çünkü bir şeyin alametinin olmaması o şeyin olmadığı anlamına gelmez. Hem şafağın batmadığı yerlerde yatsı namazının farz olduğuna dair başka deliller de vardır. En büyük delil de Allah Teâlâ (c.c.)'nın beş vakit namazı kullarına farz kılması ve edasını emretmesidir. Allah'ın emrine imtisal etmek için de namazı kılmak gerekmektedir.³²⁷ Şafak batmadığı için yatsı vakti bulamayan ve İslâm Hukukçuları arasında Bulgar ismi ile meşhur olan İdil Ural bölgesinde yaşayan Müslümanlara yatsı namazını kılmak farzdır ve onlar vakti ancak takdir ederek kılabilirler.³²⁸

2. Eğer bir hüküm hakkında ihtilaf meydana gelir de bir kısım hukukçu yapılmasını; diğerleri yapılmamasını gerekli görürse ihtiyaten "yapılması gerekir" diyenlere uymak daha uygun olmaktadır. Çünkü eğer gerçekten yapılması gerektiği halde terk edilirse günah işlenmiş olur. Ancak yapılması gerekmediği halde yapılırsa bir zararı olmaz.

3. Kuzey kutbuna yakın yerlere İslâm Dini yayıldığı günden beri oralarda yaşayan Müslümanlar şafağın batmadığı zamanlarda asla yatsı ve vitir namazlarını ve oruçlarını terketmemişlerdir. Hanefîlerden Halvanî ve Zeylâî gibi fakihler şafak batmadığı yerlerde yatsı namazının farz olmadığını söyleseler de Kazan ve Volga gibi yerlerde yaşayan Hanefîler söz konusu ibadetlerini terk etmemişlerdir. Çünkü Hanefî ulemanın çoğu tam aksini söylemişlerdir.³²⁹

³²⁷ Damad Efendî, *Mecmeü'l- Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ty., I, s. 71.

³²⁸ Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hisnî Alauddîn el-Haskefî, *ed-Durru'l-Muhtar*, tahk. Abdulmun'im Halîl İbrahim, Beyrût: Dâru Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1423/2002, s. 53.

³²⁹ Haskefî, *ed-Durru'l-Muhtar*, s. 53.

2.4.4. Bu Bölgelerde Yaşayanların Takdir İle Namazlarını Kılacaklarına Dair Görüş

Hanefî ulemasının çoğu, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler bu gibi yer ve zamanlarda yatsı namazının farz olduğuna hükmetmişlerdir.³³⁰Nitekim birçok Hanefî uleması Allah'ın, kullarına beş vakit namazı farz kılmasını ve eda edilmesi için emretmiş olmasını³³¹ delil göstererek böyle yer ve zamanlarda yatsı namazının farz olduğunu ve kılınması gerektiğini beyan etmektedirler.³³²Hanefî mezhebinden bir kısım hukukçulara göre namazın sıhhat şartlarından birisi olan vakit oluşmadığı gerekçesi ile böyle yer ve zamanlarda namazın farz olmadığı ileri sürülse de namazın asıl sebebinin ilahî hitap olduğunu esas alan ve çoğunluğu oluşturan İslâm Hukukçularına göre namazın takdir edilerek kılınması gerekmektedir.³³³Hz. Peygamber'in (s.a.v) günlerin uzun olması hasebiyle namaz vakitlerinin somut bir şekilde tam olarak belirlenemeyeceği kıyamet öncesi günlerde namazın takdir edilerek kılınmasını tavsiye eden hadis-i şerifleri bu son görüşü destekler mahiyettedir.³³⁴ Çünkü bu hadis-i şerifler bazı namaz vakitlerinin hiç oluşmadığı yer ve zamanlarda namazın farziyyetinin düşmeyeceğine dair delillerden biridir. Nitekim Hanefî müctehid ve fakihler, bahsi geçen hadislerle istidlal ederek namazın bazı vakitlerinin teşekkül etmediği yer ve zamanlarda yaşayan Müslümanlardan bu namazların sakıt olmayacağına ve bahsi geçen vaktin takdir edilerek namazların böylece eda edilmesi gerektiği yönünde fetva vermişlerdir.³³⁵

Aynı şekilde Nevevî, İbn-i Hacer el-Heytemî, Hatib eş-Şirbinî ve Süleyman b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî el-Cemel gibi çoğu Şâfiî uleması da yatsı vaktinin

³³⁰ Haskefi, *ed-Durru'l-Muhtar*, s. 53; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 424-425; Süleyman el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 270-271; Günenc, *Günümüz Mes'elelerine Fetvalar*, I, s. 173.

³³¹ Bakar, 2/43; Yunus, 10/87; En'am, 6/72; Nisâ, 4/103; Müzemmil, 73/20.

³³² İbn Hümâm, Kemalü'd-Dîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivasî, *Fethu'l-Kadîr*, yy., Dâru'l-Fikr, ts, s. I, 224; Kariev, *Bölge Âlimlerine Göre İdil-Ural Bölgesindeki Yatsı Namazı Vakti Sorunu*, s. 76.

³³³ İbn Abidîn, *Reddü'l-Muhtar*, I, 362; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41.

³³⁴ Müslim, Fiten ve Eşrâtu's-Sâat, 110.

³³⁵ Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, 97-98; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, II, s. 84-85; Memiş, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, s. 134.

oluşmadığı yerlerde yatsı vaktinin takdir edilerek kılınması gerektiğine dair hüküm vermişlerdir.³³⁶

Namaz vakitlerinin takdir yöntemi ile tespit edilmesi gerektiğini savunan İslâm Hukukçuları, görüşlerini Hz. Peygamber'den (s.a.v) gelen bir rivayetle desteklemektedirler. Muhaddisler arasında Deccal hadisi olarak bilinen bu rivayette, “*Deccal yeryüzünde kırk gün kalacaktır. Bu kırk günün bir günü bir yıl gibi, bir günü bir ay gibi, bir günü bir hafta gibi, diğer günleri de normal günleriniz gibi olacaktır.*” denmektedir. Sahabe uzun günlerde bir günlük namazın yeterli olup olmadığını sormuş, Hz. Peygamber (s.a.v.) cevap olarak, “*Hayır, bir günlük namaz yeterli değildir. Namaz vakitlerini takdir edersiniz.*”³³⁷ buyurmuştur. İslâm Hukukçuları, aslında başka bir durumla ilgili olarak varid olan bu hadise dayanarak, normal günlerde ve normal bölgelerdeki gibi başka bir ifade ile 24 saatte 5 vakit namaz oluşacak şekilde namazları eda etmenin gerektiğini belirtmektedirler.³³⁸ 23–27 Haziran 1980 tarihlerinde vakit problemlerinin kısmen yaşandığı Brüksel’de I. Avrupa İslâm Seminerine katılan araştırmacıların tamamına yakını “takdir” yöntemini tavsiye etmektedir.³³⁹ Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu, 15.06.2006 yılında Dr. Muzaffer Şahin’in başkanlığında toplanıp gecenin oluşmadığı zamanlarda, güneşin batışından 1 saat sonra yatsı vaktinin ve 2 saat sonra imsak vaktinin başlamasının uygun olacağına dair karar vermiştir. Ayrıca gecenin oluşup üç saatten fazla sürdüğü dönemlerde vakit alametleri belirlenemediğinde, güneşin batışı ve doğuşu arasında geçen sürenin üçte birlik kısmı güneşin battığı saate ilave edilerek yatsı namazı vakti takdir edilir. Ayrıca güneşin battığı saate, aynı sürenin üçte ikilik kısmı ilave edilerek imsak vakti takdir edilir. Gündüz oluşmadığı için takdir yöntemine başvurulduğu dönemlerde ise günün ortasına 4 dakika eklenmek suretiyle öğle namazı vakti belirlenir. Öğle vakti ile akşam vaktinin ortasında da ikinci namazının vakti takdir edilir.³⁴⁰

³³⁶Geniş malumat için bkz: Nevevî, *el-Mecmu’*, III, s. 41; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 424-425; Süleyman el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 270-271.

³³⁷Müslim, *Kitâbu'l-Fiten*, 20.

³³⁸Güvenç, *Günümüz Mes’elelerine Fetvalar*, I, s. 173; Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 34.

³³⁹Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 34.

³⁴⁰<http://www.sebinkarahisarmuftulugu.gov.tr/default.aspx?pid=42497&nid=29699> (Erişim Tarihi: 09.02.2018); Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 34.

2.5. Yatsı Vaktinin Normal Olarak Oluştığı Bölgelerde Coğrafi Konumu ve Astronomik Alametleri Dikkate Alarak Dinî Nasslar Işığında Yatsı Vakti Girişinin Değerlendirilmesi

Çağımızda dinî bakımdan problem oluşturan mes'elelerden bir kısmı, aslında klasik fıkıh geleneği içinde bir şekilde çözüme kavuşturulan, fakat zamanın ve şartların değişmesiyle yeniden ele alınmaya ve yeniden insanların anlayacağı şekilde yorumlanmaya ihtiyaç duyulan mes'elelerdir.³⁴¹ Çalışma konumuz açısından bakıldığında gelişen teknoloji sayesinde gök cisimlerinin hareketlerinin en ince detaylarına kadar hesaplanması, hata paylarının en aza indirilmesi sonucu dinî günlerin ve vakitlerin hesapla tespiti tartışmalarını zamanla gündeme getirmiştir.³⁴² Artık astronomi ilmi sayesinde bugün ay ve güneşin hareketlerini sağlıklı ve kesin şekilde tespit edilmesi, bu arada namaz vakitlerinin başlangıç ve sonu kesin bir şekilde tespit edilmesi hususu mümkün hale gelmiştir.³⁴³

Ekvatorдан kuzey kutbuna ya da güney kutbuna doğru gidildikçe gece - gündüz süreleri arasındaki farkındeğişmesi gibi namaz vakitleri arasındaki sürelerin de değiştiği göz önüne alınırsa herhangi bir şehirde namaz vakitlerini belirlerken, o şehrin matematiksel coğrafi konumunu göz önüne alma hususu coğrafi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca -ekvator bölgesi hariç- dünyanın hiç bir bölgesinde hiç bir namaz vaktinin sabit bir süre ile sınırlandırılmayacağı hususu da anlaşılmaktadır.

Yerküre üzerinde namaz vakitlerinin oluşumu konusunda yaşanan tüm tartışmalar, yapılan coğrafi tespitler ve varılan sonuçlar ya da verilen fetvalardan şu sonucun çıkarılması da artık zorunlu hale gelmektedir: Yerküre üzerindeki herhangi bir noktanın namaz vakitlerinin tayini, o noktanın coğrafi konumu ile doğrudan alakalıdır. Coğrafi konum hem yerel saatlerin belirlenmesinde hem de namaz vakitlerinin tayininde etkilidir. Bu durumda yerküre üzerindeki her noktanın namaz vakitlerinin tayini için öncelikle söz konusu yerin coğrafi konumunu bilmeyi zorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple ekvator bölgesi hariç dünyanın herhangi bir noktasında herhangi bir namaz vaktini belli bir saat veya süre ile sabitlemek coğrafi

³⁴¹ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 3.

³⁴² Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 16.

³⁴³ Günay-Dalgın, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, s. 35-36.

konumdan dolayı mümkün görünmemektedir. Hele kuzey kutbuna yakın olması hasebiyle güneşin doğuşu, zevâli ve batışı sürekli değişen ülkemizde akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki süreyi belli bir saatte bağlayarak sabitlemek ve sene boyunca güneşin batışından sonra bir saat on dakika ile sabitleyerek kılmak mümkün görünmemektedir. Çünkü ülkemizde güneşin doğuş, zevâl ve batış saatleri ile gece gündüz arasındaki fark sürekli değişmektedir. Haliyle akşam ve yatsı arasındaki süre de güneşin hareketi ile alakalı olan kırmızı şafağa bağlı olduğu ve kırmızı şafağın batışının da durmadan değiştiği göz önüne alınırsa yatsı vaktinin girişini sabitlemek mümkün değildir. Nitekim İmam Nevevî yaşadığı dönemde bu gerçeğe işaret ederek şöyle demektedir: “Akşam vakti ile yatsı vakti arasında gecenin altıda birinin yarısı kadar bir süre vardır, eğer gece uzarsa bu süre uzar, şayet gece kısalsın bu süre de kısalsın, denilmektedir.”³⁴⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus akşam ile yatsı vakti arasındaki sürenin gecelerin uzaması ve kısalmasına göre uzaması veya kısalmasıdır. Peki gerçekten akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki süre sabit ve sınırlı bir süre mi yoksa aksi mi?

2.5.1. Akşam Vaktinin Sonu ve Yatsı Vaktinin Girişi

Akşam namazının vakti güneşin batması ile girer.³⁴⁵ Herhangi bir bölgede güneşin batıp batmadığı hususu güneşin batması ile beraber o bölgedeki en yüksek dağların başlarından güneş ışığının kaybolması ve doğu tarafından karanlığın gelmesi ile anlaşılır.³⁴⁶

Akşam namazının dar ve sabit bir vaktinin mi olduğu ya da diğer namazlarda olduğu gibi sürekli değişen geniş bir vaktinin mi bulunduğu hususunda ihtilaf vardır.³⁴⁷ İmam Malik³⁴⁸ ve İmam Şâfiî'den³⁴⁹ gelen meşhur rivayete göre akşam namazının diğer namazlarda olduğu gibi geniş değil, tek ve dar bir vakti bulunmaktadır.³⁵⁰ Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, Ebû Sevr ve Ebû Dâvûd'dan gelen

³⁴⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 41.

³⁴⁵ İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, I, s. 221; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28; İbn Kudâme, *Muğni*, I, s. 276.

³⁴⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, s. 420.

³⁴⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid*, I, 103; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, II, s. 5.

³⁴⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid*, I, 103; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, II, s. 5.

³⁴⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 29.

³⁵⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid*, I, s. 103; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 29; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, II, s. 5.

rivayetlere göre akşam namazının diğer namazlarda olduğu gibi geniş bir vakti bulunmaktadır. İmam Malik ve İmam Şâfiî'den gelen bir başka rivayete göre de durum böyledir. Bu konudaki ihtilafın en önemli sebebi Abdullah b. Abbas'tan gelen Cibrîl hadisi³⁵¹ ile Abdullah b. Ömer'den gelen hadisin³⁵² muarız olmasıdır. İbn Abbas'ın (r.a.) bildirdiğine göre Allah'ın Elçisi namaz vakitleri konusunda şöyle demiştir: *“Cebraîl Kâbe'nin yanında bana iki kere imamlık yaptı. Birincisinde öğle namazını, gölgeler bir ayakkabı kayışı kadar iken kıldırdı. Sonra her şeyin kendi gölgesi kadar olduğu zaman ikindiye kıldırdı. Güneşin battığı ve oruçlunun iftar ettiği saatte akşam namazını kıldırdı. Şafağın (batı ufkündeki kızılığın) kaybolduğu saatte de yatsıyı kıldırdı. Sabah namazını da tan yerinin ağardığı, oruç tutana yemenin içmenin yasak olduğu saatte kıldırdı. Cebraîl ikinci kez imamlık yaptığında öğle namazını, çünkü ikindi vaktinde, her şeyin gölgesinin kendi boyu kadar olduğu vakitte kıldırdı. İkindiye, her şeyin gölgesi kendinin iki katı olduğu vakitte kıldırdı. Sonra akşam namazını ilk günkü vaktinde kıldırdı. Sonra yatsı namazını gecenin üçte birigeçmekte olduğu sırada kıldırdı(حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ). Sabah namazını da ortalık aydınlandığında kıldırdı. Sonra Cebraîl bana döndü ve dedi ki, «Ya Muhammed, bu senden önceki nebilerin ibadet vaktidir. İbadet vakti bu iki vaktin arasındır.»³⁵³ Hadis metninde de görüldüğü gibi Cibrîl hadisini tercih edenlere göre akşam namazının tek ve sabit bir vakti vardır. Çünkü Hz. Cebraîl (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) namaz vakitlerini ta'lim ettiği hadise göre akşam namazını her iki günde de aynı vakitte kıldığına göre akşam namazının tek vakti bulunmaktadır. Ancak Abdullah b. Ömer'in (r.a.) hadisini tercih edenlere göre de akşam namazının geniş bir vakti vardır. Ayrıca Abdullah b. Ömer'in (r.a.) rivayet ettiği *“Akşam namazı vakti şafak batmadığı sürece devam eder.”*³⁵⁴ hadisi Müslim tarafından rivayet edilirken, Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) rivayet ettiği Cibrîl hadisi ne İmam Müslim ne de İmam Buharî tarafından rivayet edilmemiştir. Hem Abdullah b. Ömer'in (r.a.) rivayet ettiği söz konusu hadisin aynısını Hz. Büreyde el-Eslemî (r.a.) de rivayet etmiş ki, bu hadis de İmam Müslim'in Sahîh'inde yer almakta olup namaz vakitleri konusunda temel alınan en meşhur hadistir. Hatta Hz. Büreyde el-Eslemî'nin (r.a.) rivayet ettiği hadisin namaz vakitleri içinde en evla hadis olduğu söylenmektedir. Çünkü*

³⁵¹ Tirmizî, Salat, 154.

³⁵² Müslim, Mesâcid, 171, 174; Nesâî, Mevâkîf, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

³⁵³ Tirmizî, Mevâkîf, 1.

³⁵⁴ Müslim, Mesâcid, 171, 174; Nesâî, Mevâkîf, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

Medine’de namaz vakitlerini Hz. Peygamber’e (s.a.v.) soran adama iki gün kendileri ile beraber namaz kılmasını emreden Hz. Peygamber (s.a.v.), ikinci günün sonunda son namazı kıldırdıktan sonra namaz vakitlerini soran adama: “*İşte namaz vakitleri bu iki vakit arasındadır.*”³⁵⁵ buyurarak namaz vakitlerini uygulamalı olarak öğrettiği bu hadiste akşam namazını ikinci gün kırmızı şafak batmak üzere iken kıldırması.³⁵⁶ Akşam namazını her iki günde kıldığını bildiren Cibril hadisi ise Mekke’de namazın farz olduğu ilk döneme aittir.³⁵⁷ Dolayısı ile son hadis her zaman ilk hadisten daha güçlüdür.³⁵⁸ Buradaki verilerden anlaşıldığı gibi akşam namazının vakti sınırlı ve sabit bir süre olmayıp (kırmızı) şafağa göre tayin edilmesi gerektiğinden ve (kırmızı) şafağın batışı da sürekli değiştiğinden akşam vaktinin sonu durmadan değişmektedir. Ayrıca yatsı vaktinin kırmızı şafağın kaybolması ile girdiğini kabul ettikten sonra hala yatsı namazını akşam vaktinin girişinden sonra belli, sınırlı ve sabit bir süreden sonra kılmanın bir mantığı bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan husus kırmızı şafağın ne zaman battığı ve hangi metotla tespit edileceği hususudur.

Dünyanın şekli ve hareketleri sebebiyle güneşin doğuş ve batış saatleri ile gece ve gündüz uzunlukları sürekli değişiyor ve gece-gündüz süreleri arasındaki fark da ekvator dan kutuplara doğru gidildikçe artıyorsa namaz vakitlerinin tayininde diğer faktörlerin yanında coğrafi konum da etkilidir. O halde bir yerin her hangi bir namaz vaktini yıl boyu sürekli ve sabit bir süre ile devam ettirmenin coğrafi bilgiler açısından mantıklı bir cevabı olmayacağı gibi dini bir açıklamasının da olamayacağı bilinmelidir.

Ayrıca bu konuda delil olarak sunulan İmam Şâfiî’nin Kavlı-i Cedîd’inin pratiğe yanlış bir şekilde yansıtıldığı ve İmam Şâfiî’nin Kavlı-i Kadîm ile Kavlı Cedîd görüşlerinin iyice anlaşılması için analiz edilmesi gerektiği kanaati oluşmaktadır.

³⁵⁵EbûDâvûd, Salât, 2; Tirmizî, Mevâkît, 1; Nesâî, Mevâkît, 6, 10, 15; İbnHanbel, I, 383, III, 330; Mâlik, Muvatta’, Salât, 9.

³⁵⁶ Nevevî, *el-Mecmu’*, III, s. 19.

³⁵⁷İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-Müctehîd*, I, 103.

³⁵⁸Nevevî, *el-Mecmu’*, III, s. 19; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-Müctehîd*, I, s. 103.

2.5.2. İmam Şâfiî'nin Kavli Kadîm ile Kavli Cedîd Görüşlerinin Analizi

Bilindiği gibi akşam namazının son vaktinin çıkması ile yatsı namazı ilk vaktinin girişi konusunda İmam Şâfiî'den iki farklı görüş rivayet edilmektedir.³⁵⁹ Bunun nedeni İmam Şâfiî'nin bu hususta Kavli Kadîm ve Kavli Cedîd diye iki farklı görüşünün olmasıdır.

Kavli Kadîm'e göre güneşin batması ile giren akşam namazının vakti kırmızı şafak batıncaya kadar devam etmektedir.³⁶⁰ Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) yıldızlar çıktığı bir zamanda da akşam namazını kılmıştır.³⁶¹ İmam Nevevî'ye göre İmam Şâfiî'nin Kavli Kadîm'i daha güçlüdür. Çünkü İmam Müslim'in rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “*Akşam namazının vakti şafak kaybolmadığı sürece devam eder.*”³⁶²

Kavli Cedîdise akşam namazının tek bir vakti vardır.³⁶³ Bu vakit de güneş battıktan sonra mu'tedil olarak hareket eden bir insanın abdest alması, ezan okuyup kamet getirmesi ve beş rek'ât namaz kılması kadar geçen süre ile akşam namazı vakti sona erer.³⁶⁴ Çünkü Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'e namaz vakitlerini öğretirken, diğer namazların aksine akşam namazını her iki günde de tek vakitte kıldırdı.³⁶⁵ Eğer akşam namazının başka bir vakti olsa idi, tıpkı diğer vakitleri beyan ettiği gibi Allah Rasûlü (s.a.v.) onu da beyan ederdi.³⁶⁶ Birçok Şâfiî ulema da bu hadisi delil olarak kullanmıştır. Ancak İmam Şâfiî'nin Kavli Cedîd'ine göre kişi akşam namazı vakti içinde namaz kılmaya başlasa ve kırmızı şafak kayboluncaya kadar namazını uzatsa da kıldığı akşam namazı yine caiz olur.³⁶⁷

³⁵⁹ Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 15.

³⁶⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, 420.

³⁶¹ Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 13.

³⁶² Müslim, *Mesâcid*, 171, 174; Nesâî, *Mevâkît*, 15; İbn Hanbel, II, 210, 213, 223.

³⁶³ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28.

³⁶⁴ Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 15; Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 28; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, s. 422-423.

³⁶⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 300; Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtac*, I, s. 422-423.

³⁶⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 30.

³⁶⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 301.

Fakat bütün bunlar, İmam Şâfiî'nin "kendi sözü ile sahih hadis çeliştiği zaman kendi sözünün terk edilerek sahih hadisle amel edilmesi gerektiğini"³⁶⁸ tavsiye ettiği umumi kaidesi ile birlikte düşünüldüğünde durum değişmektedir. Çünkü İmam Şâfiî'nin mezhebi sahih hadistir.³⁶⁹ Bu sebeple Medine'de varid olan hadisler sahih olduğuna göre ve bunlara muâırız bir hadis de bulunmadığına göre akşam namazının geniş bir vaktinin olduğu zaruri olarak ortaya çıkmaktadır.

Hız. Cebrail'in (a.s.) Hız. Peygamber'e (s.a.v.) her iki günde de aynı vakitte akşam namazını kıldırması meselesine gelince, bu durum üç şekilde anlaşılabilir:

1- Hız. Cebrail akşam namazının ihtiyârvaktini³⁷⁰ beyan etmek için aynı vakitte kıldırdı.³⁷¹ En güzeli ve en doğrusu da budur.

2- Hız. Cebrail'in (a.s.) Hız. Peygamber'e (s.a.v.) her iki günde de aynı vakitte akşam namazını kıldırması olayı Mekke'de gerçekleşti. Ancak akşam namazının son vakti ile ilgili hadis-i şerifler ise Medine'de îrâd edildi. Bu durumda son îrâd edilen hadislerle amel etmek gerekir.

3- Medine'de îrâd edilen hadisler şu iki sebepten dolayı Cibril hadisinden daha kuvvetlidirler:

a. Medine'de îrâd olunan hadisler ravî sayısı bakımından Cibril hadisinden daha fazladırlar.

b. Yine Medine'de îrâd olunan hadisler isnad bakımından Cibril hadisinden daha sahihtirler. Bu sebeple İmam Müslim Medine'de îrâd olunan hadisleri tercih ederek rivayet etmiş³⁷² ve Mekke'de îrâd olup Abdullah b. Abbas tarikiyle gelen Cibrîl hadisini rivayet etmemiştir. Yine İmam Buhârî de bu tarikle gelen hadisi kitabına almamıştır.³⁷³

³⁶⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 63; İsbahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihrân, *Hilyetü'l-Evliya'*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409, IX., 106.

³⁶⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 63-64.

³⁷⁰ İhtiyar Vakti: Şâfiî fikhında bu tabirle namazın girdiği ilk vakit kastedilmekte olup fazilet vakti diye de isimlendirilmektedir. (Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 301.)

³⁷¹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 301.

³⁷² Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 301-302.

³⁷³ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31.

Yukarıdaki sebeplerden dolayı akşam namazı için şu üç vakitten bahsetmek daha uygun olacaktır:

1- Fazilet ve ihtiyâr vakti. Bu vakit akşam namazı vaktinin başıdır. Hz. Cibril, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) namazı öğretirken³⁷⁴ her iki günde de bu vakitte namaz kılmıştır.

2- Cevaz vakti. Fazilet ve ihtiyar vaktinden sonra başlayıp kırmızı şafağın kaybolmasına kadar devam eden süredir.

3- Özür vakti. Bu da akşam ile yatsıyı cem edecek olanlar için yatsının vaktidir.³⁷⁵

İsnevî'nin (v.772/1370)Tirmizî'den naklen yaptığı rivayete göre akşam namazının kerahet vakti de bulunmaktadır. Muhtemelen bu da İmam Şafii'nin Kavli-i Cedîd'inde belirtilenden vakitten daha geç bir vakte kadar namazı ertelemektir.³⁷⁶ Ayrıca akşam namazının bir de zaruret vakti, haram vakti ve eda vakti vardır. Eda vakti, vaktin sonunda yalnızca bir rek'ât kılabilcek kadar kalan zamandır.³⁷⁷

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, fazilet vakti ile ihtiyar vakti birdir. Bu da akşam namazının ilk vaktidir. Nitekim Kadî Hüseyin ve İmam Beğavî (v.516/1122) bu şekilde beyanda bulunarak akşam namazı vaktinin ilk yarısını ihtiyar vakti; diğer yarısını da cevaz vakti olarak ifade etmişlerdir.³⁷⁸ Ebûİsâ ve Tirmizî'nin çoğunluğu sahabelerden ve onlardan sonra gelen âlimlerden oluştuğu bir topluluktan yaptığı rivayet göre akşam namazını geciktirmek mekruhtur. Bu yüzden her ne kadar akşam namazı vakti kırmızı şafağın batımına kadar devam etse de bir Müslümanın "Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası, son vaktinde ise affı vardır."³⁷⁹ hadis-i şerifin gereği namazını ilk vaktinde kılmaya gayret ederek vakitlere titizlik göstermesi ve namazını vaktin sonuna kadar geciktirmemesi icap eder. Çünkü akşam namazını

³⁷⁴ Buhârî, Mevâkît, 1; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Tirmizî, Salat, 1,154.

³⁷⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 302; Süleyman el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 271.

³⁷⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 302.

³⁷⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 302.

³⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 31.

³⁷⁹ Tirmizî, Mevâkît, 13.

Kavl-i Cedîd'te belirtilen fazilet diğerk bir ifade ile ihtiyar vaktinden sonraya bırakmak mekruhtur.³⁸⁰

İmam Şafii'nin Kavl-i Cedîd'ine göre akşam namazının vakti hususunda abdest alma, avret yerini örtme, ezan okuma, kamet getirme ve beş vakit namazı kılmaya yetecek kadar zaman geçen süre³⁸¹ şeklindeki görüşü şu açılardan eleştirilmiştir:

1- Eğer bir şahıs akşam namazı vaktinde namaza başlasa ve Kavl-i Cedîd'te bahsedilen süreyi aşsa bile kıldığı bu namaz için kazaya kaldı denilemez. Akşam namazında A'raf Suresini okuduğu göz önüne alınırsa, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Kavl-i Cedîd'te bahsedilen süreyi aştığı kolaylıkla söylenebilir. Çünkü namazda A'raf Suresini okuyan birinin Kavl-i Cedîd'te bahsedilen sürede namazını bitirmesi mümkün değildir. Bu husus da akşam namazı vaktinin kırmızı şafağın batışından önce bittiği şeklinde bir sınırlama ile sınırlandırılmayacağına delildir.³⁸²

2- Akşam vaktinin Kavl-i Cedîd'te bahsedilen sürede bittiğini iddia edenler, bahsi geçen bu sürenin bitmesi ile akşam vaktinin bittiğini söyleseler de yatsı vaktinin bu süreden hemen sonra girdiğini beyan etmemişlerdir. Çünkü İmam Şâfiî, yatsı namazı vakti için kırmızı şafağın batışını esas almıştır.³⁸³ Bu durumda eğer Kavl-i Cedîd'e göre amel edilse bile yatsı namazı için kırmızı şafağın batışını beklemek gerekecektir. Hem Kavl-i Cedîd'te bahsedilen süre geçtiği halde yer yüzünde kırmızı şafağın hala batmadığı birçok bölge bulunmaktadır ki, ülkemiz de bu bölgelerde bulunmaktadır. Bu durumda akşam vakti ile yatsı vakti arasında tıpkı sabah vakti ile öğle vakti arasında olduğu gibi mühmel bir vaktin varlığından bahsetmek gerekecektir. Nitekim Süleyman el-Cemel'e göre beden veya elbisesinden necaseti temizlemek, abdest almak, en az avret mahallini örtecek şekilde giyinip namazın sünnetlerinden olan sarığı sarmak, açlık elemi dindirecek kadar bir kaç lokma yemek, ezan okuyup kamet getirdikten sonra beş rek'ât namaz kılacak kadar süre geçtikten sonra Kavl-i Cedîd'e göre akşam namazı vakti çıksa da yatsı vakti girmemektedir. Tıpkı sabah vakti ile öğle vakti arasında olduğu gibi akşam vakti ile

³⁸⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 302.

³⁸¹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 301.

³⁸² Gazzalî, *el-Vesît*, II, s. 16.

³⁸³ Şâfiî, *el-Ümm*, I, s. 93.

yatsı vakti arasında mühmel bir vakit bulunmaktadır.³⁸⁴Nitekim Nevevî bu vakte işaret ederek şöyle demektedir: “Şüphesiz İmam Şâfiî'nin Kavlı-i Cedîd'ine göre akşam namazı vakti çıksa da yatsı namazı vakti girmez.”³⁸⁵Bu durumda ülkemizde kırmızı şafak batmağı halde akşam vaktinin girişinden yaklaşık bir saat on dakika sonra yatsı vaktinin girdiğini iddia edenler yatsı namazlarını söz konusu mühmel vakitte kılmış olurlar ki, bu dane coğrafi konumla ne de dini bir gerekçe ile izah edilecek makul bir uygulama olarak görünmemektedir.

3- İmam Şâfiî'nin Kavlı-i Cedîd'ini savunan ŞâfiîHukukçulara göre akşam namazı vaktinde kılınması gereken "rek'ât sayısı" konusunda da bir ittifak bulunmamaktadır. Kimine göre beş, kimine göre yedi, kimine göre ise dokuz rek'ât olmalıdır. Mesela; İmam Şirbînî(v.977/1570) 5 rek'ât kılınacak kadar süre derken, İmam Cüveynî 7 rek'âtı zikretmiş ve önceki 5 rek'atta farzdan önce kılınan 2 rek'ât sünnet namazı da eklemiştir. Ebûbekir el-Beydavî (v. 685/1286) ise akşam namazından sonra 4 rek'ât sünnet namazı müstehab görerek 9 rek'âtlık zamanın dikkate alınması gerektiğini savunmuştur.³⁸⁶Görüldüğü gibi akşam namazı vaktinde kılınması gereken "rek'ât sayısı" konusunda bir ittifak ya da belirlenmiş bir rek'ât sayısı bulunmamaktadır.

4- Yine İmam Şâfiî'nin Kavlı-i Cedîd'ini savunan ŞâfiîHukukçulara göre akşam namazı vakti "mu'tedil bir insanın fiili" ile abdest alma, avret yerini örtme, ezan okuma, kamet getirme ve beş vakit namazı kılmaya yetecek kadar zaman geçen süredir.³⁸⁷Ancak bu tanımda geçen "mu'tedil bir insan fiili" konusunda bahsi geçen fukaha arasında bir ittifak bulunmadığı gibi, kime göre "mu'tedil" gibi subjektif bir kriter ortaya çıkmaktadır. Çünkü bazı insanlar daha aceleci davranırken, bazı insanlar da daha ağır davranabilmektedir.³⁸⁸ İmam Maverdî bu durumu fark etmiş ve akşam vaktinin tespiti konusunda insan fiiline göre değil, örf'e göre hareket edilmesinin uygun olacağına karar vermişse³⁸⁹ de örf hususu da beldeden beldeye

³⁸⁴ Süleyman el-Cemel, *Hâşiyetü'l-Cemel*, I, 271.

³⁸⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, III, s. 33.

³⁸⁶ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 301.

³⁸⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, s. 301.

³⁸⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, II, s. 22.

³⁸⁹ Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, II, s. 22.

değişebilmektedir. Görüldüğü üzere "mu'tedil bir insanın fiili" konusunda da bir ittifak bulunmamaktadır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, İmam Şâfiî'nin Kavlı-i Cedîd'ine dayanarak akşam namazının tek ve sabit bir vakti olduğunu iddia edenler, bu vaktin süresini ve vaktin sonunu tam olarak tespit edecek objektif bir ölçü konusunda anlaşamamışlardır. Bu iddia sahiplerinin akşam namazının tek ve sabit bir vakti olduğu konusunda ittifak edemeyişlerinin ancak şöyle anlaşılabilceği kanaati hasıl olmaktadır: Madem söz konusu vakit konusunda bir ittifak yoksa ve aynı şeyden bahsettikleri halde herkesin verdiği ölçü farklı çıkmışsa her fakihin kendi beldesinin coğrafi konumuna göre fetva vermiş olduğu mütalaa edilmektedir. Çünkü diğer vakitlerde olduğu gibi akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki sürenin coğrafi konumlara göre değiştiği daha önceki konu başlıkları altında ortaya konulmuştu. Nitekim İmam Şâfiî de Bağdat'tan Mısır'a gittikten sonra Kavlı-i Kadîm'i terkedip Kavlı-i Cedîd'i fetva olarak verdiği ve Mısır'ın coğrafi konum bakımından Bağdat'a göre ekvator bölgesine daha yakın olduğu ve bu sebeple Mısır'da akşam vakti ile yatsı vakti arasındaki sürenin Bağdat'a göre daha kısa olması gerektiği düşünülürse Kavlı-i Kadîm ile Kavlı-i Cedîd arasındaki farkın sebebi daha iyi anlaşılacağı kanaati hâsıl olmaktadır. Çünkü ekvatorдан kuzeye doğru gidildikçe gecelerin süreleri daha uzun olmaktadır. Haliyle Mısır'da gecelerin süreleri ile Bağdat'taki gecelerin süreleri farklı olmaktadır.

2.6. Vaktinden Önce Kılınan Yatsı Namazının Hükmü ve Yatsı Namazını Geç Kılmanın Fazileti

Herhangi bir namazın, vaktinden önce kılındığı kesin olarak anlaşılırsa, mutlaka kazâ edilmesi gerekir. Ancak herhangi bir namazın vaktinden önce kılındığı kesinlik kazanmazsa, kazâ edilmesi gerekmez.³⁹⁰ Bu sebeple kazaya kalan namazların kılınması gerekir. Ancak kaza etmekle kişi bu borçtan kurtulur. Ayrıca kazaya kalan namazın bir an önce kaza edilmesi kimine göre müstehab³⁹¹ kimine göre de vaciptir.³⁹²

³⁹⁰ Mehmet Keskin, *Büyük Şafii İlmihali*, İstanbul: Çağrı Yy., 2009, s. 86.

³⁹¹ Şîrazî, *Mühezzeb*, I, 81; Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 308.

³⁹² Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 308.

Faraza bir kişi yaptığı ictihada dayanarak sabah namazını uzun bir süre hep vaktinden önce kılmışsa, daha sonra bunu anladığı zaman sadece bir sabah namazını kazâ etmesi yeterli olmaktadır. Çünkü ilk günde, vaktinde kılınmayan sabah namazı, bir sonraki günde vaktinden önce kılınan sabah namazı ile kaza edilmiştir. Aynı şekilde ikinci günün namazı da üçüncü günde kılınan namazla ve üçüncü günün namazı ise dördüncü günde kılınanla kazâ edilmiş olmaktadır. Bu durum kişi bunun farkına vardığı zamana kadar devam ettiği için kişi bir kaza namazı kılmakla borçtan kurtulmuş olur.³⁹³ Sabah namazı için verilen söz konusu örnek yatsı namazı için de geçerli bir örnektir. Dolayısı ile yatsı namazını sürekli erken kılmış bir kişi bu hatasını anladığı andan itibaren bir yatsı namazı kaza ettiği zaman yatsı namazı borcundan kurtulmaktadır. Ayrıca bu güne kadar namazlarını kaza yolu ile ifa ettiği için tevbe etmesi de yerinde güzel bir davranış olur.

İmam şâfiî'ye göre yatsı namazının ilk vakti şafağın battığı andır. Burada kastedilen şafak güneş battıktan sonra batıda oluşan "kızılılık"tır. Bu kızılılık da battıktan sonra ve kendisinden geriye herhangi bir eser kalmayınca yatsı namazının vakti girer. Daha kızılılık kaybolmadan önce namaza başlayan kimsenin namazını iade etmesi gerekir. Çünkü namazın vakti girmeden önce namaza başlamak mümkün değildir. Hatta İmam şâfiî'ye göre namaza başlama tekbiri bile vakitten önce alınır, sonra vakit girerse namazın iade edilmesi gerekmektedir.³⁹⁴ Hatta EbûHanîfe'ye göre namazın vaktinden önce kılınmasını önlemek için ihtiyaten tüm namazları biraz geciktirmek gerekmektedir.³⁹⁵

Öğle namazını serin vakte ertelemek, güneşin rengi değişmediği sürece ikinci namazını biraz geciktirmek gibi durumlar müstesna bütün namazları ilk vakitlerinde kılmak müstehab iken, yağmurun yağıp çamura sebep olacağı endişesi veya cemaatin azalması korkusu olmadığı sürece yatsı namazını geç kılmak müstehaptır.³⁹⁶ Ebû Hüreyre'den gelen rivayete göre Allah Rasulü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Eğer

³⁹³ şirbîni, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 308; Keskin, *Büyük şâfiî İlmihali*, s. 86.

³⁹⁴ şâfiî, *el-Ümm*, I, s. 93.

³⁹⁵ Merđînâni, *Hidâye* I, s. 41.

³⁹⁶ Merđînâni, *Hidâye* I, s. 41.

*ümmetime zor olacağından korkmasa idim, ümmetime yatsı namazını gecenin üçte birinde veya gecenin yarısında kılınmasını emrederdim.*³⁹⁷

³⁹⁷ Nesai, Mevâkît, 531.

SONUÇ

İslâm dininin üzerine bina edildiği beş temel esastan biri olan namaz, mü'minler için vakitleri belli bir ibadet olarak farz kılınmıştır. Bilindiği üzere namaz vakitleri de namaz hakkında bilinmesi gereken en önemli hükümlerden biridir. Allah Rasûlü (s.a.v), “*Namazın ilk vaktinde Allah'ın rızası vardır. Son vaktinde de affi vardır.*” buyurarak dinimizde namazı vaktinde kılmanın ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Beş farz vaktin başlama ve bitiş sınırları ise Hz. Cibril'in ta'limine göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözlü, fiili ve takriri sünneti ile belirlenmiştir. Yine nasslarda yer alan “*tulû', ğurub, fecr, zeval, zuhur-ı şafak, ğaybûbet-i şafak, zillü şey'in misluh...*” gibi kavramlardan da anlaşılacağı üzere vakit, dünyanın hem kendi eksenini etrafındaki günlük hareketi hem de güneş etrafındaki yıllık hareketi ile ilgili bir husustur. Bu yüzden Müslüman âlimler tarih boyunca hem konu ile ilgili dini nasslara hem de söz konusu özel astronomik alametlere bakarak beş farz vaktin başını ve sonunu tespit etmiş ve namazlarını vaktinde eda etmenin yollarını aramışlardır. Ancak bu özel astronomik alametler dünyanın bazı bölgelerinde tam olarak oluşmadığı veya tespit edilemediği gibibahsi geçen bölgelerde bu özel astronomik alametlerin süreleri yıl boyu sabit olmayıp mevsimlere ve bulunulan coğrafi konuma göre de mütemediyen değişmektedir.

Hadislerde yatsı namazının başlangıcı için şafaktan bahsedilmiş fakat İslâm hukukçuları şafağın mahiyeti yani bu şafağın kırmızı mı, beyaz mı olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kırmızı şafağı esas alan hukukçular olduğu gibi beyaz şafağı esas alanlar da olmuştur. Öte yandan namazın vücûbu için vaktin girişini esas alan hukukçuların yanında kimi hukukçular da namazın vücûbu için vakti değil, Allah'ın "Namaz kılın" buyuruğunu esas almışlardır. İslâm Hukuk Ekollerinin yatsı vakti konusundakibu iki farklı yaklaşımı pratik hayata da iki farklı şekilde yansımıştır:

Birincisi, yatsı vaktinin kırmızı şafağın batması ile girdiğine inandığı ve bunu ifade ettiği halde kırmızı şafağın batışını araştırmadan, sahip olduğu görüşü eldeki mevcut ve eksik olduğu mütalaa edilen bilgilerle savunan ve bu bilginin yeterli olduğuna inandığı için yatsı namazını kırmızı şafağın batımından önce kılmak suretiyle namazını erken kıldığının farkında bile olmayan bazı grup ve şahısların

görüştür. Nitekim Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde görev yapan bazı fahri İmamlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan bir kısım Cami İmam-Hatipleri, akşam vaktinin girişinden yaklaşık 1 saat 10 dakika sonra yatsı ezanını okuyup yatsı namazını kıldırmaktadırlar. Coğrafi konumu sebebiyle ülkemizde güneşin doğuşu, zevâli, batışı ve güneşin devamı olan kırmızı şafağın batışı yıl boyunca durmadan değiştiği halde, bahsi geçen din görevlilerinin söz konusu pratik uygulamayı yıl boyu sürekli ve sabit bir süre ile devam ettirmesinin ne dine uygun bir açıklaması ne de astronomik alametlerle bir ilgisi bulunmamaktadır.

İkincisi, namazın vücûbu için vaktin girişinin şart olduğuna inandığı için vaktin oluşmadığı yerlerde namazın da olmayacağına inanan grup ve şahısların görüşüdür ki, özellikle bugün kuzey Avrupa'da yaşayan Müslümanlar arasında yatsı namazının kılınmaması gerektiğini savunan bu grup ve şahıslar, namaz vaktinin bulunmamasını abdest azalarından biri bulunmayan kişinin abdestine benzeterek mantıkî bir delil de öne sürerek fikirlerini müdafaa etmektedirler. Dolayısı ile vakit bulunmasa bile Allah'ın buyruğuna esas alarak takdirle de olsa namazlarını eda eden Müslümanlar arasında tereddüte sebep olan söz konusu grup ve şahıslar, Hanefi ulemasından bazı âlimlerin teorik olarak ortaya koyduğu fikhî bilgileri pratik hayata farklı yansıtmaktadırlar.

Dünyanın geoid şeklinde olması, dünya ekseninin sürekli sağ tarafa doğru $23^{\circ} 27'$ eğik olması ve bu açının dünya yörünge düzlemi ile dünya eksenini arasında $66^{\circ} 33'$ dakikalık açı oluşturması, dünyanın kendi eksenini ve güneş çevresinde dönmesi sebebiyle güneşin doğuş ve batış saatleri ile gece ve gündüz uzunlukları sürekli değişip gece-gündüz süreleri arasındaki farkın ekvator dan kutuplara doğru gidildikçe artmasına neden olması hasebiyle ekvator bölgesi hariç dünyanın hiçbir yerinde namaz vakitlerinin yıl boyu sabit bir şekilde hep aynı zaman veya aynı saatte oluşması mümkün görünmemektedir. O halde bir bölgenin namaz vakitlerinin oluşmasında diğer astronomik faktörlerin yanında o bölgenin dünya üzerinde bulunduğu coğrafi konum da etkili olmaktadır. Bu sebeple bir bölgenin coğrafi konumunu göz ardı ederek yatsı vaktinin girişini yıl boyu sürekli ve sabit bir süre ile devam ettirmenin coğrafi bilgiler açısından mantıklı bir cevabı olmadığı gibi dini bir açıklamasının da olamayacağı düşünülmektedir. Başka bir ifade ile herhangi bir bölgede gece ve gündüzün uzaması veya kısalması sebebiyle gece - gündüz farkının

artması gibi vakitlerin uzaması veya kısalması hususunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu sebeple söz konusu bölgede yaşayan bir kişi yıl boyu sabit bir süre ile mesela akşam vakti girdikten sonra 1 saat 10 dakika ile yatsı vaktini hesap ederek yatsı namazını kılarsa, belki gece ve gündüz farkının birbirine yakın olduğu Mart ve Eylül aylarında yatsı namazını vaktinde kılmış olabilir, ancak diğer aylarda yatsı vakti girmeden kılma durumunda olacağı için namazın şartlarından biri olan vakte riayet etmeyecektir. Mesela akşam ile yatsı vakitleri arasında yaşanan süre farkı Haziran ayında Mardin'de 1 saat 39 dakikaya, daha kuzeyde olan Diyarbakır'da 1 saat 40 dakikaya, daha kuzeyde olan Van'da 1 saat 42 dakikaya, daha kuzeyde olan Ağrı'da 1 saat 47 dakikaya ve daha kuzeyde olan Kars'ta 1 saat 50 dakikaya kadar çıkabilmektedir. Dolayısı ile vakte riayet edilmeden kılınan bir namazın vakit girdikten sonra iade edilmesi gerektiği aşikardır. O halde İslâm dininin en önemli şartlarından biri olan namazın ve özellikle yatsı namazının iyice araştırılması ve bunun için gözlemlerle beraber ilmî metotların kullanılarak takip edilmesi gerekmektedir. Esasen Diyanet İşleri Başkanlığının şu anda takvim konusunda yaptığı şey de budur. Ülkemizde havanın açık veya kapalı olması, berrak ya da sisli yahut dumanlı olması ve su buharının yoğunluğu kırmızı şafağın görülüp veya görülmemesinde etkilidir. Bahsedilen bu durumların hepsi Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde de yaşanmakta olup kırmızı şafağı bu bölgelerde yıl boyu gözlemlerle takip etmek mümkün değildir. O halde bu işi hem gözlemlerle hem de göze endeksli hassas özel aletlerle araştıran ve bu konuda büyük bir kurumsal tecrübeye sahip olan Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu takvimi göz ardı etmek doğru değildir. Dolayısı ile Diyanet İşleri Başkanlığının tecrübesinden istifade edilmesi bölgedeki müslümanların ibadetleri açısından daha sağlıklı olacağı kanaati hasıl olmaktadır. Ayrıca bu güne kadar yatsı namazını erken kılma durumunda olan bir müslümanın bunu anladığı anda, sadece bir vakit yatsı namazını kaza etmesinin yeterliği olacağı, çünkü ilk günde vaktinden önce kıldığı yatsı namazını sonraki günde vaktinden önce kıldığı yatsı namazı ile kaza ettiği, aynı şekilde ikinci günün yatsı namazını üçüncü günün yatsı namazı ile ve üçüncü günün yatsı namazını da dördüncü günün yatsı namazı ile kaza ettiği ve bu durumun kişinin bu işin farkına vardığı zamana kadar devam ettiği için kişinin bir yatsı namazını kaza etmekle borçtan kurtulacağı hususu da mütalaa edilmektedir. İsbetsiz de olsa bir ictihadın neticesi olduğu için de geçmişe yönelik olarak geçerli kabul edilebilir.

Vakti, namazın illeti veya sebebi gören fakihlere göre, namazın en önemli şartlarından biri olan "vakit" gerçekleşmediğinden, vaktin oluşmadığı bölgede yaşayan Müslümanlar herhangi bir namazla sorumlu olamazlar. Halvanî ve Zeylâî gibi bazı Hanefî fakihler vakit, namazın şartı ve vücûbunun sebebi olduğu ve sebep olmayınca müsebbep de olmayacağı için böyle yer ve zamanlarda yatsı namazı farz olmaz şeklinde fetva vermişlerse de Kazan ve Volga gibi yerlerde yaşayan Hanefîler yatsı namazını terk etmemişlerdir. Çünkü Hanefî ulemanın çoğuna göre vakit, sadece mu'tedil bölgelerde namazın şartı ve vücûbunun sebebi olup mutedil olmayan bölgelerde ise vakit, namazın şartı olmadığı gibi vücûbunun sebebi değildir. Bir şeyin alametinin olmaması o şeyin olmadığı anlamına gelmeyeceği gibi şafağın batmadığı yerlerde yatsı namazının farz olduğuna dair bir çok delilin yanında en büyük delil de Allah Teâlâ'nın (c.c.) beş vakit namazı kullarına farz kılması ve edasını emretmesidir. Bu sebeple Allah'ın emrine imtisal etmek için de namazı kılmak gerekmektedir. Ayrıca bir hüküm hakkında ihtilaf meydana gelir de bir kısım hukukçu yapılmasını; diğerleri yapılmamasını gerekli görürse ihtiyaten "yapılması gerekir" diyenlere uymak daha uygun olmaktadır. Çünkü eğer gerçekten yapılması gerektiği halde terk edilirse günah işlenmiş olur. Ancak yapılması gerekmediği halde yapılırsa bir zararı olmaz. Hz. Peygamber'in (s.a.v) günlerin uzun olması hasebiyle namaz vakitlerinin somut bir şekilde tam olarak belirlenemeyeceği Deccal'ın zuhur ettiği kıyamet öncesi günlerde namazın takdir edilerek kılınmasını tavsiye eden hadis-i şerifleri bu son görüşü destekler mahiyettedir. Kuzey Avrupa gibi yatsı vaktinin oluşmadığı yerlerde İslâm Hukukçularının çoğu ile günümüzdeki fetva kurullarının ortak kanaatine göre namazın asıl sebebinin ilahî hitap olduğu ve vakit sadece bu ilahî hitabın eda ediliş zamanını belirlediği için namazın takdir edilerek kılınması gerekmektedir. Takdirin nasıl yapılacağı hususunda ise yıllarca bu işle uğraşmış bu alanda İslâm alemindeki diğer fetva kurullarınca da kabul edilen Diyanet İşleri Başkanlığının kurumsal tecrübesinden istifade edilmesi gerektiği mütalaa edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ân'il-Kerîm (Kur'an-ı Kerim Lugatı)*, çev. Mahmut Çanga, İstanbul: Timaş Yay., 1994.

Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İstanbul:İz Yay., 1995.

Âmidî, Seyfuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fi Usuli'l-Ahkâm*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Baydil, Emin, *Coğrafya'ya Giriş*, Ankara: Pegem Yay., (IV. Baskı), 2001.

Beyhakî, Ahmed İbnu'l-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Horâsânî, *Sünen-i Kübrâ*, tahk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, (III. Baskı), 1424/2003.

Birişik, Abdülhamit, *İslâm'a Giriş*, Ankara: DİB Yay., 2006.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Dâru't-Tıbaati'l-Âmira, 1325/1958.

Büceyremî, *Tuhfetu'l-Habîb*, Beyrût: Daru'l-Fikr, 1995.

Candan, Abdurrahman, *İslâm Hukukunda İllet Tespit Yöntemleri (Ta'lil)* (Doktora Tezi), Konya: Selçuk. Üniv. Sos. Bil. Enst., 2005.

Çenker, Mehmet Emin, *Coğrafya'ya Giriş*, Ceylan Ofset, Konya 2000.

Cezîrî, Abdurrahman İbn Muhammed, *el-Fıkhu alel-Mezâhibi'l-Erbaa*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Çimen, Ahmet- Aylar, Faruk- Çamurcu, Hayri- Taşlı, İsmail - Çoktin, Murat - Yılmaz, Özer- Arpacı, Salim, *Genel Coğrafya*, Lisans Yay. (I. Baskı), İstanbul 2007.

Doğanay, Hayati, *Coğrafya'ya Giriş 1*, Gazi Büro Kitapevi, (II. Baskı), Ankara 1993.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihâli*, İstanbul: Erkam Yay., 2004.

Dönmez, İbrahim Kafi, “*Namaz*” *İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul: MÜİF yay. 2006.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî, *Sünen*, I-IV, Nşr. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır ts.

Ebû Habîb, Sa’dî, *el-Kâmûsu’l-Fıkhıyye Lugaten ve Istulâhan*, Dimeşk: Dâru’l-Fıkr, (II. Baskı), 1408/1988.

Emir Abdülazîz, *Fıkhü’l- Kitâb ve ’s- Sünne*, Beyrût: 1419/1999.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yy. I. Baskı, 1998.

Feyyumî, Ahmed b. Muhammed b. Alî, *el-Misbâhu’l-Münîr Fî Garîbi’s-Şerhi’l-Kebîr*, Beyrût: Mektebetü’l-İlmiyye, ts.

Gamrâvî, Muhammed Zührî, *Envâru’l- Mesâlik Şerhi Umdeti’s-Sâlik ve İddetü’n-Nâsik*, Birlikte: Ebû’l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Lu’lu’ İbnü’n-Nakib el-Mısırî, *Umdetü’s-Salik ve Umdetü’n-Nasik*, Dimeşk: 1413/1993.

Gazzalî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Vesît*, tahk. Ahmed Mahmud İbrahim ve Muhammed Tamir, Kahire: Dâru’s-Selam, (I. Baskı), 1417.

Gökmen, Fatim, “*Ru’yet-i Hilal Meselesi*”, *Aylar ve Ru’yet-i Hilal* kitabı içinde, Gülen Mtb. Erzurum ts.

Günenç, Halil, *Büyük Şâfi İlmihali*, İstanbul: Umut Matbaacılık, 1998.

----- *Günümüz Mes’elelerine Fetvalar*, İstanbul: İlim Yayınları, (İlaveli Yeni Baskı), ts.

Gürbüz, Mehmet - Aydın, Ahmet Hamdi, “*Zaman Kavramı ve Yönetimi*”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences* 9 (2) 2012.

Halebî, İbrahim b. Muhammed, *Mecmeu’l-Enhur fi Şerhi Multeka’l-Ebhur*, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, (I. Baskı), 1998.

----- *Mülteka'l-Ebhur*, tahk. Halîl Umran Mansûr, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I. Baskı), 1419/1998.

Hallâf, Abdulvahhâb, *İlmu Usuli'l-Fıkh*, Dimeşk: Dâru'l-Müttehîde, 1963.

Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali İbn Hacer, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, Mısır: Mektebetü'l-Ticariyyeti'l-Kübra, 1357/1983.

İbn Abidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Reddü'l-Muhtâr*, Beyrût: Dâru'l-Fıkr, (II. Baskı), 1412/1992.

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, tahk. Ahmed Zavî, Beyrût: Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979.

İbn Fadlân, Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Raşîd b. Hammâd, *Rihletü İbni Fadlân ila Bilâdi't-Türk ve'r-Rûs ve's-Sagalibe*, Dâru's-Sevîdî, (I. Baskı), Ebû Zabî 2003.

İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, tahk. A. Muhammed Şâkir, Dâru'l-Maârif, Mısır, 1368/1949.

İbn Hümâm, Kemalü'd-Dîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivasî, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Fıkr, yy., ts.

İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, (tahk. Sehl Zekerîya), (I. Baskı), Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1389/1978.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah İbn Ahmed İbn Muhammed, *el-Muğni*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrût 1972.

İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed İbn Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût: Dâru Sadr, (I. Baskı), 1414.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesîd*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

İsbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mîhrân, *Hilyetü'l-Evliya'*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409.

Kal'acî, Muhammed Revâs, Kuneybî, Hamid Sadık, *Mu'cemu Lugati'l-Fukaha*, yy., Dâru'n-Nefais Li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', (II. Baskı), 1408/1988.

Karaman, Hayreddin, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: yy., 1982.

Kariev, Ruslan, *Bölge Âlimlerine Göre İdil-Ural Bölgesindeki Yatsı Namazı Vakti Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sos. Bil. Ens., Bursa 2013.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr İbn Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâyi' fî Tertibi's-Şerâyi'*, Yy., (II. Baskı), Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986.

Keskin, Mehmet, *Büyük Şafî İlmihali*, Çağrı Yay., İstanbul 2009.

Kefevî, Ebu'l-Beka Eyyub b. Musa Hüseyinî, *el-Külliyât*, Mısır, ts.

Komisyon, *Konu Anlatımlı Coğrafya*, Açık Yay., 2016, yy.

Konevî, Kâsım b. Abdullah b. Emîr Ali er-Rûmî el-Hanefî, *Enîsu'l Fukaha' fî Elfâzi'l-Mütedâvileti Beyne'l-Fukaha'*, Muhakkik, Yahya Hasan Murad, yy., Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1424/2004.

Korkut, Ramazan, *Hanefî ve Şafîilerin Namaz Konusundaki İhtilafları ve Dayandıkları Deliller*, Erzurum: Atatürk Üniv., Sos. Bil. Ens., 2009.

Köksal, İsmail, "Ru'yet-i Hilâl Mes'elesi", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Fırat Üniv.,13:1, sy. 1-11.

Kuğî, Ahmed Hilmî Diyarbekrî, *Hediyyetü'l-Habîb*, İstanbul: Elif Ofset, 1995.

Kurtdede, Remzi, *Musa Carullah Bigiyef ve İslâm Hukuku ile İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ank. Üniv. Sos. Bil. Enst., 2011.

Mahallî, Celâleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed eş-Şafîî, *Kenzü'r-Râğibîn Şerhi Minhaci't-Talibin*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001.

Makdisî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Müflih b. Muhammed İbn Müflih, *Kitâbü'l-Furu'*, Birlikte: Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdavî, *Tashihü'l-Furu'*, Beyrût: Âlemü'l-Kutub, (IV. Baskı), 1985.

Malik b. Enes, *Muvatta'*, Mısır: neşr. M. F. Abdülbâkî, 1951.

Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdadî, *el-Havî el-Kebîr*, tahk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid ve Şeyh Âdil Ahmed Abdi'l-Mevcûd, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I. Baskı), 1419/1999.

Memiş, Osman, *Namaz Vakitleri ve Namazların Cem'i (Birleştirilmesi)*, Bursa: Uludağ Üniv. Sos. Bil. Ens., (Yüksek Lisans Tezi), 2005.

Mercanî, Şihabuddin, *Nâzûretül-Hakk fî Fardiyeti'l-İşâ ve in lem Yeğibi's-Şafak*, Tahk. Urhan b. İdris Ançakar-Abdu'l-Kadir b. Selçuk Yılmaz, İstanbul: Fatih Yayınevi, 2012.

Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, *el-Hidâye Şerh-u Bidâyeti'l-Mübtedî*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ty.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyâr lî Ta'lili'l-Muhtâr*, Kâhire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâburî, *Sahihu Müslim*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2005.

Nas, Taha, "Yatsı Namazının Son Vaktine Dair Tartışmalara Bir Katkı", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara: Cilt 50, sy. 3, 2014.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân b. Şuayb *Sünen*, (Süyûtî'nin şerhi ile birlikte), Mısır 1964.

Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l Mühezzeb*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, ty.

Orhan, M. Ali, “Namaz Vakti ve Vakti Girmeyen Bölgelerde Namaz Meselesi”, *DergiPark*, Kayseri: Erciyes Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 19, sy. 11, 2001.

Râzî, Zeynüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir, *Tuhfetü'l-Mülûk*, tahk. Abdullah Nezâr Ahmed, Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, I. Baskı, 1417.

----- *Muhtaru's-Sıhhah*, tahk. Yusuf Şeyh Muhammed, Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1420/1999.

Remlî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Ensârî, *Nihâyetü'l-Muhtâc ila Şerhi'l-Minhac*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1984.

Sa'dî Ebû Habîb, *el-Kâmûsu'l-Fıkhıyye Lugaten ve Istılâhan*, Dâru'l-Fikr, (II. Baskı), Dimeşk/Suriye, 1408/1988.

Sâvî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Hâşiyeti's-Sâvîale's-Şerhi's-Sağîr*, yy: Dâru'l-Meârif, ts.

Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (II. Baskı), 1414/1994.

Serahsî, Muhammed İbn Ahmed İbn Ebî Selh, *el-Mebsût*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414/1993.

----- *el-Muharrer fî Usuli'l-Fıkh*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.

----- *Usûlü's-Serahsî*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Sübki, *Fetava*, Kâhire: Matbaatü'l-Kuds, 1356.

Süleyman el-Cemel, b. Ömer b. Mansûr el-Ezherî, *Hâşiyetü'l-Cemel*, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.

Şa'ban, Zekiyyüddin, *Usulü'l-Fıkh*, çev., İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: TDV yay., 1999.

Şâfiî, Ebû Abdillâh b. İdrîs el-Kureşî el-Mekkî, *el-Ümm*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1410/1990.

Şahin, Cemalettin, *Coğrafyaya Giriş*, Gündüz Eğitim ve Yay., (II. Baskı), Ankara 2003.

Şevkânî, Muhammed İbn Alî, *Neylü'l-Evtâr*, tahk. Usamüddîn es-Sabâtî, Mısır: Dâru'l-Hadîs, (I. Baskı), 1413/1993.

Şeybanî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen, *Kitabu'l-Asl : el-Mebsût*, Beyrût: Âlemu'l-Kütüb, 1990.

Şîrazî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîruzâbâdî, *Mühezzeb*, Beyrût: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabî, (I. Baskı), 1414/1994.

Şîrbînî, Şemsu'd-Dîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ani Elfâzi'l-Minhâc*, yy., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Baskı, 1415/1994.

Tahâvî, Ebû Ca'fer, Ahmed b. Muhammed b. Seleme el-Ezdî, *Şerh-u Me'ani'l-Âsâr*, Mısır: 1388/1968.

Takiyüddîn, Ebû Bekr Muhammed b. Abdî'l-Mü'min b. Harîzî b. Ma'lî el-Hüseynî el-Hısnî, *Kifayetü'l-Ahyâr*, Tahk. Ali Abdulhamîd Baltacî ve Muhammed Vehbî Süleyman, Dimeşk: Dâru'l-Hayr, (I. Baskı), 1994.

Topuzoğlu, Tefik Rüştü, "Halîl b. Ahmed" md., XV, Ankara: *DİA*, 2012.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünen*, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 2002.

Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Namaz İbadetinin Tarihsel Süreci" *Cami ve Namazla Diriliş*, Ankara: DİB yay., 2015.

----- "Vakit" md., *DİA*, XLII., Ankara: 2012.

----- "Namaz" md., *DİA*, XXXII., Ankara: 2012.

Zeydan, Abdulkerîm, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, Beyrût: (I. Baskı), Müessesetü'r-Risale, 1436/2015.

Zeylaî', Fahrüddîn Osman İbn Alî, *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Birlikte: Ebü'l-Berekat Hafızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Neseî, *Kenzü'd-Dekâik*, Bulak/Kahire:Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, (I. Baskı), 1313.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yûsuf b.Muhammed, *Nasbü'r-raye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, yy.Mektebetü'l-İslâmiyye, (I. Baskı), 1393/1973.

Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Dimeşk: Dâru'l-Hayri li'Tebaati ve'n-Neşri, (II. Baskı), 1427/2006.

Elektronik Kaynaklar

http://www.dersimiz.com/ders_notlari/Cografik-Konum-oku-21725.html

<http://www.internethaber.com/turkiyedeki-namaz-vakitleri-yanlis-mi-560864h.htm>

<http://www.mynet.com/haber/guncel/diyanetten-70-dakika-fazla-oruca-yanit-642752-1>

<http://www.namazvakti.com>

<http://www.suleymaniyevakfi.org/kuran-arastirmalari/kuranda-namaz-vakitleri.html>.

<http://www.tavaf.com/Vakit%20Hesaplama.htm>

<http://www.nedir.com/tan#ixzz4eCqkGKGA>

<http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0073.htm>

<http://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/1978-RuyetiHilalToplant%C4%B1s%C4%B1.aspx>

<http://www.cografyabilgideposu.net201505ygs-cografya-ozet-ders-notlari-pdf.html>

<http://www.cografyadersi.com/paralelmeridyen.html>; altinok54@gmail.com

<http://e-okulbilgi.com/enlem-ve-boylam-nedir-yerel-saat-nasil-hesaplanir-345.html>

<http://derskonusu.blogcu.com/enlem-ve-boylam-nedir-etkileri-nelerdir/10878515>

EKLER

T.C.
PATNOS KAYMAKAMLIĞI
İlçe Müftülüğü

Sayı : B.02.1.DİB.4.04.40.220/99 - 1
Konu : Yatsı Vaktinin Girişi

06 /01/2009

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
(Din Hizmetleri Daire Başkanlığına)

İlçemizde bazı cami cemaatleri yatsı vaktinin Şafii mezhebine göre erken girdiğini ileri sürerek yatsı ezanını erken okumadıkları için din görevlilerimize sitem ediyorlar. Özellikle yaz aylarında bu sitem daha da artıyor.

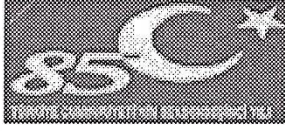
İleride din görevlileri ile yapacağımız bir aylık toplantıda elimizde kaynak olması bakımından Diyanet İşleri Başkanlığına ait takvimlerde yatsı vaktinin tayininde;

1. Kırmızı şafağın batışı mı, beyaz şafağın batışı mı dikkate alındığının,
2. Kırmızı şafak ile beyaz şafak arasında geçen takribi sürenin,
3. Hangi batım temel alınıyorsa bu tercihin nedeninin fikhi boyutu da dikkate alarak tafsilatlı bir şekilde müftülümüze gönderilmesi için

Gereğini arz ederim.

Şevket DİLMAC
Patnos Müftüsü

Ek: I - Patnos Müftülüğünün yatsı vaktinin girişi ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığından malumat talebi

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Sayı : B.02.1.DİB.0.10.105-99
Konu : Dini Soru

26.01.2009

DİN HİZMETLERİ DAİRESİ BAŞKANLIĞINA

İlgi : 16.01.2009 tarihli ve B.02.1.DİB.0.12.03-240/0075 sayılı yazı eki.

1. Yatsı namazının vaktinin başlangıcının tespitinde Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimi güneşin batışından sonra ufuktaki kızıl şafağın kayb olmasını esas almaktadır.
2. Kızıl şafağın kaybolması ile akabinde meydana gelen beyaz şafağın kayb olması arasında mevsimlere göre 5 ilâ 9 dakikalık bir süre bulunmaktadır.
3. Yatsı namazının vaktinin başlangıcının tespitinde İmam Ebû Hanîfe dışındaki müctehidler kızıl şafağın sona ermesini esas almaktadırlar. Başkanlığımız da çoğunluğun görüşünü tercih etmektedir.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Hamza AKTAN
Başkan a.
Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

Ek: II - Din İşleri Yüksek Kurulunun Yatsı Vaktinin Girişi ile ilgilicevabı

T.C.
BAŞBAKANLIK
Diyanet İşleri Başkanlığı

Sayı : B.02.1.DİB.0.12.00.03.240
Konu : Yatsı Namazı Vaktinin Girişi

27.01.2009 0119

AĞRI VALİLİĞİNE
(Müftülük)

İlgi: a)06.01.2009 tarihli ve B.02.1.DİB.4.04.40.220/99-1 sayılı yazı.
b)DİYYK' nun 26.01.2009 tarih ve 99 sayılı yazısı

İliniz Patnos Müftülüğü' nün İlgi (a) yazı ile sormuş olduğu “ Yatsı Namazı Vaktinin Girişi” konusuna Din İşleri Yüksek Kurulu’ nun verdiği ilgi(b) cevabi yazısının fotokopisi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

T.C.
AĞRI VALİLİĞİ
EVRAK BÜRCESİ
MÜFTÜLÜĞÜ

Cevdet ERGÜN
Başkan a.
Din Hizmetleri Dairesi Başkanı V.

Ek : Din İşleri Yüksek Kurul cevabı

Ek: III - Diyanet İşleri Başkanlığının Ağrı Müftülüğüne Din İşleri Yüksek Kurulunun Cevabını gönderdiği üst yazı

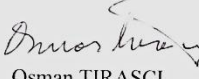
T.C.
AĞRI VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : B.02.1.DİB.4.04.02-240- 348
Konu : Yatsı Namazı Vaktinin Girişi

06 ŞUB 2009

PATNOS KAYMAKAMLIĞINA
(Müftülük)

Yatsı Namazı Vaktinin Girişi ile ilgili Başkanlığın 27/01/2009 tarihli ve 0119 sayılı yazısı ekte gönderilmiştir.
Bilgi ve gereğini rica ederim.

Osman TIRAŞCI
Vali a.
İl Müftüsü

614

İlçe Müftülüğüne
10.02.2009
Kaymakam

EKLER :
1- Başkanlık ve Eki (2 Ad.)

Fatih Mah.Kanuni Caddesi Pınar Sokak: 04200 AĞRI
Telefon : (0472) 2165222-2153236 Fax : (0472) 2165223
e-posta : agrimu@2165221@ttnet.net.tr - agrimuf@diyanet.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi için İrtibat : A.SEVLER Şef

Ek: IV - Ağrı Müftülüğünün Patnos Müftülüğüne Din İşleri Yüksek Kurulunun Cevabını gönderdiği üst yazı

MÜFTÜLÜK MAKAMINA
PATNOS

2008-2011 yılları arasında İlçenizde İlçe Müftüsü olarak görev yaptığım sırada Diyanet İşleri Başkanlığından Başkanlık Takviminin hazırlanışı ile ilgili yazılı veri istenmişti. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığım tez çalışmasında söz konusu veriyi kullanmak üzere Başkanlığın ilgili yazılarının tarafıma verilmesi hususunda gereğini saygılarımla arz ederim. 02/05/2018

Şevket DİLMAÇ
Yenişehir Müftüsü

Ek: V - Tezde kullanmak üzere Patnos Müftülüğünden Din İşleri Yüksek Kurulunun Cevabını almak için yazılan dilekçe

T.C.
PATNOS KAYMAKAMLIĞI
İlçe Müftülüğü

Sayı :56064068/201.99-22
Konu :Yatsı Vakti

05.2018

YENİŞEHİR İLÇE MÜFTÜLÜĞÜNE

- İlgi :a) 06.01.2009 tarihli yatsı vakti yazısı.
b) 06.02.2009 tarihli ve 348 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı yazısı.
c) 26.01.2009 tarihli ve 99 sayılı yazı.
d)02.05.2018 tarihli dilekçeniz.

İlgi (d) dilekçenize istianeden İlçemiz Müftülüğü'nden istemiş olduğunuz 06.01.2009 tarihli dilekçeniz gereği; Diyanet İşleri Başkanlığına göndermiş olduğunuz yazı, 06.02.2009 tarihli ve 348 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gelen yazı ile 26.01.2009 tarihli ve 99 sayılı Başkanlıktan gelen yazı ekleri ile birlikte ilişikte sunulmuştur.
Bilgilerinize arz ederim.

Lütfi KOCATÜRK
İlçe Müftüsü

Eki: Yazı (5 sayfa)

Atatürk Mahallesi 3 Jandarma Komando alayı karşısı Kaymakamlık Binası Kat 3 PATNOS/AGRI Ayrıntı BİĞİ için: Celal ÖZCİP
Telefon No (0472) 616 10 91 Faks (0472) 616 13 22 Viki
e-posta: patnosmuf@diyanet.gov.tr Telefon No (0472) 616 10 91

Ek: VI - Tezde kullanmak üzere Patnos Müftülüğünün Din İşleri Yüksek Kurulunun Cevabını gönderdiği üst yazı

T.C.
BAŞBAKANLIK
Diyanet İşleri Başkanlığı

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Sayı : 51551452-240.02
Konu : Hilal Gözlemleri

..... VALİLİĞİNE
(İl Müftülüğü)

İlgi: 14.05.2014 tarih ve 51551452-240.02-171 sayılı olur.

Başkanlığımızca kameri aybaşlarının başlangıcına ait yapılan hesapların gözlem yoluyla da teyidi amacıyla 2011, 2012 ve 2013 yıllarında çeşitli Müftülüklerimizce gözlemler yapılmıştır. Söz konusu gözlemler Ramazan ayının başlangıcı ve Bayram günlerinin tespiti konusunda kamuoyunun aydınlatılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla Miladi 2014 / Hicri 1435 yılı Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarında müftülüklerimizce hilal gözlemleri yapılacaktır.

İlgili İl Müftüsünün Başkanlığında, Hilal gözlem eğitimine katılan ek listede belirtilen personelin rehberliğinde "Hilal Gözlem Komisyonu" oluşturulacaktır. Hilal gözlem komisyonlarının ekte gönderilen hilal gözlem değerleri kullanılarak Miladi 2014 / Hicri 1435 yılı Ramazan, Şevval ve Zilhicce hilal gözlemleri için gönüllü din görevlileri ile cemaatin iştirakine imkân sağlanarak ekte gönderilen bilgi notu doğrultusunda detaylı raporlar tutulacaktır.

Rasatlarla hesapların uygunluğu Başkanlık yetkililerince tetkik edildikten sonra gerektiğinde kamuoyuna açıklama yapılacaktır.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Ek: 1- Personel Listesi
2- Hilal Gözlem Değerleri
3- Bilgi Notu

23 Haziran 2014

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

DAĞITIM :
Gereği :
Valiliklere (Müftülük) (23 İl)

Bilgi :
Başkan Yardımcılarına

ADRES : Diyanet İşleri Başkanlığı Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No 147/A 06800 Çankaya/ANKARA
TELEFON : (0312) 295 76 53-54 -72 60 FAX : (0312) 284 60 36
e-posta : vakithesaplama@diyanet.gov.tr , vakit@diyanet.gov.tr

Ek: VII - Diyanet İşleri Başkanlığının Hilal Gözlemleri ile ilgili talimat yazısı

T.C.
AĞRI VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

17 HAZ 2014

Sayı : 21717506-202.02-585
Konu : Hilal Gözlemleri

VALİLİK MAKAMINA
AĞRI

İlgi :12/06/2014 tarih ve 51551452-240.02-989 sayılı yazı.

Başkanlığımızca kameri aybaşlarının başlangıcına ait yapılan hesapların gözlem yoluyla da teyidi amacıyla 2011, 2012 ve 2013 yıllarında çeşitli Müftülüklerimizce gözlemler yapılmıştır. Söz konusu gözlemler Ramazan ayının başlangıcı ve Bayram günlerinin tespiti konusunda kamuoyunun aydınlatılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla Miladi 2014 / Hicri 1435 yılı Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarında Müftülüğümüzce hilal gözlemleri yapmak üzere aşağıda adı soyadı, unvanı, görev yeri ve iletişim bilgileri yazılı personelden komisyon oluşturulması hususunu;

Olurlarınıza arz ederim.

İbrahim GEMİCİ
İl Müftüsü

O L U R
12/06/2014

Atif ÇİÇEKLİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

S. NO	ADI SOYADI	UNVANI	GÖREV YERİ	İLETİŞİM
1	Şevket DILMAÇ	İl Müftü Yard.	İl Müftülüğü	0538 9236936
2	Nuri ARSLAN	İl Vaizi	İl Müftülüğü	0537 6099996
3	Feyzullah SELVİ	Din Hiz.Müd.	İl Müftülüğü	0533 6805567
4	Ömer COŞAR	VHKİ	İl Müftülüğü	0533 5127482

12/06/2014 V.H.K.İ
4/06/2014 Din Hiz. Şub. Müd.
10/06/2014 İl Müf. Yrd.

:Ö.COŞAR
:F.SELVİ
:Ş.DILMAÇ

Fatih Mahallesi Kanuni Caddesi Pınar Sokak : 04200 AĞRI
Telefon (0472) 216 52 22-205 23 36 Faks : (0472) 216 52 23

Ayrıntılı bilgi için iritibat : Ö COŞAR VHKİ
e-posta : aarimulfo@divanet.gov.tr

Ek: VIII - Ağrı Müftülüğünün Diyanet İşleri Başkanlığının Hilal Gözlemleri ile ilgili talimat yazısı gereği Valilik onayı ile komisyon kurarak görevlendirme yapması